

JELENKOR

IRODALMI ÉS MŰVÉSZETI FOLYÓIRAT

Esterházy Péter hatvanéves

- ESTERHÁZY PÉTER: Én vagyok a te (*mai revü*) 353
NÁDAS PÉTER: Esni kezdett (*költemény*) 387
GARACZI LÁSZLÓ: Tuvudsz ivigy (*EP 60*) 394
DARVASI LÁSZLÓ: Slukalovszky főmérnök felesége és egyéb
fájdalmasságok (*novella*) 396
HÁY JÁNOS: Sztársüj brát (*próza*) 403
KŐRÖSI ZOLTÁN: Térlátás (*– a hatvanadik perc –*) 405
BERTÓK LÁSZLÓ verse 408

*

- ORAVECZ IMRE: A kaliforniai fürj 35. (*regényrészlet*) 409
UHRİK DÓRA: „A tükör a halálom” (*Konrád György beszélgetése*) 418
BORBÉLY SZILÁRD versei 431
DEMÉNY PÉTER verse 432
SZLUKOVÉNYI KATALIN versei 433
KÁLECZ-SIMON ORSOLYA versei 435
GÉHER ISTVÁN verse 439
LANCZKOR GÁBOR versei 441
SZÖLLŐSI MÁTYÁS verse 443
KARÁCSONYI ZSOLT verse 445
BAJKAY ÉVA: A Bauhauson át a sztálini terrorig (*Egy elfelejtett
magyar művész pályaképe: Sebők István 1901–1942*) 447

*

- SÁNTHA JÓZSEF: A gyűrű urai (*Horváth Viktor: Török tükör*) 464
BAGI ZSOLT: Mi, filológusok, a városunk és lakói (*Horváth Viktor:
Török tükör*) 469
TARJÁN TAMÁS: Van választásunk (*Szirák Péter: Örkény István*) 473
FEKETE RICHÁRD: Negatív üdvtörténet (*Kiss Judit Ágnes:
Üdvtörténeti lexikon*) 478

2010

APRILIS

KÉPEK

A képek adatai a képalírásokon olvashatók.

---

*Folyóiratunk az Oktatási és Kulturális Minisztérium,
a Nemzeti Kulturális Alap,
Pécs Város Önkormányzata,
a Baranya Megyei Önkormányzat
és a Magyar Szak- és Szépirodalmi Szerzők és Kiadók Reprográfiai Egyesülete
támogatásával jelenik meg.*

A *Jelenkor* a LAPKER újságospavilonjain kívül a következő könyvesboltokban is megvásárolható:

VIDÉKEN: Debrecenben: SZIGET Egyetemi könyvesbolt.

PÉCSETT: PTE Bölcsészkar, Ifjúság útja 6. – Művészetek és Irodalom Háza, Széchenyi tér 7-8. – Pécsi Kulturális Központ Információs Irodája, Széchenyi tér 1.

BUDAPESTEN: Vince Könyvesbolt, I., Krisztina krt. 34. – Ráday Könyvesház, IX. Ráday u. 27.. – Gondolat Könyvesbolt, V. Károlyi Mihály u. 16. – Írók Boltja, VI., Andrássy út 45.

www.jelenkor.net

690,- Ft

JELENKOR

JELENKOR

LIII. ÉVFOLYAM

4. szám

Főszerkesztő
ÁGOSTON ZOLTÁN

*

Szerkesztő
NAGY BOGLÁRKA, SZOLLÁTH DÁVID

Tördelőszerkesztő
DÉCSI TAMÁS

Szerkesztőségi titkár
KOZMA GYÖNGYI

A szerkesztőség munkatársai

BERTÓK LÁSZLÓ
főmunkatárs

BALLA ZSÓFIA, CSUHAI ISTVÁN, PARTI NAGY LAJOS,
TAKÁTS JÓZSEF, THOMKA BEÁTA, TOLNAI OTTÓ

*

Szerkesztőség: 7621 Pécs, Széchenyi tér 7-8.
Telefon (üzenetrögzítő is) és telefax: 72/310-673, 215-305, 510-752, 510-753.
e-mail: jelenkor@t-online.hu

Arra kérjük a folyóiratunkban még nem publikált szerzőket, hogy közlésre szánt műveiket kinyomtatva, postai úton juttassák el a szerkesztőség címére. Az elfogadott kéziratok szerzőit a küldeményhez mellékelt válaszborítékban vagy a megadott e-mail címen értesítjük. Kéziratot nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Kiadja a Jelenkor Alapítvány
(Pécs, Széchenyi tér 7-8. Telefon: 72/310-673),
az Oktatási és Kulturális Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap,
Pécs Megyei Jogú Város Önkormányzata és
a Baranya Megyei Önkormányzat támogatásával.
Felelős kiadó: dr. Hargitai János, a kuratórium elnöke.

Terjeszti a Nemzeti Hírlapkereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársaságok.
Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Rt. Hírlap Üzletága.

(1008 Bp., Orczy tér 1.)

Előfizethető közvetlenül a postai kézbesítőknél, az ország bármely postáján,
(Tel.: 06 80 444-444; fax: 06 1 303-3440; e-mail: hirlapelofizetes@posta.hu)
valamint közvetlenül vagy levélben kért postautalványon a szerkesztőség címén.

Előfizetési díj az I. félévre 4140,- Ft, a II. félévre 3450,- Ft,

egy évre belföldre: 7590,- Ft;

a Magyar Posta Rt.-nél külföldre: az aktuális díjszabás szerint.

Megjelenik havonként.

A szedés és a tördelés a Jelenkor szerkesztőségében készült.

Nyomtatta a Molnár Nyomda és Kiadó Kft., Pécsset.

Index: 25-906, ISSN 0447-6425

KRÓNIKA

KERESZTESI JÓZSEF *A Karácsondi út* című kötetét mutatták be március 17-én Pécsen, a Művészetek és Irodalom Házában. A szerzővel *Havasréti József* esszéista, kritikus beszélgetett.

*

BAGOSSY LÁSZLÓ JR. *A Sötétben Látó Tündér* című mesekönyvről beszélgetett a színházi rendezőként ismert szerzővel *Tóth Zoltán* drámapedagógus Pécsen, a Művészetek és Irodalom Házában március 18-án.

*

A VAJDASÁGI IRODALMI KARAVÁN című program keretében az újvidéki *Híd* című folyóirattal és szerkesztőivel ismerkedhetett meg a közönség Pécsen, a Művészetek és Irodalom Házában március 25-én. A lapot *Faragó Kornélia* főszerkesztő, *Böndör Pál* költő, a *Híd* főszerkesztője és *Lovas Il-*

dikó író, ugyancsak a lap főszerkesztője képviselte. A beszélgetést *Ágoston Zoltán*, a *Jelenkor* főszerkesztője vezette.

*

MŰVÉSZETI DÍJAK. Március 15. alkalmából Kossuth-díjban részesült *Kovács András Ferenc*, *Lengyel Péter* és *Rakovszky Zsuzsa*. Széchenyi-díjat kapott *Bojtár Endre*, *Pór Péter* és *Ungvári Tamás* irodalomtörténész. Balassa Péter-díjjal jutalmazták *Beck András* esszéjét. – Babérkoszorú-díjat kapott *Aczél Géza*, *Marno János*, *Térey János* és *Turczi István*. József Attila-díjjal ismerték el *Balázs Attila*, *Benedek Szabolcs*, *Bogdán László*, *Cserna-Szabó András*, *Dobozi Eszter*, *Erdős Virág*, *Fekete Vince*, *Kiss Csaba*, *László Noémi*, *Marék Veronika*, *M. Nagy Miklós*, *Szálinger Balázs* és *Tatár Sándor* munkásságát. Gratulálunk a díjazottaknak!

Szerzőink

Esterházy Péter (1950) – író, Budapesten él.

Nádas Péter (1942) – író, Gombosszegen él.

Garaczi László (1956) – író, Budapesten él.

Darvasi László (1962) – író, Budapesten él.

Háy János (1960) – író, költő, szerkesztő, Budapesten él.

Kőrösi Zoltán (1962) – író, szerkesztő, Budapesten él.

Bertók László (1935) – költő, Pécsen él.

Oravecz Imre (1943) – költő, író, műfordító, Szajlán él.

Uhrik Dóra (1943) – táncművész, balettmester, Pécsen él.

Konrád György (1933) – író, esszéista, szociológus, Budapesten él.

Borbély Szilárd (1964) – költő, irodalomtörténész, Debrecenben él.

Demény Péter (1972) – költő, író, kritikus, Kolozsvárott él.

Szlukevényi Katalin (1977) – költő, az ELTE Modern Angol-Amerikai Irodalom Programjának Phd-hallgatója, Budapesten él.

Kálec-Simon Orsolya (1985) – költő, szakfordító, Pilisszentlászlón él.

Géher István László (1972) – költő, esszéista, tanár, Budapesten él.

Lanczkor Gábor (1981) – költő, Szegeden él.

Szöllősi Mátyás (1984) – költő, Budapesten él.

Karácsonyi Zsolt (1977) – költő, műfordító, kritikus, Kolozsváron él.

Bajkay Éva (1943) – művészettörténész, Budapesten él.

Sántha József (1954) – kritikus, Mogyoródon él.

Bagi Zsolt (1975) – filozófiatörténész, kritikus, Pécsen él.

Tarján Tamás (1949) – irodalomtörténész, kritikus, Budapesten él.

Fekete Richárd (1986) – költő, kritikus. A PTE Irodalomtudományi Doktori Iskolájának hallgatója, Pécsen él.

ESTERHÁZY PÉTER

Én vagyok a te

mai revü

1. Parancsolat

*Én vagyok a te Urad, Istened.
Uradat, Istenedet imádd, és
Csak neki szolgálj.*

1.

(az ÚR dicstől környezetten trónján; ANGYALOK SEREGE térden, a NÉGY FŐ-ANGYAL a trón mellett áll. Nagy fényesség; ezt csak annyira kell komolyan venni, amennyire Madách)

ANGYALOK KARA

(hosszú csönd)

Hosszú csönd, mondta, így kezdődjék, ez legyen az est első szava, a csönd, nem a hallgatás, mondta, nem a ki nem mondott szó, mondta, hanem éppen a szótalanság, mondta.

AZ ÚR

(félre)

Nem mondtam semmit. Csak arkangyalokra ne bízsa magát az ember. Mind azt hiszi, ő szopta hegyesre a pi-

ramist. Olyanok, mint a főpincérek, mint a francia főpincérek, megannyi márk. A szar se elég szar nekik. Mindenbe belefinnáznak. A teremtés nem szakszervezeti gyűlés. Ez jó, a teremtés nem szakszervezeti gyűlés, fölírni.

(csönd)

Kezdetben teremté... ez is jó kezdés. A mennyet és a földet. Vagy bejövök és azt mondom...

(hosszan kivár)

Az első mondat az nagyon fontos. Ez is jó kezdés. Vagy például: Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben.

EGYIK ANGYAL

Aki vagy.

AZ ÚR

Mi?

EGYIK ANGYAL

Nem mi, hanem tessék. Mi atyánk, aki vagy, most már így kell. Régebben ki vagy, most aki vagy.

AZ ÚR

Mondom, főpincérek... Ah! Tele vagyunk jó kezdésekkel és szájalmas folytatásokkal.

ANGYALOK KARA

Dicsőség a magasban Istenünknek,
Dicsérje őt a föld és a nagy ég...

AZ ÚR

(int, hogy elég)

Be van fejezve a nagy mű, igen.

(csönd)

Nem. Ez nem az. Csába a részletekkel, melyik darab? Be van fejezve a nagy mű? El sincs kezdve, angyalka.

(csönd)

Vajon van-e mai magyar darab bazmeg nélkül? Hát most már nincs.

(szünet)

Karácsonykor esett a hó. Ne bonyolítsuk a karácsonnyal, maradjunk csak az Őszövetségnél, szóval esett a hó. Szeretem nézni a hóesést, ülök az ablak előtt, és nézem a fehér vonulását. Más, mint az eső. Az eső a felhőkből esik, a hó az égből.

AMÁL

A mázsás szörnyű égbolt. A színpadkép a színpadképet ábrázolja. The pen is on the table. Hozom a teát. Hogy hozzam a teát, mondta. A mázsás szörnyű égbolt, mondta. Olvasta, mondta.

AZ ÚR

Az eső a felhőből esik, a hó az égből. Mintha üzenet volna. Mintha biztatna, nem üres az ég. Sokféle a hóesés, mindet szeretem, csak azt nem szeretem, ha nem olvad el. Mert ha nem ol-

vad el, akkor előbb-utóbb el kell kezdeni a járdát tisztítani. Én olvadáspárti vagyok, nem kell kapkodni, december, január, február leesik, március, április elolvad, csak ki kell várni. Májusban kifejezetten nevetségesek a januári hóproblémák. A januári hóaggódások. A januári hónyomasztás. De vannak ellenvélemények, ellenezők, területrendezési felügyelőség vagy mi, büntetések. Van egy új hókotró lapátom, műanyag. A vas is jó volt, vagy acél?, vas, csak visszapöndörödött a széle, ezért mindig beakadt. Ha a hókotró lapát beakad, az nem jó. A beakadó hókotró lapát nem jó. A műanyag nem pöndörödik, ezért nem akad. Műanyag, de kemény. Mert a puha műanyag ugyan nem pöndörödik, de hajlik. A hajló hókotró lapát nem jó. Se a pöndörödő nem jó, se a hajló. Pöndörödő, hajló – nem! Egyikkel se lehet a hónak aláfogni. Mert ez a legfontosabb, az aláfogás. Az is igaz, hogy hiába nem pöndörödik...

ANGYALOK KARA

Ő az erő, tudás, gyönyör egésze

(csönd)

öregszik...

AZ ÚR

És nem is hajol, hiába, mert van olyan hófajta, hogy lehetetlen aláfogni. Ha pedig nem tudsz aláfogni, akkor akár hozzá se kezdj. Aláfogás nélkül – aláfogatlanul – jobban csúszik, mintha hozzá se érnél, hanem szobádból, hol csöndesen roppan a kandalló ősi tüze...

ANGYALOK KARA

Megtettesült az örökös nagy eszme

(csönd)

öregszik... a kandalló ősi tüze... próbálna csak nem csöndesen roppanni. Egyébként is, ha már, ropogni.

AZ ÚR
(*félre*)

Azt hiszik, nem hallom. Pedig hallom.

Nos, nézni a puhán aláhulló pelyheket s várni a megváltó májusi olvadást... Szeretek havat lapátolni. Már ahogy a vállára veszi az ember a hókotró lapátot, s baktat kifele. A baktatás – attól az egész olyan szükségszerűnek tetszik. Lehajtott fővel baktatsz a tett helyszínére, mert nem tehetsz mást. Leesett a hó, és most neked el kell lapátolni. Rend van a világban. Ráadásul a hópelyheket mint kristályszerkezetet látod, ami eleve maga a rend képzete. Baktatsz tehát a járda felé, válladon az új hólapát. Könnyebb, mint régen, ez nem könnyíti meg az emelkedett önsajnálatot. A Krisztus-asszociációkat, Via Dolorosa satöbbi, megint elhagyjuk az Ószövetségre való tekintettel... Tehát, mint rendszeren, lehajtott fővel, vállamon a hólapát, baktattam a járda felé, próbálva fölmérni a hó állagát, fajtáját, jellemét.

AMÁL

Főnév és ige, ez nem az Úristen teremtménye, ez nem magától értődő, a természet ezt nem igazolja vissza, ez a nyelv önkénye. Mert ha a futni azért ige, mert akció és rövid ideig tart, akkor mért nem ige az ököl (vagy a munkásosztály)? És ha a férfi meg a ház főnév, mert hosszan tartó stabil események, vagyis dolgok, akkor mért nem főnév a lakni vagy a növekedni?

Kéne beszélni a nyelvvel, hogy esetleg ne így ossza.

Mellesleg. Mellesleg a hopi nyelvben mindent, ami repül – kivéve, ez szép, a madarakat – egy főnév jelöl. Ez meghökkentő, nem? Az eszkimóknak pedig az meghökkentő, miként lehet a hóra csupán a hó szavunk, hisz, példá-

ul mi köze van a délelőtti hónap a délutánihoz (tudnivalón semmi).

Az internátusban folyton zavartak gyónni. Ha már agyongyóntuk magunkat, és nem maradt bűnünk, de valamit mégis mondani kellett, akkor azt mondtuk, havat loptunk. Atyám, vétkeztem, havat loptam. Akkor még nem tartottuk rettenetesnek, hogy nincs mit gyónni, hogy nincs bűn, csupán bűnöség. A bűn főnév.

AZ ÚR

Oldalt pislogva azt is láttam, hogy a szomszéd, mint mindig, már végzett az ő részével, és, mint mindig, a járdát egész szélességében megtisztította. Minek. Egy lapátnyi elég, egy lapátszélességnyi ösvénynyom. Csak az átmenet olyan... nem kínos... de ..., ahogy nálam, az én részemnél, így, hopp, összeugrik mintegy a járda, elismerem, van ebben valami kisszerűség, én inkább úgy mondanám, minimál art. A lehető legkevesebb munkával használható végeredmény. Az egész járdát letisztítani – van abban valami gögös perfekcióvágy.

Nehéz eldönteni, hogy az ember tökéletesség iránti vágya hódolat-e vagy lázadás a Teremtővel szemben. Iránt. Hódolat iránt, lázadás szemben. Ungárise spráhe svere spráhe.

És akkor éreztem először. Akkor, amikor levettem a vállamról a lapátot, egy rövid fájást a hátamban. Mintha kicsi izomlázam volna, inkább kellemes, mint kellemetlen, itt hátul, bal felé, ott, ahol ezek a jómadarak (*az angyalokra mutat*) a szárnyukat hordják. A világ olyan, amilyennek ábrázoljuk, ilyenképpen az angyalok is. Fessek, hatalmas fehér szárnyakkal. Nem lehetett olcsó. Angyalok a tű hegyén... Hány angyal fér el a tű hegyén?, komoly teológiai kérdés. Én nem akarok ebbe be-

leszólni, a céltábla ne lőjön vissza, de szerintem a szárnyak miatt nem olyan sok. A tú hegyén az angyalok, a tú fókán a teve... Nem összekeverni.

(szünet)

Egyszer találkoztam egy beduinnal. Összefutottunk a sivatagban, van ilyen. Á, semmi, nem olyan bonyolult, jeruzsálemi könyvvásár satöbbi, satöbbi. Rendes beduin. Úgy beduin, ahogy valaki zalaegerszegi. Talpig. Fénylett barnán a szeme, akár az Omar Sharifnak. Volt neki egy Zsuzsi nevű tevéje, színesen felcicomázva a turistáknak. Mondja a beduinom, hogy megy mindjárt haza, várják a feleségei, hány, kérdem, kettő, többre nincs pénze, mondja, hát nem elég egy?, kérdem, erre oda lép hozzám egész közel, egyszerre látszott öregebbnek és fiatalabbnak, mint én, megfogja a tarkómat, húz maga felé, majd odahajol a fülemhez, szinte csókolva mondja a szavakat, miközben látom a burnuszát, kicsit arrébb a Zsuzsi teve blazírt pofáját, és a háttérben a sivatagot, olyan klasszikus sivatagosan, mintha a *Ben Hur* című filmből volna, minden kemény, durva, kietlen, és a suttogása viszont puha, kedves, játékos, úgy mondja: tú vájfsz? És mint egy zenei frázist leheli: veri nájsz. Ott vigyorogtunk a sivatagban, egyszer. Veri nájsz.

(szünet)

Letisztítottam a járdát. Toltam a lapátot, nem pöndörödött, nem hajlott. De recsegett. A fájdalom ott maradt a lapockámnál. Befészkelte magát oda. Az aláfogás, a hóaláfogás és az a recsegő, kaparó hang kéz a kézben járnak együtt. Kicsit olyan, mint a fogorvosnál. Nehéz megmondanom, hogyan, mért, valamiképpen az új fájdalomhoz kapcsoltam ezt a hangot, ezt a kellemtlen, de egyébként épp a hatékony-

ságra utaló recsegést. Hólapátolási hatékonyság egyfelől, karistoló recsegés – ugyanafelől.

2.

Legyen zene. Laza, szórakoztató, finom. Fizessünk jogdíjat. A zene legyen vidám, ahogy a *Török induló*. Vagy Papageno belépője. Vagy a szokásos: Joplin *Mercedes Benze*. Egy rekedt hang, fülbemászó dallam. De legyen egy „de” is. De úgy vidám, mint a *Don Giovanni*-slágerek. Nem részletezzük, nem akarván sem járatosnak, sem szofisztikáltnak (magyarul ez hogy is van?) mutatkozni, mindenesetre legyen kicsit olcsóbb, triviálisabb, mint ahogy azt elvárnök.

3.

AZ ÚR

(hirtelen leüti, majd hosszan és brutálisan rugdalja az egyik arkangyalt; ávóskihallgatás-reminiszcenciák)

ANGYAL

(zokogva)

De miért? Miért?

AZ ÚR

Az Úr útjai kifürkészhetetlenek.

4.

AZ ÚR

(lihegve szedi össze magát az előző jelenetből)

Hogy is van? Lehanyaglott nap a drégeli várban... nem... rom... drégeli rom... Arany János, memoriter... Az én időmben még volt memoriter, hős

vértől pirosult gyásztér... Heló,
evribádi... Pedig ezt tényleg tudtam.

(csönd)

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom. De
elfáradtam.

(csönd)

Nem felhő, köd, nem a drégeli rom, ha-
nem az Erzsébet híd, mintha egy
Turner-képbe léptem volna be, ahogy
kiszálltam az Erzsébet híd alatti parko-
lóban az autóból, nem volt fönn és nem
volt lenn, úgy érezhettem, magam is
lebegek. Elindultam a régi Váci utca
felé, amikor észrevettem. Nem is őt
vettem észre, hanem a járását. Nem is a
járását, hanem a járásának a drámaisá-
gát. Nem is a járásának a drámaiságát,
hanem mindennek a fájdalmát, a fáj-
dalmasságát, a fájást. Ment a fájás előt-
tem. Királynőnek lenni fájás.

(csönd)

Nem vonszolta magát, mert erő volt
benne, hullámzott, lüktetett

(csönd)

mindközönségesen sántított. Egy sán-
tító nyugdíjas színésznő. Aki állítólag
már nagyon nehezen, ismétlem, na-
gyon nehezen tanul szöveget. Be-
megy, kijön. A szöveg. Prémes télika-
bát, kockás, prémes, nyugdíjas
télikabát. Mintha nem is volna, észre-
vehetetlen. De a fájdalmas vonulás:
egy királynő! Királynő és házmester
egyben: vagyis hatalom. Ezt láttam
meg benne.

Felhőbe hanyatlott a drégeli rom.

(csönd)

Ádáz tusa napja vagy hogy.

5.

AZ ÚR

(szinte suttogva)

Amál.

(csönd)

Amál.

(csönd)

KIRÁLYNŐ

Amál, mondta, hogy ezt úgy süvölt-
sem bele a térbe, hogy remegjen bele a
szívünk. Mint egy istenbizonyítékot,
úgy, mondta. Mint egy épp fuccsba
ment, nem, gajra ment, mondta, isten-
bizonyítékot, nem elipszilon, gally, ha-
nem pontos j, gajdesz. Elvileg, mondta,
volna ebben valami ironikus

(csönd)

önironikus

(csönd)

mondta, de én ezt kerüljem, mondta.
Egy királynő nem ironikus, mondta.
Legföljebb, ha nagy baj van, humoros,
mondta. Ha nagy baj van. Úgy felejt-
sem el az iróniát, mint II. József a jezsui-
tákat.

AZ ÚR

Vagy István Vajkot.

KIRÁLYNŐ

Vagy Szent István Vajkot. Engedjem el
magam, mondta, erre királynőnek és
udvari bolondnak van esélye.

(szünet)

Magyar

(szünet)

királynő. Magyar királynő legyek, és
gondoljam ezt végig. Lássék az arco-
mon...

AZ ÚR

(félre)

Vagy más testrészeden...

KIRÁLYNŐ

hogy gondolkodom. De ne sokat tököl-
jek, mondta. És hogy elvileg ezen ne-
vetni fognak... a tökölnin.

(szünet)

Hát... Bár a gondolat futásának fonto-

ló torpanását nyelvem nyalhatná szebben is. Egy királynő mégiscsak normaképző, fuck off. Mondhatnám például, hogy ne tarisznyázzam el az időt. Yes, népi mondás. Egy királynő – rex tehát, nem regina – nyilván plebejus is.

(szív egyet az orrán)

Nincsen. A magyar királynő – rex, nem regina – a semmiben fészkel.

(utal valamire)

Ülök a tojásaimon, és hosszú fekete, villás farkam kilóg a fészekből. Aludjatok jól, gyerekek.

(folytatja)

A semmi trónján trónol. Fiktív, mondta. Magyar: fiktív, királynő fiktív, magyar királynő: mega-szuper-csocsó-fiktív! Hogy egyedül én, mondta, én vagyok valóságos. Az egész üres és hatalmas színpadon, üres és hatalmas, mint a csillagok hazája, és én vagyok az egyetlen valóságos... valóságos valami, mondta. Ez csodálatos, nem?, mondta. Ez csodálatos, nem?

(csönd)

Nyugodtan tehenkedjem csak tovább a trónon. A színház nem szó. Tehenkedjen az az én sudár combom, az én királynői Sitzfleischem, tehenkedjen a márvány derekam, talabástromkacsóm, karom, vállam, tehenkedjen hattyúnyakam. Kis fiúcskás versengés a szó és a test közt. Bár... néma királynőnek, kivált, ha magyar, mondta, a népe se érti a szavát.

(szünet)

Beszélgünk a kurvákról, kedves édesanyád, hogy van.

(csönd)

És most bömbölve üvöltsem, Amál. Amáááá!!!

(csönd)

Amál, küldje be a Wesselényi-összeesküvést.

(Amál, mint három barmot, betereli a há-

rom arkangyalt, aki szegecselt, dzsekis bőrszerkóban, feneke pucér)

Amál, mi ez?

AMÁL

Felséges asszony, ímhol a Wesselényi banda.

KIRÁLYNŐ

Ímhol? Amál, azt mondod nekem, ímhol, Amál?! Fekete bőrruci, kis pucér popsibeütésekkel, meg még ez az ímhol, nem sok ez, Amál?

AMÁL

(vállat von)

Sok, nem sok, annyi amennyi, fels-asszony.

KIRÁLYNŐ

Maga ivott? Amál, maga ivott. Te disznó. Maga. És ha a szolgáltató igazság pallosa metszi férges ütőered? Ne röhögj, Amál, ez nem vicc. Pallosjog a minimum. Az orosz darabokban többnyire részegek a szolgálak. Valamikor még a darab indulása előtt berúgtak, még az előző cár alatt, és így maradtak. Szinte repülnek egyik jelenetből a másikba, Gribojedov, Gogol, Gorkij, Csehov. Ezt hívják, Amál Amálovics galambocskám, színházi tradíciónak.

(csönd)

Egy rendes színházi szövegben nincs ennyi reflexió!... De hát maga mégiscsak rólam megy nyugdíjba! Engem számítanak be magának, miközben magát nekem sehol nem számítják be. Egy királynőnek nincs nyugdíja. Vagy orvul megölik, vagy számúzik, vagy csak a meló az utolsó lehetőség. Tiszta prolivircsaft.

(csönd)

Na vigye ezeket a szépfiúkat innét, nem is tudom, mit képzelt. Legalább bajszuk lehetett volna, olyan szép, ko-

nyuló, magyar. Alkonyul, lekonyul, elnézést... Én nem vagyok prúd. Ezt maga, Amál, nagyon is jól tudja. Nem a popsiról van szó. Ha popsi, hát popsi. De azért valami 17. századi csak kéne... Az ájer, Amál, belépnek, és hozzák magukkal a 17. századi ájert. Ha vígjátékban volnánk, Amál, akkor Buga Jakab, ért engem.

AMÁL

Értem, felsasszony, hogy a túróba ne érteném. De megjegyzem, ez nem emi-nensen színházi utasítás, öregem, belépsz, és hozod magaddal a 17. század levegőjét.

(csönd)

Gyertek, libuskáim, Zrínyi, Frangepán, Nádasdy.

6.

KIRÁLYNŐ

Hogy őt éppenséggel a járásom fogta meg, mondta. No hiszen. Mert az én járásom egy fenséges járás, mondta. Fáj a csípőm, mondta.

(csönd)

Vagyis: fájjon a csípőm, mondta. Ha az ember magába pillant, mondta, és, mondta, nekem ez kedves foglalatosságom, meg kell állapítania, hogy a csípőízülete és föltehetően a csípőízület általában, dióízület. A csontfej alakja egy gömb kétharmad részének felel meg, míg a fejet magába foglaló acetabulum olyan gömbszeletnek, amelynek íve százhetven–százhetvenöt fokos központi szöghöz tartozik.

(csönd)

Amit ismersz, attól nem félsz.

(csönd)

Az ember, így ötven után, el-eltűnődik az acetabulumján..., kétséggel és büszkeséggel, sőt büszkeséggel és balítélet-

tel nézegeti a gömbszeletét, bizonytalanul morfondírozik ezen a százhetven valamennyin, sok-e ez vagy kevés vagy éppen pászentes, és nagy erővel igyekszik földézni a gimiből a központi szögek nevezetes tételét, hasztalan.

(csönd)

Fáj, nem nagyon, de állandóan. A fájdalom fáradttá tesz. Amál, elgondolkodott Maga már az acetabulumján?

(csönd)

Várjak választ, mondta, várok. Amál! Süket vagy? Süket.

AMÁL

Nagyasszony, úrnőm, hadd tenném orcám puha hasadra.

KIRÁLYNŐ

Jaj, fiam, ne legyen ennyire gyerekes. Menj a fenébe, Amál. Méghogy puha hasamra! Jó, hogy már nem hasikó! Pici puci pocak. Marha. Nekem már semmim nem puha. Legföljebb a farkam lehetne, ha volna.

(csönd)

A királynak is csupán mellesleg van farka.

(csönd)

Ez nem stimmel, ez a király-farkamellesleg-projekt. A király farka éppenséggel az az erős tölgy

(csönd)

tölgy, nem tőgy!, erős tőgy, amelyre a nemzet támaszkodik. Hát hiszen az öröklés! A vérvonal! A családfa. Családfa farok nélkül – félkarú óriás.

(csönd)

A király... a királyom... negyven éve király, nem rex, csupán a királynő férje... én királyom, se uram, se parancsolóm... Negyven év, gombócból is sok.

(szünet)

Anyám kedvence a csülkös gombóc volt... csülkös gombóc... könnyű, ka-

lóriaszegény, vitamindús fogás, kardi-
ológusok álma... apámban család-
VÁN, CSAK ez nyugtatta meg... előtte
szederpálinkát ivott, utána becsületes
vörösbor, mennyiségi korlátozás nél-
kül, kaprot is szórt a gombócra, öröm a
szemnek az a sok zöld, csupa kloro-
fill...

(szünet)

Egyszer azt mondta, ez is régen volt
már, hogy engem nem érdekel a szere-
lem...

ANGYALOK KARA

(Bizottság együttest énekel; Wahorn)

Szerelem, szerelem, szerelem, köpni
kell, phü, köpni kell *(satöbbi)*

KIRÁLYNŐ

Hogy engem állítólag hidegen hagy,
ha ő... ha ő tolu.

(csönd)

Ha az ő egy részhalmaza tolu... az ő
részhalmaza és az én szám...

EGY ANGYAL

(fölsikít)

A malackodás nem része a magyar
kultúrának... az igazi magyar kultúrá-
nak!

AMÁL

(révetegen)

Szombatba menve Nagypénteken an-
gyalok járását csudálja. A király.

KIRÁLYNŐ

Hogy ő egyáltalán nem malackodik, a
legkevésbé se öncélúan tolná a... tolu-
na..., hanem mert szerelmes. Szerel-
mes. Noha királynőbe nem egyszerű,
mert a királynőn mindig ott a korona,
és ő ezt persze tudta, mindazonáltal
nem akarna megfedkezni az én – idé-
zem – muzsikás valagamról.

(csönd)

Régen volt. Lehetséges, hogy a király
az embert kereste a korona mögött, és
az emberben az asszonyt?

(csönd)

Édes kis szívem.

(szünet)

Turay Ida, Idácska – ilyen kicsi nagy
színésznő – odalépett egyszer hozzám
a színházi foyer-ban, letről sandított
föl rám, miközben gyöngéden meg-
érintette a mellettem álló király comb-
ját, és azt mondta: harminc évvel ez-
előtt megettelek volna, édes kis
szívem, és úgy simogatta meg az ar-
com – elvette a kezét a combról és rá-
tette az arcomra –, hogy hirtelen na-
gyon akartam volna azt a harminc év
előtti évést.

(szünet)

Nézem Wimbledonban a tenisdöntőn
ezt a szegény rokont, a kenti herceget,
senki nem tudja a nevét, csak azt, hogy
ő a kenti herceg. Minden évben néhány
percre ő a kenti herceg, minden évben
megy, és sorban lekezel a labdaszedő
fiúkkal. Vajon mit beszélhetnek egy-
mással? Hogy hívnak, fiacskám?

AZ ÚR

Hogy hívnak, fiacskám?

FIÚ

*(most még nem okvetlenül látjuk, hogy egy
magyar szélsőjobbos gyerekről van szó,
majd akkor is decensen lesz ez ábrázolva,
mondjuk, egy kis könnyű árpádsáv, itt a
szó rossz értelmében)*

Jimmy, Jimmynek, sire.

AZ ÚR

Jimmy, értem, Jimmy. Jimmy.

KIRÁLYNŐ

(mint a rádióban a színházközvetítés)

És közben fogja a fiú kezét, finoman,
akár egy keszkenőt, amelyet immár

soha nem akar elengedni, a kéz hideg, izzadt, kellemetlen – és mégis! és mégis!

AZ ÚR

Jimmy, szép név, Jimmy, ritka, és mondd csak, kis Jimmy, rá-e érsz-e holnap délután-e?

KIRÁLYNŐ

(mint előbb)

Hát persze ez angolul, nyelvileg, macerás lehet, attól tartok. Jimmy rá-emeli wimbledon-kék, vagyis esőfelhőktől szürke tekintetét, melyben, akár egy Agassi-adogatás, gőg villan.

FIÚ

Holnap kötelező edzés van, sire, minden évben, sire, hagyomány, sire, ez a hagyomány, sire.

AZ ÚR

(félre)

Pofátlan kis hörcsög.

KIRÁLYNŐ

Pofátlan kis hörcsög, gondolja a kenti herceg, még mindig kéz a kézben, forró a forróban.

AZ ÚR

Igaz... hm... igaz.... Hát akkor most mi legyen, kis Jimmy, ez egy kis bokhenó, nemde.

KIRÁLYNŐ

Bokhenó, így ejti a bökkenőt – most akkor magyarul beszél vagy hogy? –, bokhenó.

FIÚ

Indeed, sire, bökkenő bökkenő hátán.

AZ ÚR

Ó, hogy miként mondod, fiacskám,

bokhenó bokhenó hátán?! Találó kifejezés kétséget kizáróan.

KIRÁLYNŐ

És akkor már lökdösik tovább szegény herceget, vissza se nézhet, és így megy ez évről évre, és a szerencsétlen ember *(Karádi Katalin hangján)*

férfi

(mint előbb)

folyton csak a bokhenóig jut el, bokhenó bokhenó hátán.

(csönd)

A kis Jimmy pucér habkönnyű feneke mélabúsan világít a setétkék wimbledoni éjszakában. Mondta.

AZ ÚR

Világít. Ha világít, hát világít. És lőn világosság.

(szünet)

KIRÁLYNŐ

Tömve vagyok. Tömve vagyok, mindennel tömve, főleg idővel. Csurognak bennem a másodpercek, aztán összeállnak, mint a beton. Nem vagyok sovány, és nem vagyok kövér, csak minden sok, sok a csont, sok a hús. Nehéz vagyok... Nem is a testemet, inkább a fájdalmamat hurcolom. Mintha lábamhoz volna kötve egy vasgolyó, azt húznám nyögve magam után végig a városban. Monte Cristo grófjára szoktam hivatkozni. Járásom, mondta, fenséges járás. Hiába, mondta, húzom ama rozsdás vasgolyót, fenséges. Királynői. Jött mögöttem az Erzsébet hídi parkolótól fölfelé, mondta, és, mondta, el volt bűvölve a járásomtól. Lassítania kellett, ami már követésnek számít, és akkor, mondta, meglátta bennem egyszerre ezt a kettőséget, a királynőt és a házmestert.

(meghúzza az orrát)

No hiszen. Ó, édes kis szívem.

(csönd)

Mozog a fogam. Isten kegyelméből. Ahogy királynő Isten kegyelméből, akképp mozog a fogam Isten kegyelméből. Én vagyok a te... fogad. Hajdan volt hú fogaim a hűtlenség possadt árulásába hullandnak. Hát így is lehet mondani. Muszáj mindig mindenre reflektálni? Muszáj.

(csönd)

A hűtlen fogak és a hú háj. A fogak el, a háj fel. A hasproblematika, a fenékproblematika, a tokaproblematika. És általában a csüngésproblematika. A magától értődő vagyis triviális csüngésproblematika és a meglepetés-csüngésproblematika. Mutatom. Triviális, ez is trivi, ez is trivi. Mondta, ne mondjam, trivi kút. Magamba dobok egy bélást, és hallgatok.

(mutatja:)

Ez meg itt meglepetés. Ki gondolta volna, hogy itt? Vagy itt, hogy egyszer csak itt, a comb külső, tehát nem a belső, csüngésben gazdag részeken, ahogy a reggeli napfény, noha minden reggel, de mégis váratlanul megjelenik, egyszer csak ott a csüngés. És a csüngés együtt jár a rogyással. Csüngés és rogyás, rogyás és csüngés, ez együtt jár, akár...

(nem mondja ki, hogy Goethe és Schiller)

akár kuruc és labanc... Vádlicsüngés! Vádlirogyás! Ez mindennek a teteje. És ez csak az, ami látszik, mondta. Hol van akkor még a szív, tüdő, vese, máj és... a belső elválasztású mirigyek, mondta. Hogy mondjam azt magam elé ejtve mintegy, tűnődve, lágyan, ha nem is szerelmesen, de mindenképp érzelmesen: belső elválasztású mirigyek. Gyakoroljam, mondta.

(csönd)

Amál, mért nincs nekem gyerekem? Nem tőled, hülye. Aggodalom? Csüngésaggodalom? Egyébként még a mel-

lem csüng a legkevésbé. Kicsit megnőtt. Vagy ezt is úgy kéne mondanom, hogy meghízott? A nagysággal, a mérettel együtt nő a csüngésproblematika. Megnövekedett mell, megnövekedett csüngésproblematika... Azért ez még elmegy. A csüngések is elmennek. Relatív jól csüngenek.

(csönd)

Királynő, úgyse mernek szólni. Egy jól csüngő név. Elnézést, már megint. A szójáték nem színpadra való. Vagy ritkán.

(csönd)

Vagy inkább azt az ismeretlent nem akartam, akit szülök? Ha ismeretlen, az a félelmetes, ha ismerős, az a félelmetes. Meglátni magunkat a saját gyerekünkben, nem undorító ez? Hülyeség. Hogy itt most röhögjek föl, mondta. Amál, mondja csak, nem akart maga sohase a gyerekeim, mondjuk így, apja lenni?

(csönd)

Bocsáss meg.

(szünet)

A gyomrom nem fáj. Ha fekélyem volna, borsó nagyságú fekélyem, akkor reggelente, édes Amál, maga nekem rántott levest csinálna, köménymag nélkül, kicsi só, kicsi paprika, csemegepaprika, nem erős, viszont a rántást csinálhatja zsírral. Mint a teát, úgy innám. Már hetek múlván érezném a jótékony hatást. Mert a szomszédasszony szerint ez egy bevonatot képez. Bevonatot, Amál, úgy ám. Most mondjam azt, hogy a gyomrom nem fáj, de a szívem? Ne mondjam, mondta.

(csönd)

Nem érdemes az idővel újat húzni.

(csönd)

Már három? Milyen hamar elmúlt egy év. Idézet vége... Az agyam se fáj. De ott már nem tudom, mi volna a rántott leves. Viszont csüngések meg vannak,

agycsüngések. Csüngések keletkeztek. Mintha felhők szállták volna meg az agyamat, egyre több, egyre inkább, mintha mindenféle felhők, vihar, bárány, gomoly meg párafüggönyök lógnának a koponyám belső tetejéről lefelé... És eltakarják a kilátást. Még inkább ködlepel. Amál, ködlepek közt tapogatózom. Jövök múltkor haza, és áll a buszmegállóban egy fiatal férfi. Kövér, ápolatlan és olyan ismerős. A kövérsége ismeretlen, az ápolatlansága ismeretlen. De mégis olyan ismerős. Mintha ez az a fiú volna a buszmegálló melletti házból, aki vagy tizenöt éve elütött engem biciklivel, a járdán, vagy nem is elütött, hogy is volt? Az utolsó pillanatban elrántotta a kormányt, a kézifék, akár egy kés, fölszakította a pulóveremet, ő meg nekijajtott az út menti fának, és három hónapig kómában volt, és utána mindent lassabban csinált, lassabban mozgott, lassabban beszélt. De ha ő az, mért nem köszön? Vagy nem mer, tehát köszönjek én? De akkor már túlmentem a buszmegállón. *(csönd)*

Mostanában többször éreztem ezt, hogy túlmentem, nem léptem időben, és már késő. Túlmentem valamin, de nem tudom, min. A fiatal férfi homlokán ott virított a sebhely. Mintha. Mert azt meg nem látom már olyan jól, abból a távolságból.

(csönd)

Egyáltalán ez a „már”. Ha örök életű volnék, nem volna már. Egy királynő például örök életű – egy ideig. Örök életű, egy ideig, ez jó, mondta.

(csönd)

Rongyolódik az agyam. Amál. Látja, Amál, a maga neve azonnal beugrik. Amál. Látja?, beugrik. De már például hiába tudom... tudok mindent, csak a nevét nem, német filozófus, de nem Hegel, Königsberg, egy dologban va-

gyok biztos, ehhez nem férhet kétség, a név, amely rövid, T-betűvel kezdődik. T, ez az egyetlen biztos pont. „A” is van benne. Tank, ez-az, Emánuel Tank. Nem, mégse. És a T-hez ragaszkodnom kell, ez az egyetlen biztos pont. Így múlik az idő, Amál. Látja, milyen jó dolga van, édes Amál.

7.

AZ ÚR

(zongorázik finoman, szerintem Satie-t; vagy Scott Joplint.)

Még nem olvad, de jó úton haladunk. Van itt ez a pupli, nem is a szárnyaknál, kicsit lejjebb. Zsírgöbszerűség, nem érdekes. Megemelhettem magam vagy a hólapátolás. Kicsit bizse-reg, moco-rog, lüktet. Mintha mondan akarna valami.

(játszik, majd abbahagyja, rádől a zongorára, könny nélkül sír, meg-megrándul; belép hozzá valaki, Amál, arkangyal, királynő, fiú, bárki, gyöngéden megérinti)

Ne nyúljon hozzám!

(brutálisan ütni, rugdosni kezdi)

VALAKI

De hát miért?

AZ ÚR

Az Úr útjai kifürkészhetetlenek.

8.

KIRÁLYNŐ

Egyszer kitátottam a számat nagyon nagyra, és belerepült egy hal.

Egyszer átöleltem egy asszonyt, és a brosstúje fölsértette a bőröm.

Egyszer észrevettem, ahogy egy férfi kioson a szobámból, és utána órákig nem tudtam összezárni a két combom.

Egyszer akkora vihar dúlt a két combom közt, hogy az összes hajó sziklazátonyra futott.

Egyszer azt olvastam, hogy egyszer hallottam, hogy mindenki Gyilkos!-t kiabál, de amikor keresni kezdtem, csak egy hámozott paradicsomot találtam a szemetesvödörben.

Egyszer egy pillanatra elfeledkeztem az összes szeretkezésemről, egyetlenegy sem tudtam földézni. Újra szűz lettem. Egyszer cukor helyett egérméreggel szórtam meg a mákos tésztát, aztán hirtelen az egészet a szemébe dobtam, anélkül, hogy akkor a cserét észrevettem volna.

Egyszer azt mondtam egy férfinak, kérdeztem, eldöntendő kérdés volt, olyan, mint cafe or tee, azt mondtam neki, love or eat, és tudom, túl nevetségesen hangzik, mintha egy kabaréban volnánk, de azt mondta, nem tud angolul, és még azt is mondta, hogy utánanézz majd a szótárban. De ugye nem baj, hogy csak kicsit később, előbb együnk valamit, mert ő, itt felnyűszített nevetve, mint egy farkas, mert ő farkaséhes.

Egyszer láttam a kolozsvári pályaudvaron hajnalban egy férfit, aki a lehető legkomolyabban szappanbuborékot fúj.

Egyszer pedig azt láttam, hogy csupa szappanlé lett az arca. A homloka. A szemöldöke. A füle. A nyaka. A válla. Megült a kulcsontjánál a szappanos lé. Csúszott az ing alá, a hátán, a mellén. Mintha mosdatnák. Mintha valaki hozzáérne. Mintha volna valaki, aki így hozzáérne. Egy pillanatra összeért a két csusszanás, aztán tovább a comb belső és hátsó felén, le, lefelé.

Egyszer külpolitikai megfontolásokból kivégeztettem három hazafit.

Egyszer hozzá se bírtam nyúlni a gulyásleveshez, pedig lábszárból készült, gondosan, hozzáértéssel.

Egyszer egészen biztosan tudtam, hogy aznap nem fog felkelni a nap. Életem legszebb reggele.

Egyszer láttam, ahogy a favágók kivágtak egy fát, fűrészeltek, de a fa állva maradt, és akkor az egyik favágó, egy favágónő!, a kisujjával megérintette a fa törzsét, mire a hatalmas fa hatalmas zuhanással hatalmasan lezuhant, és én az egész reggelizés alatt, a fa zuhanását követő bőséges és ízletes reggeli alatt, mely többek közt fokhagymás abált szalonnát is tartalmazott, kizárólag ezt az ujjat lestem, titokban, kalapáló szívvel.

Egyszer lenyeltem egy szúnyogot a saját véremmel együtt.

Egyszer vízbe fojtottam egy Éva nevű macskát, de mindig, mindenütt, mindenki előtt letagadtam, tagadom és tagadni fogom.

Egyszer az éjszaka, mint a disznó, mint a varacskos disznó, meghíztam.

Egyszer egy elképesztően szemérmetlennek számító mozdulattal megvakartam magam (*vakarást ejtettem magamon*). Nem szégyelltem. Csak az ország, a nemzet, a lakosság háborodott föl, illetőleg, ahol ennek értelme volt, dőlt össze.

Egyszer feketére festettem a fogaim, és azóta se tartom illendően kivillantani a fogam fehérjét, ezért, nevetéskor, íme, mutatom, mint egy kisleány, íme, mutatom, mint egy ártatlan kisleány, íme mutatom, a szám elé kapom a kezem.

Egyszer, az előzőtől nem függetlenül, azt hittem, de csak egy pillanatra, tesék nekem elhinni, nem volt több néhány másodpercnél, azt hittem, én vagyok a japán abc. Hu-hú, leírhatatlanok voltak a következmények! Elmondhatatlanok.

(*csönd*)

Nem is tudom elmondani.

9.

FIÚ

Eltévedtem? Legyek rokonszenves, mondta.

(csönd)

Dolgozzak nagy csöndekkel.

(csönd)

Nincs sors, csak sztorik vannak, mondta. De a sztorik lehetnek érdekesek, mondta.

(csönd)

Lehetnék bármelyikük gyereke!

(csönd)

Ez a probléma, mondta. Meg az, hogy rám néznek, sitty-sutty, neonáckisnyilas-szélsőjobb, mindenki mindent azonnal tud, minden világos. Szóval legyek rokonszenves, mondta. Hangszín, teszem azt, mondta. Lesz benne meló, mondta. Mutassam meg a klisék mögött az embert, mondta. Jó, mutatom.

(szünet)

Jó barátság fűzött hozzá. Istenhez. Egyszer nagy bajba kerültem. Próbáltam magam férfiasan, mintegy a hajamnál fogva kirángatni abból a sötét gödörből, amivé az életem egyszer csak lett, de nem jutottam semmire, illetve aztán valahogy megoldódott a dolog. Közben elmúlt egy kis idő.

(csönd)

Mi egy Isten az Ember nélkül? Az abszolút unalom abszolút formája. Mi egy Ember az Isten nélkül? Az ártalmatlanság alakjában megmutatkozó tiszta örület.

(folytatja)

Hirtelen eszembe jutott a barátom. Uram, mindig mellettem voltál, ezt tudván tudtam, hátranéztem, és láttam a lábunk nyomát, mind a négyet. És most vagy előbb, amikor a legnagyobb bajban voltam vagy vagyok, nem is tudom, akkor mért nem vagy mellettem?

Hátranéztem, s csak két lábnyomot láttam.

AZ ÚR

Így volt, fiam. Ölben vittelek, azért.

(csönd)

Anekdóták. Nem értem rá. A havat is el kellett lapátolnom... nem lehetek ott mindenütt... Minden kilométerkőnél. Ne sírj. És ne nyomogasd a mitesszerezidet.

FIÚ

Egyszer lemostam apám arcáról a saját hányadékát. Egyszer próbáltam megnyugodni, meg is nyugodtam, nem kapkodtam a levegőt, nem csapkodtam a kezemmel, mint sas a szárnyával, de avval nem számoltam, hogy így mi mindent el is veszítek, és olyan lett az életem, mint egy gépé. Egyszer a nagybátyám zokogva rám dőlt, mert befuccsolt a vállalkozása, valami erdőtelepítés. Úgy tudott beszélni az erdőről, mintha az emberekről. Egyszer anyám visszahanyatlott az ágyában, a párnák közé, és soha többé nem kelt fel onnét, mindent oda kellett vinni, rántottát, bilit, konyakot. Egyszer véletlenül kisütött a nap.

(csönd)

Csak a haza számít.

10.

AMÁL

Egyszer

(csönd)

egy kuruc csapattal találkoztam. Kérdik tőlem a katonák, mi vagy?, kuruc-e vagy labanc? Jámborságom nem tudta, kikkel áll szemben, és azt mondtam nekik, labanc. Erre a kurucok jól elvertek. Mentem tovább, és most egy csapat labanccal találkoztam. Kérdik eme-

zek is, mi vagy? Kuruc-e vagy labanc?
Én most sem tudtam, kivel állok szemben – és azt sem tudtam, ki az, aki azokkal áll szemben, akikről nem tudom, kik –, ám eszembe jutott az előbbi csapat, hát azt mondtam, kuruc. Erre a labancok is jól elverték.

(csönd)

Jól elvertetek.

(nagy csönd)

Aztán végül elengedtek az utamra. Ahogy továbbmentem, megint találkoztam egy csapat kuruccal. De erre már még adjonisten előtt így szóltam: ne is kérdezzetek, csak üssetek. Így is lett.

11.

AZ ÚR

Cuppan

(csönd)

rácuppan

(csönd)

rácuppantam. Rácuppantam erre a királynőre. Ahogy ott ment előttem, billegve, nehezen, és mégis...! Semmi különleges nem volt rajta, és mégis! A méltóság? A hatalom fensége? A gazdagság? Ezek a régi fogalmak, ezek? Ma a méltóságról nem tudjuk, micsoda, a hatalomnak a brutalitását látjuk, a gazdagság pedig nem a világhoz való gazdag viszonyt jelenti, hanem sok pénzt, amellyel a világ lekenyerezhető.

ANGYALOK KARA

Beh szépen beszél!

AZ ÚR

(félre)

Titkárnök dicsérik csacsogva így főnöküket – az osztályvezető-helyettest.

ANGYALOK KARA

S bár a szép s rút, a mosoly s könny,

Mint tavasz s tél, közt vesz rajta,

Fénye, árnya léssen együtt:

Az Úr kedve és haragja.

AZ ÚR

Mindig is szerettem volna egy királynővel... egy királynőnek... egy királynőt... Rossz az, aki rosszra gondol. Nézni egy királynőt, ahogy van. *(csönd, majd térdhajlással bókol a királynő előtt)*

Sokáig élj, felséges asszonyom,

S országunk összes ellenségei

Úgy végezzék, mint Stuart!

(Amál eltakarja az arcát, a Fiú kétségbeesve tördeli a kezét)

KIRÁLYNŐ

Mondja, lord,

Kezemből vette-e át a halálos

Parancsot?

AZ ÚR

Nem, királynő! Őtőle

(a fiúra mutat)

Kaptam azt.

KIRÁLYNŐ

S kegyelmednek ő

Vajon nevemben adta által?

AZ ÚR

Nem adta úgy...

KIRÁLYNŐ

S végrehajtatta azt

Sietve, meg se kérve, mit kívánok?

Az ítélet jogos volt, a világ nem

Vádolhat, de kegyelmednek nem illett

Szívünk jóságának elébe vágni –

Legyen ezért számúzve közelemből!

(neonáci gyerekekhez)

Kegyelmedre szigorúbb büntetés vár,

Hatáskörét túllépte bűnösen,

A szent zálogot hűtlenül kezelte.

Vigyék hát a Towerba! Úgy kívánom,

A vádindítvány fejvesztésre szóljon.

– Nemes Amál!

(csönd)

Nemes Amál! Igaznak csak

kegyelmed

Bizonyult tanácsadóim közül,

Vezetőm lesz ezentúl s jó barátom.

ANGYAL

Elnézést kér a lord,

Franciaföld felé hajóra szállt.

(a Királynő uralkodik magán, nyugodtan, mozdulatlanul áll – a függöny legördül, legalábbis Schiller szerint)

AMÁL

Ne számúzd leghűbb barátaidat,

Ne vesd őket börtönbe, kik miattad

Cselekedtek, s most hallgatnak

miattad!

– Nekem pedig engedj meg, nagy

királynő,

Hogy az immár tizenkét éve őrzött

Pecsétet most kezdedbe visszaadjam.

KIRÁLYNŐ (megdöbbenve)

Nem, Amál! Nem hagyhat engem el

Most, amikor...

AMÁL

Bocsáss meg, vén vagyok,

S ez a becsületes kéz túl merev,

Hogy újabb tetteidet szentesítse.

KIRÁLYNŐ

El akar hagyni az,

Aki életmentőm volt?

AMÁL

Nem sokat

Tettem érted... Hisz jobbik részedet

nem

Menthettem meg. Boldogan élj s

uralkodj!

Vetélytársnőd halott. Már ezután

Nem kell félned, nem kell többé

vigyáznod.

(eltávozik)

KIRÁLYNŐ

(a belépő angyalhoz)

Hívja Leicestert!

12.

AZ ÚR

Marianne, Turner bankár lánya gépkocsijával elüt a házuk előtt egy fiatalembert. Leviczky Tiborról kiderül, hogy leépítés miatt el akarják bocsátani a bankból, de a baleset folytán most támogatókra talál. Megismerkedik a bankelnökkel, Turner Kornéllal, Marianne apjával, aki köreiből valónak véli Tibort. A fiú megmaradhat a banknál.

(csönd)

Viktória, az éhező énekesnő és Toddy, az állástalan homoszexuális kabarészíniész összebarátkozik. A férfi ötletére Viktóriából nőimitátor lesz, méghozzá sikeres. Minden jól megy egészen addig, amíg nem kezd el a klub tulajdonosa érdeklődni iránta. Fölveszi a Don Quijote de la Mancha nevet, és hű szolgájával, Sancho Panzával útra kel.

(csönd)

A csinos, melegszívű, temperamentumos, középkorú Rosina nagyon jól főz.

13.

KIRÁLYNŐ

(egy gyönyörű, hatalmas, mesésen mesés hal úszik át látványosan a színpadon; kerüljön pénzbe; Királynő rajongva nézi, megvárja míg eltűnik; aztán ordenárén szív egyet az orrán – bár ki tudja)

Az mér' van, hogy az ember, királynő

ide, királynő oda, újra meg újra elköveti azt az igazán primitív hibát, hiába tudja, hogy ez majd mivel jár, hiába telik – mert telik, a rohadt életbe – a Mindenható bölcsességet termő szent ideje, az Úr bölcsítő ideje, minden hiába, az ember behúzza, újra meg újra behúzza – a hasát a ruhapróbán.

(csönd)

Mért? Nem nagyon húzom be, nem vagyok önmagam ellensége, de behúzom. Van ugye ez a has, az ember többnyire nem húszévesen lesz királynő, ugye, mert van ez a bölcsítő idő, ugye, ami meghozandja a hast, ezt itt, én nem mondom, hogy nagy, hogy a partjait három tenger mossza – nem is vagyok az a típus –, szóval ez az, amit én behúzok. Most kiengedhetném, királynő vagyok, mindenki a koronát nézi, nem a hasamat.

(csönd)

Amál, mondta, Amál kivétel, ő a hasamat nézi.

(csönd)

Biológiai parancs lehet, hormon, mint az adrenalin. Ahogy közeledik a testhez a mérőszalag, hoppla-hopp, és a hormon összerántja az izmot, így, volt has, nincs has, lényegében. Régebben még úgy volt, hogy a strandszezon elején behúztuk a hasunkat, s szeptemberben, mikor a fecskék készülődtek, de ettől azt hiszem, függetlenül, kiengedtük... Hiába a korona, a trónon is behúzom. Persze kell is, mert úgy lett megvarrva a jelmez. Trónon behúzás, zsöllyében kiengedés. Fönt igen, lent nem. Ülnek csak a zsöllyében a nagy buflák hasukkal ottan nyugodtan lent. Ez nem jambikus lejtés? Nem. Egyébként trón és zsöllye összefügg, latinul a trón sella, trónszék, selle-szék, selyeszék, zsöllye-szék, mondta, a művészet tanút, nevel, szórakoztat, mondta. És hogy most vághatok pofákat,

mondta. Ha ez engem megnyugtat, mondta. Haggyá má.

(szűn)

Mondta.

14.

AZ ÚR

Hagylak. Ahogy a kedves vevő parancsolja.

(úszik vissza a hal mesésen; nézi)

A végtelen térben, érdek nélkül, mintha az Isten is magyar volna.

(csönd)

A magyarok Istene. Tényleg volna a magyaroknak külön Istenük?

FIÚ

A nyelv teremti Istenünket. Is: annyi, mint ős, íz. Ten: az meg tenger vagy tengely. Égig érő fa, tetszik tudni.

AZ ÚR

(félre)

Ki gondolta volna, hogy ezek a neosámánok ilyen szigorú wittgensteiniánusok. Világom határa a nyelvem határa, ha jól emlékszem... Jól van, köszönöm, fiacskám.

(szünet)

Egyszer ettem már ilyen halat, a testvéreimmel, Pireuszban.

(három fiatal férfi oson be; az angyalok? de mért is?)

A három öcsémmel... Micsoda ebéd volt.

(hosszú csönd, nem mozdul senki, mint rendesen ilyen esetben: lehetet megszegik, majd akár egy westernben, az Úr hirtelen lelövi a három férfit; gyorsabb náluk, azoknál is pisztoly, úgyhogy ne már hogy ártatlanok legyenek, bár ki tudja)

Igazi, nagy ünnepi ebéd, ráérősen, méltóságteljesen, mintha saját nagyapánk volnánk, a nagyapánk egy ké-

sei, érett Krúdy-novellából, jöttek a tálak egymás után, pincérek sorban, elegánsan, kagylókkal, csigákkal, kis halakkal, nagy halakkal, mesés halakkal, roston, rántva, posírozva, oh, posírozva, majonézzel, ajolival, lassan, komótosan, míg le nem ment a nap az Akropolisz mögött, akár egy anzikszkártyán, közben folyamatosan, nem túlozva, hanem arányos bőséggel, jól hűtött, okos fehér borok, szemben az ultramarinkék tenger és kobaltkék ég *(csönd)*

vagy fordítva, kobaltkék tenger és ultramarinkék ég, de hihetetlenül és valószínűságon, mint a mesében, mi meg ültünk a görög fényben, és nem akartuk, hogy valami is változzék a világban.

(a három földön fekvő halott észrevétlenül ráfogja az Úrra pisztolyát; az Úr a célkeresztben, mondhatnánk, ha volna, aki ezt mondja)

Néztem ezt a három görög istent ott, és arra gondoltam, hogy ezek majd elhárítanak fölülelem minden bajt. Hogy megóvnak. Logariazmo, parakaló.

(durván kirúgja a kezekből a pisztolyokat)

Kifürkészhetetlen, bazmeg.

(csönd, majd ölébe veszi a fejeket, pietà-jelenet)

Elolvadt a hó. Mindig így történik, megmondtam. Mit kell annyit heveskedni a hókotró lapáttal! Hó nincs, fájdalom van, itt, nem, itt.

(csönd)

Én szeretem ezt a klasszikus Úristen-ábrázolást, felhők meg mi minden, ülni a bodros felhők szélén, mintha a kávéházban. Tábori György meséli a múltkor, George, hogy amikor négyévesen először cirkuszban volt, a túllszoknyás akrobata lányka fölmászott a magasba, közben dobpergés, föl az égbe, ő meg azonnal bepisilt, a dobpergés ennek ellenére folytatódott, a lány mosolyogva körbenézett, majd ugrott,

salto mortale, repült, repült a levegőben, de eltévesztette a lengő trapézt, már nem repült, hanem zuhant, átszakította a védőhálót, és szörnyethalt, és ő sokáig úgy hitte, ilyenek a cirkusz-előadások, hogy minden cirkusz-előadáson mindig ez történik: valaki fölmászik a ragyogó ezüst magasba, a fénybe, mosolyogva kitarja karját, dobpergés, mire a nézők bepisilnek, a lány még mindig mosolyog, aztán ugrik, zuhan, csattan a porondon, ahol a vér aztán feketén sötétlik a homokban, és hogy ő még ma is, amikor színházba megy, valami ilyesmit vár, és csalódott, ha ez nem történik meg, de néha megtörténik.

15.

KIRÁLYNŐ

Hol vagytok, kutyák, alattvalók?!... Alattvaló nélkül nincs királynő, mondta. Mondjam csak nyugodtan, arcpír nélkül, hogy már rég nem volt alattam senki, mondta. Fölöttem, mondta. Benem, mondta.

(csönd)

Úgy, hallgassak egy kicsit, mondta. Színpadon vagy színpadon kívül lehet hosszabban hallgatni? Az az időtől függ. Mondta, ne felejtsem el hozzátenni, hogy mondta, mondta.

AZ ÚR

Van itt egy ritmusprobléma.

KIRÁLYNŐ

(türelmetlenül)

Van itt egy ritmusprobléma, mondta, amit a rendezőre kell bízni, bízzak, mondta, a rendezőkben, fütyüljek a rendezőfanyalgókra, a rendezőiszínházfanyalgókra, a rendezőiönkéntényfanyalgókra, a rendezőiönmegvalósítás-

fanyalgókra, beh szépen sorolom, kisanaccsád, mondta, a szövegcsönkítástitrendfanyalgókra –

FIÚ

A színház, mondta, gyáva, a mai magyar színház gyáva.

AZ ÚR

Kisfiam, te mit szólsz bele a nagyok dolgába? Nincs más elintéznivalód? A csizma fényes?

FIÚ

Jelentem, csillog, uram, mint a Salamon töke.

KIRÁLYNŐ

(nyugodtan)

Nem lep meg, amit mond,

Sir Mortimer,

Meg se rémít. Efféle hírre rég

Fölkészültem.

(csönd)

Salamon töke.

(csönd)

Bíráim ismerem.

Bánásmódjuktól, melyet túrni kellett,

Megértettem, hogy szabadságomat

Nem adják vissza... Tudom, mit

akarnak.

Mindörökre fogságban tartanak,

S bosszúmat, trónigényemet velem

Temetik börtönömnek éjjelére.

FIÚ

Ó, nem királynő! Nekik ez kevés.

AZ ÚR

Nekem azonban sok. Nincs jobb dologod?

FIÚ

Nincs, uram. Nincs semmi dolgom. Munkám nincsen, mászkálok a srácok-

kal. Unatkozom. Együtt is unatkozunk, de az kicsit jobb.

(csönd)

Féli a bőrét.

AZ ÚR

(dühösen, nem érti)

Kicsoda?

FIÚ

A magyar színház, uram. Féli a bőrét a néző dühétől, félti a bőrét a kritikától, a szomszéd színházától, a minisztertől, az időjárástól.

(nagy csönd)

AZ ÚR

(int az angyaloknak)

Angyal szállt át a szobán.

FIÚ

Ez jó, főnök. Ez kurva jó. Tényleg szállnak. Ez valami mondás?

AZ ÚR

(zavarban)

Az. Szólásmondás.

FIÚ

Ja, azt tudom. Néz, mint borjú az új kapura. Ül, mint majom a köszörűkövön... Fáj valamije, főnök? Keveset mozog, mi?! Ül csak egész nap a felhők közt, azt annyi, mi? Én mindennap megcsinálok száz fekvőtámaszt. Magának is az kéne, főnök, olyan fűrészigmai lesznek... nézze, ilyenek.

AZ ÚR

Szép. Nekem tetszik. Mutasd... A teremtés jó ötlet.

FIÚ

A séta, az a jó ötlet. Ha majd megöregszem, sétálni fogok. Lesz egy feleségem. Töltöttgalamb-típus. Főnök szereti?

AZ ÚR
(*jelentőségteljesen hallgat*)

KIRÁLYNŐ
(*jelentőségteljesen hallgat*)

FIÚ
Na mindegy. Ez csak a remény, de hát ha folyton töltöttgalamb-típusokra hajtok és folyton töltöttgalamb-típusokra hajtok, akkor valószínű, hogy töltöttgalamb-típusút fogok ki, ért engem, főnök. Ez matek.

AZ ÚR
(*őrültlen megcsillan a szeme*)
Akarod, hogy neked is meséljek Gödelről, a nagy német logicistáról?

FIÚ
Maga kedves egy pali, főnök, de egy kicsit meg van zakkánva.
(*csönd*)
Egyébként evett már töltött galambot, főnök?

AZ ÚR
Hogyne.

FIÚ
Én nem. De van még időm. Galamblevest már igen, anyukám csinálta, becsinálta. Apukám, ha berúgott, nem nagyon, csak annyira, hogy emberi lett, azt mondta anyukámnak, anyukám, te egy édes töltöttgalamb-típus vagy, de sajnos az anyukám hányingert kapott az alkoholszagtól, pontosabban az apukám alkoholszagától, mert a sajátjától például – hát azt észre se vette. Apukám se szólt semmit, csak ült nyugodtan, a nyugodtnál is nyugodtabban, aztán egyszer csak hirtelen odabaszott anyukámnak, hogy minden vér lett...

AZ ÚR
(*félre*)
Ah, a nehéz gyerekkor... Ha iszik a fater, az a baj, ha nem iszik a fater, az a baj.

FIÚ
Még az volt a legjobb, ha együtt mentek el inni.
(*csönd*)
Akkor nem lehetett tudni, kinek a vére.

AMÁL
Mi közöd hozzá, kis pöcs?!

KIRÁLYNŐ
Több megértést, Amál, Szívet, Amál, hisz az övé Belőled dobog.
Ő a jövő, nemzetünk sorsa Kezébe leend.

AMÁL
Leend ám egy nagy vérereset!
(*javít*)
Úrnőm pedig ne terhelje magát fölösen. Ott van neked, bazmeg a Wesselényi-összeesküvés,
(*javít*)
ott majd hasznát veszed, kegyes hölgy, a megértés bővizű patakjának a ... patakjának, elég így, hasznát veszed a patakjának.

FIÚ
Anyuka!

AZ ÚR
(*félre*)
Meg kell a szívnek szakadni. Bei mir ein Antisemit soll cselekmény haben. Phoebe megpróbálja felvidítani a depressziós Joey-t a világ legvidámabb kutyájával. Ross bevallja Monának, hogy Rachel odaköltözött hozzá.

Monica és Chandler Valentin-napi románcát megzavarja egy videokazetta, amelyen Phoebe egyik barátnője szül...

FIÚ
Engem?

AZ ÚR
(gyöngéden megsimogatja a fiút)
Csak gyöngeség, mit az erő szerethet,
Mint a védő szülő gyámoltalan
Voltát karolja leghőbben fiának.

FIÚ
Hát... Azt tudja, főnök, milyen szép az, amikor a gyakorlatozáson...

AZ ÚR
Alaki képzés a neve.

FIÚ
Tényleg. Mondta a vezetőnk is, csak elfelejtettem. Hogy maga miket nem tud, főnök!

AZ ÚR
Előfelvételi, Hódmezővásárhely, rég volt.

FIÚ
Na. Mindig elkanyarodunk, főnök. Nagy kanyarodós maga, mi?! Szóval, hogy az alakizáson, amikor egyszerre emeljük a lábunkat, az baromi szép.
(csönd)
Érti, főnök? Még az is van, hogy van, hogy megcsillan a nap a bakancson. Persze, ehhez az kell, hogy előtte rendszeren ki legyen pucolva. Maga, főnök, mikor pucolt utoljára cipőt?

AZ ÚR
Hogy cipőt? Hogy pucolni?
(félre)
A gép forog, az alkotó pihen.

FIÚ
Tudtam, az látszik valakin, hogy cipőpucoló-típus vagy nem cipőpucoló-típus. Én se voltam cipőpucoló-típus. Nem is olyan típusú a cipőm. De ezeket a bakancsokat...

AZ ÚR
Surranókat.

FIÚ
Ezeket nagyon lehet pucolni. Pucolásra termettek. Jó őket pucolni, az ember szinte kívánja a pucolást. Meglátod a bakancsot, és itt belül megmozdul valami. A pucolóérzés. Ez minden magyar emberben megvan, csak a legtöbbször kiülte ez a kor. A globalizmus. Amely titokban uralja a világot. Meg a liberálisok. Így mondjuk. Akkor nem jár az a lepcsés pofájuk. Mert ezek már semmit nem engednek, azt se lehet mondani, hogy cigány. Csak azt, hogy Róma. Nem is értem, Velence, Róma? Még jó, hogy nincsenek itt négerék, fogadjunk, hogy abba is belekötnének. Pedig ha néger, akkor néger, hiába színezzük. Mégis belekötné a lepcsés pofájuk.

AZ ÚR
Attól tartok.
(félre)
Mi az a lepcsés? Vörös lepcsés, vezesd a harcot... Bocsánat... Talán valami goj-ügy...

FIÚ
Liberálisok. Jól mondom, ugye?

AZ ÚR
Jól, kisfiam, liberális, van ilyen. Egyébként ők engem többnyire nem nagyon... hogy mondanád te? ... nem nagyon karmolnak? Csipnek?

FIÚ

Preferálnak. Kegyelnek.

De még valamit el akarok mondani, főnök.

(gyanakodva)

Milyen sok ideje van magának. Honnan ez a sok idő? Csak nem maga is segélyekből él? Mert nemá, hogy mi tartunk el minden naplopót! Nem úgy értettem, főnök.

AZ ÚR

Nem azt mondtad, fiam, hogy munkanélküli vagy? Akkor te is kapsz valami segélyt, nem?

FIÚ

De jól forgatja a szót. Hátul bemege a szó, elől meg kijön az igazság, mi? Főnök, nem liberális maga?

AZ ÚR

Csak hódolat illet meg, nem bírálát.

FIÚ

Maga tényleg egy főnök, főnök. Micso-da? Hogy hódolat illet meg... hát beszarak. Nem akar belépni hozzánk?

(csönd)

Bár a cipőpucolási hozzáállásán biztos javítani kéne.

AZ ÚR

Javítani.

FIÚ

Ja, azt mondom én is, javítani.

AZ ÚR

(hirtelen, nagyon durván grabancon ragadja a Fiút vagy/és a földre viszi, lába a torkán stb.)

FIÚ

Ne má, főnök, mi a fasz van, nem csináltam semmit.

AZ ÚR

Befogod pofád. Egy: Munkálkodó légy, ne panaszkodó.

(félre)

Bánk bán.

(folytatja)

Kettő: az Úr útjai kifürkészhetetlenek, három: a semmi az nagyon kevés. Semmit se csinálni, az kevés az üdvösséghez.

(elengedi a fiút)

FIÚ

(halkan, tisztelettel)

Igaza van, főnök, a semmi az tényleg kevés.

(csönd)

A rohadt életbe! A szemét rohadt, kurva életbe!

(az Úr gyöngéden megérinti)

Ne nyúljon hozzám!

(csönd)

Bocsánat... Mit tetszik mondani ezt a semmit, hát mikor mindenhol ez a semmi van. Mindenhol, főnök, mindenhol. Otthon egy semmi, fater, mutter – semmi, meló semmi... és én is semmi, főnök, és nem is tudom, mire gondoljak. Mire gondoljak a semmin kívül?

(csönd)

Nincsen az életnek medre, főnök, ez a baj!

(csönd)

Ha olyan nagyokos, mondja meg, mit csináljak. Mit reméljek, mit higgyek, mit tegyek. Mondja meg!

AZ ÚR

(félre félre)

Szabad akarat van, bazmeg.

FIÚ

Mit tetszik bazmegelni? Tessék elhinni, bazmegelésben verem a főnököt. Ez megint olyan liberális... összetévesztik a nyílt, őszinte beszédet a közönséges-

séggel. A vulgárisal, Az útszélivel. Az ordenáréval. A pallérozatlansággal. *(csönd)*

Igen, igen, pallérozatlan. Úgy is mint faragatlan. Csiszolatlan-bárdolatlan-alpári-mucsai-paraszt-bugris-tuskó-bunkó-parlagi.

AZ ÚR

Na, na, elég már, nix szinonimaszótár. És engemet te ne izélj, hát ki az Úristen volna konzervatív, ha nem...

FIÚ

Kicsoda?! Mi?

AZ ÚR

Mіндеgy, hagyjuk.

FIÚ

(segítőkésszen)

Megint szabad akarat? Akarja, hogy én legyek a hibás?

(az Úr vállat von; nagy levegőt vesz, köröz a karjával, fáj ez a púp)

Fáj?

AZ ÚR

Fáj.

FIÚ

Az nem jó, főnök. Hogy azt ne mondjam, szar. A fájdalom az szar. De majd csak túl lesz rajta. Amilyen gyorsan jött, olyan gyorsan el is múlik.

(csönd)

Ne menjen még, főnök. Olyan szívesen beszélek magával. Nehéz ám beszélgetni, mert kiröhögik az embert. Vagy meg se hallják. Még az a legjobb. Csak rend van bennem, semmi más.

(csönd)

Nem mondtam végig a sétát, leragadtunk a töltött galambnál. Maga nemcsak kanyarodás, de leragadás is, főnök.

AZ ÚR

(gőgösen)

Ez nem kitérés, ez maga a mű.

FIÚ

(félre)

Ifjabb Plinius.

(lelkesen)

Azt már sokszor elgondoltam, hogy sétálunk a Duna-parton a feleségemmel majd, mert a család az első, főnök, a család az a mag, amelyből sarjad a nemzet, persze az én muteromra nem lehet építeni egy nemzetet meg a hülye fateromra se.

AZ ÚR

Márpedig, fiam, az van, ami van. Anyát, apát, nemzetet nem lehet lecserélni.

FIÚ

Visszatérnék inkább a sétához, főnök.

AZ ÚR

Nem elég a szavam?

FIÚ

Egyszerű ember vagyok, nagyúr, a szavakhoz nincs közöm.

(csönd)

Nagyon kavarja, főnök, kanyarodós, leragadós, kavarós, de azért bírom magát... Szóval hogy belémkarol, és megyünk a Duna-parton. Séta, főnök, menésnél lassabb, andalgásnál több. De erre nem kell külön figyelni, ezt érzi az ember. Ott sétálnánk

(táncolva mutatja)

s közben a Duna is sétálna lefelé *(ezt az Úr mutatja táncolva; puff neki, már megint rendezni kezdtünk),*

és nem kell semmire gondolni, mégis van minden, és néha megszorítom a karját. Jó meleg, ez hozzátartozik a töltöttgalamb-típushoz.

(csönd)

Nem tudok csajozni, főnök. Maga már túl van ezen, mi? Meg úgyse vallja be, mi? Az őszinteség... az őszinteség senkinek eszébe se jut. Tényleg hülyeség. Azt hogy pina, fasz szabad mondani?

(az Úr intí, hogy nem; hova gondol?!)

Akkor mutatom. Én azt hittem, hogy minden egyes konkrét férfiöhlöz... Ne mondja már, főnök, hogy ez jobb, mint a fasz... Maga tudja... férfiöhlöz tartozik egy női öl. Nőjijöl, nem is lehet érteni... Egyhöz egy, vagyis az a feladat, hogy ezt az egyet megkeressük. Ezt hittem. Maga inkább olvasgat, mint bulikba jár, mi? Nem kell válaszolni, úgyse szokott válaszolni. Kúrni, azt mondhatom?

(az Úr mutatja, hogy határeset)

FIÚ

Na jó. Hogy odajön egy csaj hozzám, hogy ő most őszinte lesz. Mert nekem olyan a pofám. Vártam, mit akar. Akkor ő most megmondja, mit akar. Mondom, nincs pénzem, nem veszek neki semmit, se felest, se kólát. Hogy fogjam már be a számat, ő mindenképpen kúrni akar. Hoppácska. Velem? Szerinted. Igaz történet, se hozzá nem tettem, se el nem vettem, sajnos. De hát, főnök, azt, hogy kúrni, azt mégiscsak kicsit izgatottan kéne mondani, nem? Olyan unottan mondta.

AZ ÚR

(nagyon unottan)

De, izgatottan.

FIÚ

Mindenki el van veszve. Vadászat folyik az éjszakában, főnök. Bármelyik férfiöhlöz jó bármelyik nőjijöl. Tudta, ezt maga?

(az Úr pofát vág)

Ez engem összekavart. Megdöbben-

tett. Én nem ezt vártam, nem erre voltam fölkészülve... Bugyi. Ez a legszebb magyar szó, főnök, ne is vitázzunk ezen.

(nagy csönd, majd most a Fiú feszíti le duroán az Urat, szimmetrikus mozdulattal, bakancs a torkon, lihegnek)

Fényes, ugye? Látja, hogy fényes? Válaszoljon. Válaszoljon. Fényes vagy nem fényes?

AZ ÚR

Fényes.

FIÚ

Azt mondom én is, fényes. Megértjük egymást. Régen a japánok is magyarul beszéltek, az aranykorban. Az ősmagyararanyban. Csak ezek a rohadtak letagadják. Minden büdös nekik, ami magyar. Pedig a japánok sejtjei is ugyanolyanok, mint a magyaroké. Hát a sárgát leszámítva. És tudományosan bebizonyították, hogy az Andokban, Dél-Amerika, megvan?, Peru, ilyesmi, bebizonyították, hogy találtak egy indián törzset, akik... igen, igen, akik magyarul beszélnek. Agyonhallgatják ezt is avval a hülye finnugor izével. Egyébként azt is hallottam, mondták a srácok, volt a tévében is, hogy szegedi nyelvjárásban nyomják, öttem könyeret möggye, ha nem kő, tödd e, majd megöszöd rögge. Ja, pedig tökre fül indiánok.

AZ ÚR

(a bakancs alól)

Hacsak úgy nem. Tökre fül... És ha

barna

Hajunk ezüstös már, van még agyunk Táplálni idegünket s állni versenyt Az ifjúsággal. Nézd csak ezt az embert S ne sajnáld ajkától kezéd kegyét:

Csókold meg, harcos. Ma mintha egy

isten

Bújt volna ebbe, embert irtani.

FIÚ

Főnök. Egyszer fönt, egyszer lent, mi? Az élet ilyen, mint a viadukt, mondta Matuska Szilveszter, egyszer fönt, egyszer lent. Mért nem nevet, főnök, ez vicces. Minden működő színpadi ötlet mély emberi paradigma.

AMÁL

Gyerekek, ne ássatok olyan mélyre, mert feljön a talajvíz.

FIÚ

(mintha meg se hallotta volna)

Maga is volt már jobb állapotban, főnök, nem? Régebben főnökebb lehetett, úgy hiszem.

(csönd)

Engem nem az Isten teremtett. Ne szóljon közbe, főnök.

(csönd)

Most hirtelen nincs mit mondanom. Nem jó érzés.

(csönd)

Mindenki annyira szét van csúszva. Annyira nem tudom, hogy mi van. Senki nem mond semmit. Vagy ha mond, nem számít. Kinek a tekintete előtt élünk, főnök? Templomban ülni, meghatottan, nyugodtan, örömmel, hálával. De akkor se imádkozni!

(kőtekedve, lába az Úr torkán)

Erő. Érzi, főnök?, erő. Nyomom a torkát, érzi? Erő. Amikor menetgyakorlat van, és odacsapjuk a talpukat a földhöz – nem simogat, basszameg, odacsap – odacsapjuk, egyszerre, nem is tudom, hogy az én lábam-e vagy kié, valahogy egy láb lesz, a mi lábunk, és nekem nem kell filóznom, hogy ki, mi, mért, mert nincs ez a külön, odacsapjuk, és olyan, mintha az egész világ beremegne. De nem a félelemtől, főnök, hanem a tiszteltől. Ezt érzem, és ez kurva jó. Úgy értem, felettébb... Még soha nem éreztem. Azt hiszi, nem látom, hogy maga is szá-

nalomból beszél? Az erő az szép, a gyöngé undorító. Azért mondtam a fekvőtámaszt, a fűrészmok, emlékszik? Mutassam? Jó, nem mutatom, de emlékszik? Persze, hogy emlékszik. De a fűrészmok egyedül nem elég. Aki egyedül marad, az gyöngé. Én is gyöngé voltam. Most meg nem vagyok egyedül, nem vagyok gyöngé. Mi ebben a rossz? Az egyenruha? És a huszárok? Elpuhult a társadalom, az a baj. Mert jól érezzük együtt magunkat, az a baj? Nem ártunk senkinek.

(csönd, majd hirtelen leül az Úr mellé)

Maga is egyedül van, főnök, nem? Akkor maga is gyöngé. Fáj?

(szünet)

AZ ÚR

Van itt egy ritmusprobléma.

KIRÁLYNŐ

Van itt egy ritmusprobléma, mondta, amit majd a rendező elrendez, ahogy a neve is mutatja, mondta, a rendezők sem rosszabbak a Deák tér vásznánál

(csönd, legyint)

bízzak bennük, mint bárki másban, nem a rendezőben, mint olyanban, mert mint olyanban semmiben nem bízhatunk, hát, mondta, lehet bízni a nőkben mint olyanban?, kérdi, mondta, a legnagyobb tisztelettel, hát egy frászt, válaszolja, mondta, vagy lehet bízni a drámaírókban mint olyanban, kérdi, mondta, a legnagyobb tisztelettel, egy frászt, válaszolja, mondta, vagy a magyarokban mint olyanban?, mondta, bízni?, egy frászt, a legnagyobb tisztelettel, azt csak most fordították meg, hogy akiben nem bízunk, azt nem nevezzük magyarnak

(csönd)

hát ezt majd ki lehet húzni, mondta, majd a rendező kihúzza, mondta, a rendezők passzionátus huzigálók, föláll a

... szőr a hátukon, ha huzigálhatnak, nem is rendező az, aki nem huzigál, benáthásodnak, ha nem huzigálhatnak, dáthásak lesznek, oda a nazálistaik, a színdarabot is ennek alapján ismerik fel, huzigálható vagy nem huzigálható, ha huzigálható, akkor színdarab, ha nem huzigálható, akkor nem színdarab.

(csönd)

Mondta. A tapasztalt drámaíró ezt tudja, és beleteszi a huzigálós mondatokat. Minél tapasztaltabb, hétróbbasabb drámaíró, annál több huzigálós mondat. És végül ott a gyönyörű üres tér, más szóval a színpad, a kreativitás mintegy enyhelye. Kies ligete. Pagonya, ez az, mondta, pagonya, a kreativitás pagonya. Nem a tuti pagonya, nem a siker pagonya, nem a szép és nemes gondolatok pagonya...

FIÚ

A művészet tanít, nevel, szórakoztat.

KIRÁLYNŐ

Hah! Ki szólít?

Ki az, ki hozzám szól a sokaságból?

Szólj, a királynő kész hallani.

FIÚ

Őrizkedjél március idusától.

KIRÁLYNŐ

Na, kopjál le apukám. Amál! Hol tartottam?

AMÁL

(unottan)

Pagony.

KIRÁLYNŐ

Mi pagony?

AMÁL

Pagonyária. Vagy már a cuppan?

KIRÁLYNŐ

Mi cuppan?

AMÁL

Cuppanária, hogy már ott-e tartunk. De nem, a pagonyáriánál tartunk. Előbb a pagonyária, aztán a cuppanária.

FIÚ

Kulinária.

KIRÁLYNŐ

Befogod szád, alja pór nép! Színházban nincs szójáték. És nincs lábjegyzet!

(csönd)

Pedig tudnék mit ide hozzáfűzni.

AMÁL

(félre)

Mit bosszankodik?! Még mindig az a legjobb, ha hagyja, hogy megkúrják.

(szünet)

Nem a siker pagonya, nem a szép és nemes gondolatok pagonya... gyerünk már, haladjunk...

KIRÁLYNŐ

Nem is a mocskos gondolatok pagonya, egyáltalán: nem a gondolatok pagonya, a színház nem gondolatpagony, gondolkodni ott van Hegel, mondta, ezzel szemben a színház a játék pagonya, a szabadságpagony, a röptülés pagonya, ő csak a szárnyakat adná ehhez, mondta, na, ja, mondta, szárnyakat a vágyaimnak, mondta.

(csönd)

Huzigáljanak csak, miközben a leghatározottabban, halkán, ám a leghatározottabban jelentsem ki, mondta, hogy a szöveg természetesen nem véletlenül az, ami, igen, a szavak, a szavak, a szavak, noha tisztában vagyok, legyenek avval, hogy más a szó a papíron és szájban *(tátogat)*

mert a szájban, hahó, a szájban!, van ott minden, nyál, baktériumok hada, mozgó, vörös húsdarab, a nyelv, amalgám, ételresztli, nem szűz, fehér, tiszta terület, mint a papír, más a szó, ha kimondjuk, ha ott zihál egy ember mögötte, és más, ha papíron van, akkor ott neki kell mindent csinálni is, zihálni is, azonban, és itt, mondta, emeljem föl az ujjam, ne-hem vezethet oda, hogy füttyüljenek a szövegre – huzigálni igen, füttyülni nem – füttyülni nem, de nem is tisztelettel, tiszteletből nem fakad művészet, tiszteletből tiszteletkörök fakadnak, nagyképűség fakad, nagyképűség az alázat maszkjában, ostobaság fakad, szemforgatás fakad, vaskalaposság fakad

(csönd)

„mi volna, ha azt játszanák, ami oda van írva”, „én nem a rendezőre fizettem be, hanem Shakespeare-re”, „a szövegűség az igazi modernség, nem ez a nyiszitálás, elvesznek, hozzátesznek, átírnak, szétírnak”, mondta... Füttyülni nem, hanem hűségesnek lenni. Nehéz a hűség. Nemcsak igenből és nemből áll.

(csönd)

A szó ironikus, a királynő meg nem, na erre varrjál gombot! És már nem először! Mi itt a hűség, ha furtonfurt beleesünk egy szakadékba? Paródia, persziflázs, idézés, idézőjel, minden szó idézőjelben van, mondta, ez a világ ironikus létállapota, mondta, és hogy ne ijedjek meg egy ilyen szótól, hogy létállapot, bár nyilván ez németül jobban hangzik.

(csönd)

Én magyar nemes vagyok.

(csönd)

A belterjt kerüljem, mondta, a leghatározottabban kerüljem, mondta, de hát éppen ezért jó a királynő, a királynő, aki vagyok, mert a királynő, és erről a

színpadon egy pillanatra se feledkezem meg, sose belterj, hanem a királynő az mindig, kezdem el, mondtam, mutogatni, hogy milyen a királynő, kicsit hasonlít a karkörzéshez, nem, nem mint egy természetes valag, egy világvalag, nem, hanem teljes, egész, a királynő ez az egész, a királynő világszerű.

(csönd)

Akkor mégiscsak világvalag, na mind egy. Fűjjünk egyet, mondta.

(fűj)

Engem az Isten is színésznőnek teremtett, mondta. Ki még, mondta. Kis ország, nagy királynő, mondta. Fűjjünk egyet. Kis országnak még levegőt is radikálisan kell venni, mondta. Széchenyi mondta, mondta.

(radikálisan fűj)

Király, rex, nem regina, Isten kegyelméből. Ez a tuti, nem kell foglalkozni az Uniókkal, mondta, Isten kegyelme és fájront, se a parancsolatokkal.

(szünet)

Hogy rácuppant!

AMÁL

Na végre!

KIRÁLYNŐ

Hogy rácuppant a színház a Biblia évére... nyilván van valami keret, kulturális keret, forrás, csak tiszta kulturális forrásból... rácuppant a színház, rácuppant az igazgató

(csönd)

rácuppanni, egy igazgatónak tudni kell rácuppanni... ha jól rácuppan... egy királynő nem cuppan, egy színházigazgató cuppan... rá... Nemzeti Színház... ki tudja, mi az a Nemzeti Színház, mondta. Mozog a fogam, mondta, de ez már volt.

16.

AZ ÚR

(kemoterápiás kezelés után)

Elovdadt, mondtam én, hogy minden szépen, rendben elolvad. Az ember végül is jó.

(csönd, tapogatja magát)

Megemelhettem magam, vagy a hólapátolás.

KIRÁLYNŐ

A fájdalmak váratlanul jöttek, alattomosan, egyik pillanatról a másikra, összegömbült a fájásban, ferde lett, és egy hét alatt szelíd, elolvadt minden agresszivitása.

(csönd)

Nem ismerlek meg!

(csönd)

Három daganat pókhálószerű terjedésében, már a csontokat is elérve. Az operáció 12 óra hosszat tartott, a csontot is farigcsálták, egy 8x5x3 cm-es lyukat vájtkat bele.

(halkan)

Soha, soha életében nem volt még ilyen szép nyugodt a haja. Szép, nyugodt, fennkölt és gyöngé.

AMÁL

Kétféle infúziót kapott, egy sárgát meg egy pirosat. Ha a pirosat kapta, befestette pirosra a lábkörmeit, akár egy jobb napokat látott úrinő, enyhén rúzsozta magát, piros nyakkendőt vett és piros alsót, s amíg volt, a hajába is belefestett egy streifnit. Ha sárga, akkor sárga.

AZ ÚR

Föl kell készülnöm a vegyi találkozóra, nemde? Mert ez egy találkozó, találka, egy randövú, ott bennem, azok, nemde?!

AMÁL

A sárgát utasüdítőnek, a pirosat bam-

binak hívta, gyere, kicsi szívem, gyere, bambikám, gyere, te! Te!, becézte a mérget, és az jött is, ameddig küldték.
(a Királynő felé)

Ez meg nem tudott uralkodni magán, csikorgatta a fogát a féltékenységtől.

FIÚ

Mi atyánk, aki a mennyekben vagy, mondta.

(csönd)

És akkor mi van?

17.

KIRÁLYNŐ

Amál

(félre)

Kinek meleg ölét a feledés setétjében hagyni nem kívánjuk, ám emlékezni sem akarnánk, hisz a régi meleg mindenestül új hidegként mutatkozik. Vacogás, csak vacogás.

(csönd)

Küldd hát be, egyszerű barom, ingatag hívünket, Zrínyi Pétert, te pedig eredj, készíts harapnivalót, és ne emeld többé pillantásod uradra, ki úrnőd. Szolgálj, ne szeress. Szereteted immár terhes, ne zavarj. Éhes vagyok, kicsit. Az éhség igazságossá tesz, kicsit. Amál nézzen pofátlanul az arcomba, mondta, látom, érted, miről beszélek. Heyles. Ami elmúlt, elmúlt. Elmúlik minden, mondta, és hogy ne féljek a közhelyektől, mondta.

(Amál ki, Zrínyi be, egymásnak ütköznek, mindig ugyanarra térnének ki, kis bohóc-jelenet)

KIRÁLYNŐ

Jól van, legalább most már van bajusz. Bajusz.

(cirógatja a bajuszt, a férfi arcát)

Térdre, kutya, hajts térdet, gróf, koronám előtt, vagy konok szíved lesz kardom otthona.

(csönd)

Igen, kardom otthona.

ZRÍNYI

Nagyasszony, mondanom immár nincs mit. Tetteim, kik azonosak tetteim hiányával, hírnökeim helyettem.

KIRÁLYNŐ

Helyetted meglehet, de nem érted, az bizonyos.

ZRÍNYI

Nagyasszony, a térd hajlanék, ám a gerinc, ki magyar, nem. Nem és nem.

KIRÁLYNŐ

Miről beszél punnyadt agyad regnálta ajakad? Mért volnál itt, gyáva cenk, vajon ha nem kegyelmet esdeni? Vajon nem árultál mindenkit el, barátot, ellent, a szívedet, a múltadat, a jövődet? *(cirógat)*

Bajuszt. A jelenről majd én gondoskodom, bakó, ügyes légy, parányt veszejtesz el – vesztesz, nem veszejtesz, pedig milyen jól lendületbe jöttem –, hogy tehát árulásodnak nincsen vége, akár a tengereknek, az kik mossák királynőd partjait, ezt majd később még javítjuk, mondta, a nacsasszony partjai javítás alá kerülnek.

ZRÍNYI

A múlt csakcsupán alibi, miszerint ürügy, a jövő blöff, miszerint porhintés, a jelen túlélés. Miszerint.

KIRÁLYNŐ

Ostoba pókállatok, hát ki ellen szőttétek árulástok szőrös hálóit? Ellenem, hazátok ellen? Csak egy haza van, bar-mok.

(csönd)

Jókor mondom.

(csönd)

De ne legyen áthallás, 17. század, és annyi.

ZRÍNYI

Nagyasszony, engedj szóhoz, nem akarok igazságot, csupán életemet. Félek.

KIRÁLYNŐ

Ne nyafogj, életed súlytalan. Milyen mérleg serpenyőjébe vágynád tenni?, mozdulni, mutatni igazad, nem fog. Boroktól bűzös, te!, vadkantól pusztított bátyádnak torz kópiája, bizarr játéka egy siralmas...

(csönd)

siralmas, ez így elég, szóval, te gödény, fényes névnek fénytelen viselője, ki kapaszkodtál az aranyra és hatalomra éhes Nádasdyba, a sületlen Frangepánba, ki időnek előtte húzott kardot *(csönd)*

egy, ké, há, kard, tiszta sor, meg van beszélve, ki van gyakorolva, de neki inkább a virtus köll, a magyar virtus!, egy Frangepánnak!, egy, ké, kard, há, meg is szívtátok, Frangepán!, ki horvát királyságról álmodozott, kinek a szultánhoz írt levelei hamarabb érnek Bécsbe, mint bárhová máshová, kapaszkodtatok a kontyos Apafiba, ki tüstént retirált, megorrontván, hogy ki akarjátok hagyni az osztozásból, meg az a zavaros fejű Rákóczi Ferenc, Rákóczi I., jó talajú pálya, vezette Bircsák, akit anyja váltott meg irdatlan pénzekért a bakó bárdjától, nem a Bircsákot, szekérszám vitték a váltságdíjért Bécsbe; meg a szegény, öreg, göthös Wesselényi, inkább odahalt, mintsem lássa a maga szította zagyvaságot... Hát mindőtök török hadak élén akart a szultán nádora, helytartója vagy mi a bráner lenni!

(csönd)

Ezt nyilvánvalóan a mi a faszom helyett mondtam... Nehogy már összedűljön ez a szép épület... Repülősöt.

ZRÍNYI

Félek.

KIRÁLYNŐ

Ez már volt, tovább. Ki nem fél?

ZRÍNYI

Azt mondd, nagyasszony, nem volt szív bennünk és érzemény?

KIRÁLYNŐ

Szívpörkölt inkább meg pacal, hát mire célzott a sok puszogás, ki rögvest visszhangzott a Burg tükrös termeiben. Mi?!

ZRÍNYI

Szabadulni a fittyedt ajkú Habsburgoktól, iszen csak akkor érdekelte őket a magyar, ha a maguk érdeke danolt.

KIRÁLYNŐ

Danolt. Derék, és utána? Sakk-matt, és utána? Végleg fölszámolni a kolduszegény talpalatnyi keresztény magyar királyságot, s a szultán vazallusaként gyűjteni be Sztambulnak az adókat?!

(csönd)

Akár a havasalföldi pásztorvajdák? Mit remélt borgőzzel mámoros, szabadságittas pocakos koponyátok?, hogy tán a szultánnál is hivatkozhatok az Aranybulla adta privilégiumokra? És aztán? És ha anyám nem ilyen lovat akartam, akkor mi van? Lovasnemzet, mi?! Akkor szaladjon majd a kereszténység védőbástyája a pápához, a franciákhoz, és majd nekik áruljátok az országot kis szezonvégi engedménnyel, senza fede, senza legge e senza onore?!

ZRÍNYI

Nix dajcs.

KIRÁLYNŐ

Nem szeretem a buta férfiakat.

(csönd)

Különösen, ha szépek.

ZRÍNYI

Félek.

KIRÁLYNŐ

Helyes. Méltó és igazságos, illő és üdvös. Dignum est, iustum est. Egy mozdulat, a királynő a homlokához nyúl, ilyenek a királynői mozdulatok, ah, minő főfájás kínoz, és máris kivégeztek három embert. Jelzem, amíg nálunk csupán három darab lefejezés lett fogatosítva, a cseheknél a fehér-hegyi csata után – gimnáziumi anyag – negyvenkilenc! Negyvenkilenc jó cseh fő hullott a jó cseh porba.

(csönd)

Mutasd magad, magyar férfi, királynőd szól hozzád. Szomorú a szemed, mindig szomorú, s látom, nem a halál ül ott, nem attól van a barna bánat.

ZRÍNYI

Szomorúságom az igazságom, nagyasszony.

(várakozón Zrínyire néznek)

Árva hazánk nem senyvedhet tovább!

(csönd)

AMÁL

Konkrétan!

ZRÍNYI

Konkrétan nem senyvedhet árva hazánk tovább!

FIÚ

(súg)

Caraffa!

ZRÍNYI
Kaffa? Ká-vé? Török kávékultúra?

FIÚ
Caraffa, eperjesi vészbíróság!

ZRÍNYI
(*mintha diák volna*)
Srácok, ne súgjatok, kár belém.

FIÚ
(*tovább súg*)
Kiindulás a vasvári béke, 1664. 63 telén Zrínyi zseniálisan fölégette az eszéki hidat, vissza lehetett volna szerezni Kanizsát, de a bécsi haditanács, melynek döntéseihez Zrínyinek tartania kellett magát, addig tökölt, hogy közben a törökök újjáépítették a hidat.

AMÁL
Beszarok, ilyen nincs.

FIÚ
De ez még semmi! Mert öt perc múlva Montecuccoli...

AMÁL
Mért is Montecuccoli? Mért nem Zrínyi Miklós lett a fővezér?

FIÚ
(*türelmetlenül*)
A Rajna Szövetség, megvan?, a nyugati német választófejedelmek plusz franciák laza szövetségi rendszere, élén a mainzi érsek, Johann Philipp von Schönborn, az ő fővezérjelöltjük Zrínyi, de ez az egész a Habsburgoknak nem nagyon konveniált, kérem szépen nem volt az anyükre, mert... hosszú... szóval I. Lipót ugyan jó képet vágott hozzá, mert hisz a török kiűzésére szövetkeztek, de fúrta az ügyet. A nagy labanc furdancs. Szóval Montecuccoli,

aki roppant tehetséges, de szimpla karrierista, Szentgotthárdnál tönkreveri a törököt, de úgy, apám, hogy a fal adta a másikat, mire a bécsi udvar úgy köti meg a vasvári békét, mintha nem is lett volna Szentgotthárd.

KIRÁLYNŐ
(*ő is türelmetlenül*)

Ugyan. Montecuccoli hadikasszája üres volt, zsoldot és élelmezést nem tudott fizetni, a „győztes” – a kéziratban idézőjellel van írva! – keresztény sereg fele sebesülten, tífuszjárványtól betegen vesztegelt, a birodalmi hadak többsége pedig elindult hazafelé, így nem tudták üldözni a visszavonuló törököket. Montecuccoli nem volt gyáva, nem a magyarokat akarta ingerelni a kétségkívül szuboptimális vasvári békével, de az adott körülmények közt nem volt választása. Neki is haza kellett mennie, és békét kötni – akármilyen áron. Kétségkívül a békéről nem kérdezték a magyarokat.

ZRÍNYI
Nem kérdezték.

KIRÁLYNŐ
De mért?

ZRÍNYI
Mért?

KIRÁLYNŐ
Csönd! Ú! Nem kérdezték, mert nem lehetett velük szót érteni. Megint csak azt akarták volna tudni előbb, hogy hány templomot kapnak vissza a protestánsok.

ZRÍNYI
(*élénken*)
Állj! Előbb azt tisztázzuk, hogy hány templomot kapunk vissza.

FIÚ

(professorosan)

Természetesen nem erről van szó. Nem haladás és maradás, nem ész és szív áll szemben, hanem két koncepció. A törökös orientáció, a Pax Ottomanica Erdélyt tekintette példának. A szép Erdély. Lám, ott virágzik a gazdaság, a kultúra, békésen él a rendi társadalom, vallásbéke van, anyagi-szellemi gyarapodás – és mindez török fennhatóság alatt. Megfizetik az adót, oszt jónapot.

AMÁL

Így megszabadulnánk az áruló Habsburgoktól és egyáltalán nem melleleg az örökös ellenreformációtól.

ZRÍNYI

Ez volt az összeesküvés koncepciója és az én személyes, tágabb koncepcióm is.

(csönd)

Félek.

KIRÁLYNŐ

Ez most nem aktuális.

(csönd)

Bár nagyon szép a szemed.

(mind)

Meg ez a konya bajszod.

(bizalmasan)

Gróf, találkozott már kalandos életében olyanal, mondjuk, Apafitól Lipót császárig, aki... aki ne hugyozta volna le a vécedeklit? Bárkit engedtem palotám e csöndes zugába, bárkit...

ZRÍNYI

Lehugyozta?

KIRÁLYNŐ

Úgy, barátom, jól látod. Ha nem a vécedeklit, akkor a karimát. A fölszáradt kis cseppek – mintha himlőjárvány sújtotta volna a környéket.

(tűnődve)

A nőknek ez nem program, maguknak, gróf, program. Nyilván a farkukkal lehet kapcsolatban. Talán lóbálják. Ne válaszoljon.

(csönd)

Egy másodperc alatt idejétmúlt lett ez az egész töröközés, jött a Szent Liga,

(lóbáló mozdulat)

ne feledkezzünk meg a pápa föltétlenül pozitív szerepéről!, másfelé ment Európa, a magyar rendi ellenállás pedig szűk csoportérdekeket képviselt!

ZRÍNYI

Na, na. Életemet s véretem!

FIÚ

A vallási ellenállás nem írható le a provinciális protestantizmus és az egyetemes katolicizmus konfliktusaként!

KIRÁLYNŐ

(félre)

Dehogynem.

FIÚ

A vallási ellenállásnak volt tágabb értelme, mert az általános emberi jogok kialakulása felé vezetett, és a rendi ellenállásnak is volt tágabb értelme, mert annak esélyét növelte, hogy itt maradjon a zsozsó, és ne dinasztikus célokra használják.

KIRÁLYNŐ

(mereven)

A félhold hanyatlása azonban e hiú reményeket és fragilis lehetőségeket egyszer s mindenkorra berekesztette.

FIÚ

Ki tudta 1969-ben, hogy húsz év múlva mi lesz? Post festa könnyű a nagy Zampanónak lenni!

(hosszú csönd)

KIRÁLYNŐ

Azt kérded, Amál, mit csinállok?

AMÁL

Anyukám, hát mit te csinálsz itten éppen?

(csönd)

KIRÁLYNŐ

(szív egyet az orrán)

Csesztetem, anyukám, a Wesselényi összeesküvését.

AMÁL

Már éppen ideje volt, anyukám.

18.

FIÚ

Büdös.

(csönd)

Büdös van, főnök.

(csönd)

Valami búzlik.

(az Úr maga elé, halhatatlanul: nyilván Dániában)

Főnök, maga búzlik.

(csönd)

Maga alá csinált, főnök. Baj van?

(nagy csönd, közben egyszer mindenki megszólalna, de aztán mégsem)

19.

KIRÁLYNŐ

Mostanában iszom.

(csönd)

Alkoholt értve.

(csönd)

A nagy csöndben csináljak valamit, mondta. Egyáltalán mindig tegyek-vegyek, mondta, és ennek mindig legyen iránya. Az utolsó pillanat felől moz-

gassam magam, mondta. Hogy mi volna az utolsó pillanat?

(fölnevet)

Nevessek föl, nem cinikusan,

(mutatja)

inkább gőgösen

(mutatja)

és üresen. És akkor egészen váratlanul, a legkevésbé se színpadiasan...

(váratlanul, a legkevésbé se színpadiasan összeesik)

Úgy, mondta, rendben, mondta. Nem lehet tudni, hogy a királynő esett-e össze vagy a színésznő lett rosszul. Illetve halt meg, mondta.

(fölpattan, mintha mi sem történt volna; de történt, úgy beszél, mint egy szélütött)

Selyembébi.

(fölfelé tartja a fejét)

Selyembébi, hogyha könny kezd el belőlem folyni, könnypatak, vagy csak száralmas, félszáraz szivárgás, zokogáspótlék, ilyenkor fejet fölemelni, nézni az ég felé, mintha volna...

(csönd)

azon okból, selyembébi, hogy ne maszatólódjon el a szemfesték. Vagy csak később. Mondta.

(szünet; megigazítja a koronát, szív az orrán)

Nem mondta. Soha nem mondott semmit. Nem mondta, ki vagyok én, nem mondta, kicsoda ő. Nem mondta, mi közöm van hozzá. Nem mondta, neki mi köze van hozzám. Vagy bárki máshoz, nem mondta. Üres az ég, nem mondta. De legalább nincs összeszemfestékezve az arcom, nem mondta. A csönd üres, nem mondta. Telt, nem mondta. A csöndben ölt testet, nem mondta.

(megszívja az orrát)

Isten és szó, nem mondta. A szó nélküli Isten és az Isten nélküli szó

(csönd)

csöndet eredményez, nem mondta. A kérdésről tehát nem is lehetne beszél-

ni, nem mondta. Jaj nekem, elvesztem, mert én tisztátalan ajkú vagyok, és tisztátalan ajkú nép között lakom, nem mondta. Ézsaiás hat, őt, nem mondta.

(az Úr közben nagy nehezen a Királynő közelébe férkőzik, és hátulról agyonveri a hókotró lapáttal)

AZ ÚR

Isten nem ver bottal.

(angyalok elégedetlen zúgása, füttyülése)

Mért. Tényfaktum.

20.

AZ ÚR

Ím, eljött Martiusnak idusa.

ANGYALOK KARA

Igen, urunk, de nem múlt el.

AZ ÚR

Volnék miként ti, hajlanám, ha kérni
Tudnék, hajthatna kérelem. De én
Szilárd vagyok, mint éjszak csillaga,
Melyhez kimérten nyugvó szerkezetre
Hasonló nincs az égnek boltozatján.
Számptalan szikra festi az eget
És mindenik tűz, fénylő mindenik,
De egy nagyon csak, mely helyén

marad:

Úgy a világ is fel van bútorozva
Emberrel, s embervér, hús mindenik
S érző; de mind e sok között csupán
Egyet tudok, ki víthatatlanul
És rendületlen megmarad fokán.
Hogy ez én vagyok, hagyjátok
megmutatnom
Az által is, hogy eltökélt valék...

ANGYALOK KARA

Öregszik.

AZ ÚR

Kéz, szőlj helyettem.

(sorban, véresen ledöfi az angyalokat, és aztán, a Fiú kivételével, mindenkit)

Hatalmam rozsdás,

Hírnevem lyukas,

Erőm, mint a kismacskáé.

(líheg a véres munkától)

Egyszer kitátottam a számat nagyon nagyra, és belerepült egy hal. Egyszer átöleltem egy asszonyt, és a brosztúje fölsértette a bőröm. Egyszer észrevettem, ahogy egy férfi kionson a szobámból, és utána órákig nem tudtam összezárni a két combom.

(csönd, a Fiú odalép, az Úr vigyázzba vágja magát)

FIÚ

Manapság már nem kell haptákban állni a halál előtt, nem kell a parancsait azonnal, föltétel nélkül teljesíteni. Hahó!

(csönd)

Hahó, kurjant a halál vidoran, s ölelné át minket,
(átöleli az Urat)
de mi álmosan kelleetlenkedünk, ne mán...

AZ ÚR

Ne mán!

FIÚ

És jöhetnek a mindentudó injekciók, mesterséges táplálás, oxigénsátor, vas-tüdő, szívmasszázs.

(csönd)

És az igazság. Itt nem marad hely másnak, csak az igazságnak. Ez az igazság hatalmasabb az erkölcsi megfontolásoknál, és ez a hatalom arra késztet...

(hirtelen az Úrhoz fordul)

Meg kéne már halnod.

AZ ÚR

(bólint, félig bénult nyelvel suttogja)

Bízom.

(csönd)

Csak a példaszerű halálnak van értelme. A halálnak önmagában nincs dramaturgiai jelentősége. A kevesebb több. A meghalt kevesebb, mint a megcsalta a feleségét... Ez most hogy jön ide?

FIÚ

Hahó!

AZ ÚR

Már soha nem fog esni hó. Havas eső netán. Őnos, netán. De hó nem. Lapátolni se fogok már hót.

FIÚ

(élénken)

Megcsinálok én azt, főnök. Nyema probléma. Hólapátolás nem probléma.

(belekarol, tanítja menetelni)

Egyszerre, főnök. És odacsapni a lábat. Erő, főnök. Látja, megy ez, magának nincs ereje, aztán együtt... mégis. Na, milyen?

AZ ÚR

(halkan, fáradtan)

Fasza.

(csönd, az Úr hirtelen megfordul, brutálisan homlokra lövi a Fiút; ijedjünk meg)

A monodrámára felé terelném a cselekményt. Egyistenhit – monodrámára, tiszta sor.

(mosolyogva, kedvesen)

Egyébként meg kifürkészhetetlen.

(Szerintem meghal.)

Függöny

Esni kezdett

*Már déltől gyűltek ugyan a felhők,
hol cseperészett, hol permetelt.
Egykedvűen játszott lehetősége húrjain.
Míg aztán egy kiválasztott
pillanatban szélrohamok jöttek, örült északi szellőketek.
Mintha valaki válaszolna.
Hirtelen éjfeketére sötétedett a város felett.
A híd fehér testvázlata csupaszon felmeredt az égre.
A pesti part palotáit a budai hegyek fölé beszorult
alkonyat
egyetlen csíkja világította ki.
Ültem a taxiban.
Mintha belülről izzana át a pesti part.
Fekete vizet csapott és csorgatott az ég, kopogásait,
dörömbölését
rövidre vett szünetekkel szakította meg.
Egyik nap tényleg nem olyan mint a másik.
Ha nem lennének órái, percei, mint ahogy nincsenek, ha az
időmérés csillogó eszközeivel
nem csaltuk volna lépre a gondolkodást,
akkor régi történetírók
logikáját követve,
eseményről eseményre haladva kéne feljegyezni
fordulatokban gazdag, tanulságos tetteit.
Ha teológiáról van szó, beszéljünk teológiáról.
A hídról leáradó és a hídra törekvő autócsordák
éktelen zajában, amint
sistergő sugarakban csapott fel a kerekek
alól az évtizedek óta takarítatlan város szörnyű mosóvize –
egy-egyedül jött
a ferencesek templomának óriásan magasodó,
mocsoktól elfeketedett
oldalfalánál.
A fal
védelmére bízta magát, bár a fal nem védhette meg semmitől.
Mindez egy késő téli délutánon történt.
Olyan pillanatban, tévedés, nincsen pillanat,
amikor fényes lett a járda a felvilágító halott lámpafényben.*

Ezen a járdán, esőben, senki nem mehet büntetlenül,
a tempó visszafogására, a lemondásra, a türelemre vagy a
közönséges emberi empátiára képtelen autócsordák
kíméletlenül lefröcskölnek.

Egyetlen Istenünk autóban ül.

Autó vezeti az embert.

Lépésben haladtak, valahol az Astoriánál hirtelen
megakadt az áradás, az egész igyekvő csorda bambán
feltorlódott a hídra. A másik sáv is állt.

Szerencséje volt.

Igen nagy szerencséje.

A sors kivételesen kegyesnek mutatkozott vele.

Még hálásnak sem kell lennie,

észre sem veheti,

kerek hatvan éve a szerencse gyermeke.

Ha van hatvan év.

Ha vannak napok, melyeknek a pillanat a része.

Viszont nem volt nála ernyő.

Vagy volt nála ernyő, de el tudom képzelni, hogy
a táskájából nem volt kedve kivenni.

Ahogy ismerem.

Érezni vélem a tagjait, amint gondolkodása fékezi.

Ugyan, minnek.

Amúgy is le kell mennie

a metróhoz, egyenesen be a föld alá.

Akkor meg a nedves ernyőjével majd

minnek vacakoljon ott. Nem teheti vissza a nagy, híres

táskájába a legfontosabb papírok közé

amúgy nedvesen.

Még hogy az aluljáróban rázogassa.

Ha mégis megesik vele, ó gyalázat, akkor

eltartja magától, mintha nem az ernyője lenne, nem is lenne

ernyője, nem ő lenne, aki rázogatója, egy ilyen együgyű kis

művelettel nem foglalkozik, csinálja helyette más,

egy megszólalásig hasonló, egy valaki, egy bizonyára ember,

aki biztosan a szolgálatára van, bár soha nem látta

és nincs köze hozzá.

Ő nem ő.

Ide figyeljen asszonyom, belém egészen fölösleges
szerelmesnek lennie, merő időpocsékolás, mivel én nem vagyok.

Elbirtokolt birtokai örökös kegyuraként

ezt a bolond igazságot akarja velünk elhíttetni.

Bármennyire furcsálkodunk,

előadása oly hiteles és szenttelen, elhisszük neki.

Van is benne valami.

Addig halmozza,

az egyetlen néki rendelt énjét addig terheli empátiával,
idiómákkal, idegen stiláris halmazokkal, idézetekkel,
változatokkal, felsorolással,
lejárt szavatosságú közhelyekkel,
míg
a Teremtés hasonlataként működő beláthatatlan sokaságban
el nem tévedünk.
Ahogy a sokaság érzetén átvezet az egyetemes
feloldottság érzetébe,
abban jósága válik érzékletessé,
igen, a jósága.
A jóság szabadsága, alázata, hányavetisége.
A lehető legszemélyesebb, a tovább nem osztható, a működés
egyetemes rendjébe be nem köthető, a meg nem érthető.
Fiúi jóság. A jóságnak ez válfaja.
Nagy önelvezettel csábít, szemez, udvarol, mórirkál vele.
Komoly kiváltságokat, védelmet remél tőle,
miként a déli faltól,
amikor éppen északnyugatról csap rá a szél.
Jósága úgy néz vissza,
oly előzékenyen, oly ártatlanul, kék szemekkel, oly
nagy antropológiai és etológiai szakismerettel,
mintha nem a sajátja, hanem az emberi nem
tiszteletre méltó közös tulajdona lenne.
Meg hiába is rázná odalenn az ernyőt
a koldusok és a hajléktalanok között,
akik a szeretet roppant bőségétől csepegő keresztény
világtörténet és a felvilágosodott alkotmányos önrendelkezés
legnagyobb dicsőségére
a vizelettől bűzös paplanjaikba bugyolálva
a kidőlt tojáslikórtól ragacsos és
alaposan összehányt fekete gránitkövezeten hevernek.
Ha jó napjuk van, van mit inniük.
Olyan ellenben még nem volt, hogy a nedves ernyő
rázogatása után is nedves ne maradjon.
Bal kezében hozta ezt a nagy, híres táskáját
a vadul csapdosó téli esőben,
benne a száraz ernyőjét,
amit aztán majd nedvesen nem kell eltennie,
mivel nem nyitotta ki.
Kis elégtétel,
ennyi azért jár neki.
Barna borjúbőr, testes, csatos,
különböző zsebektől és rekeszektől ékes –
el nem tudom képzelni, mit visz benne. Hová.
Kéziratot, könyvet, persze ernyőt, leveleket,

esedékes számlát időben befizetni.
Milyen jó, hogy a mindenség vele van, mindenhová elcipelheti.
Ha panorámás munkaszobájából, ahol már decemberben szárba
szökken a sok kalászos, a kukorica képes februárban kivetni
címerét, májusban virágozik a krumpli és még a szilva is
beérik, mert így szereti itt a természetét,
kimegy a hón szeretett széles nagyvilágba,
ahol tárt karokkal várják a nyereségre éhes kőkemény
üzletasszonyok, az édesen fuvolázó államférfiak, a
konyhaséfek, a borászok, korai hóhullásban a frusztrált
hímektől hangosan hullámzó
lelátók,
akkor minden biztonnyal ennek
a hazaival jól megtömött táskának a
testnél tartósabb
létébe
kapaszkodik.
Ez már ugyan nem az a táska.
Az már oda.
Nem a háromrekeszes, nem a fekete a két kajla fülével,
nem a rongyosra cipelt
disznóbőr,
amit csak úgy szétnyithatott és degeszre tömhetett,
hogy aztán kíméletes és körülményes mozdulattal
a Trabant hátsó ülésére lökje be.
Először csak a cipzárja ment tönkre, aztán a mindene.
Ahogy ismerem, azóta sem dobta ki.
Jobb kezével egy újságot emelt a feje fölé,
szétázott tipográfiaja innen a taxiból nézve
nem volt ismerős.
Valamelyest a szeme elé is be kellett húznia.
Ezen a templomfaltól leárnyékolt utcasarkon
a folyó felől érkező szellőkések gyakran
akkor is az ember arcába, szemébe csapnak,
ha éppen nincsen árvíz, és Wesselényi bárónak nem kell
éppen a fuldoklókat kimenteni.
Még nem idáig áll a víz.
Nem mindig kellemes.
Nyári zivatarban szerelmesen bőrig ázni.
Valakivel kézen fogva futni.
Olyan útszakasz, amelyre visszatérő álmaimban
egyvalaki rögeszmésen azt akarja, hogy emlékezzem.
Emlékezz.
Nem akarom.
Ne.
Mindentre, amit az elme egykor felfogott és csak most érti meg.

Én szép szavakkal kérem az Urat, már elég,
se rosszat, se jót.
De valaki a vállam fölött átnéz és kényszerít.
Talán az én, mely én sem én vagyok.
Soha nem is voltam.
Habár ebben a pesti utcában volt
a fényképészeti műhely, ahol a tanoncidőmet töltöttem el.
Nincsen három év tanoncidő. Nincsen évforduló.
Mégis talán az egyetlen világi jelenség, eljárás, folyamat,
tünemény, a természet csalóka csodája,
bármi, amit
a létezésből sikerült
valamelyest felfognom, ellesnem és eltanulnom.
Az ezüstjodid és ezüstbromid az orránál fogva vezetik az
embert az isteni tudományhoz, ahogy a matematikája később,
ha lenne korábban, ennek az utcának a másik végén őt vezette
el hová. Nem tudom.
Fényérzékeny felületen
miként rögzíthetők a szem képalkotási képességei és a fény
átmeneti minemősége között létrehozott egyszeri viszonylatok.
Helyesebben.
Miként és milyen anyagokkal készíthetek
az Isten képére formázott világ tárgyairól hűséges
képi hasonlatot.
Avagy.
Miként teremthetek olyan kellemes látszatot,
mintha egy kompozícióval én rendezném el a káoszt és a
pozitív vagy a negatív retussal a Teremtésen igazítanék.
Én.
Alap kutatásunk tárgya.
Övé a sokaság, enyém az egy.
Enyém a sajátos én, az egyedi,
övé a tömegesen előforduló és a reprezentatív.
Övé a legnagyobb közös többszörös,
enyém a legkisebb közös nevező.
A munka bizony egyszer és mindenkorra meg van osztva.
Kitártam hát a taxi ajtaját, kihajoltam.
A város zúgásán
és
az eső zaján átkiáltva
nevén szólítottam. Bármikor a saját keresztnevemen
szólíthatom.
Nincs szereptévesztés, nincs szerepcsere, nincs szerepavar.
Ha róla van szó,
akkor marad a mondatomban valamennyi én,
amit nem sikerül kiszorítanom.

Fordítva másként működik.

*Bármennyire róla szól minden mondata,
egy kis engem illetőnek nem tud nem helyet szorítani.
Az évtizedek alatt, amelyek nem csupán mulékonyak, hanem
nincsenek, legfeljebb lokális ozmózis lett belőle, megannyi
részleges vagy eseti cserebomlás, amit kívülálló nem vesz
észre, mi pedig vice versa nem beszélünk ilyesmiről.*

Legfeljebb tudom, hogy tudja.

*Az elemi örömet nem a hasonlóság,
hanem a közösen átélt maradandó különbség váltja ki.*

Egyszer, régen,

*még inkább közel ismeretségünk hajnalához,
bár nincsen hajnal és nincsen alkonyat,
aminek bizony harminchárom éve már,
egy esőre hajló, meleg májusi délutánon, vasárnap,
korrektúrát vagy kéziratot kellett sürgősen
postára adnom.*

Elvisz.

Előbb a Nyugatihoz vitt a kis mérget pöfögő Trabantján.

Zárva.

*Akkor talán a Keletinél, a semmibe futó Verseny utca sarkán, a
hírhedt 72-es postahivatalban, ahol a leveleinket felgőzölték,
hogy ne lehessenek többé titkaink, nincsenek,
minden ajtó sarkig tárva,
tessék besétálni, gondolataink nyilvánosak,
és*

akkor is csak kinyalhatjátok a seggemet.

Ennek az átkozott 72-esnek nyitva kell lennie.

Vasárnap is legyen mit olvasniuk.

Leparkolt.

*De nem szálltunk ki, mert elmerültünk, beszélt,
mesélte, a változatok végtelen tömegétől lenyűgözött és
megittasult szerzetesi mosolyával egyre csak mesélte.
Értettem, miért e bőség, miért csinálja, miért ontja rám.*

Merő jóságból meg akarja velem osztani.

Szándékosan többes számot használt.

Mintha

*kettőnket egyként és párhuzamosan érintené,
ami vele történik meg.*

*Azokban az években, időhatározó utólag törölve,
az olvasói kezdtek tömött sorokba rendeződvé, boldog
türelemmel várni rá.*

Megjegyezték maguknak születése dátumát. Hoztak sült kacsát.

*Vitték volna bárhová. Tortát sütöttek. Bort töltöttek
poharába. Jelenlétében felderültek. Fürtösen rajongtak érte.
Álmaikban örökbe fogadták. Sírtak, ha műveiből felolvasott.*

*Mi több, azon a nyelven kezdtek el egymással beszélni,
egymásnak írni, nem csak levelet, hanem előbb szépirodalmi
műveket, aztán már
újságot,
amit majd mindennek ellenálló, minden pokoli realitást magába
záró nyelvükből saját szövegként kidolgozott.
Péter, figyelj már ide.
Térj magadhoz.
Könnyekig meg vagyok hatva, de ezt nem lehet megosztani.
Ennek nincs fele.
Esni kezdett.*

Tuvudsz ivigy

(EP 60)

Volt egyszer egy *e* betű, nagyobb volt a hüvelykujjamnál, de kisebb a Gellért-hegynél, és elindult világot látni. Ment, mendegélt, és egyszer csak szembejött vele Johann Wolfgang Goethe, a híres literátor, aki éppen szerkesztőként dolgozott egy újságnál a Lapkiadó Vállalat jóvoltából.

Hát, te ki vagy?, kérdezte Johann Wolfgang Goethe.

Én vagyok az *e* betű, nagyobb garaczilaczi hüvelykujjánál, kisebb a Gellért-hegynél.

Na, ha már így alakult, mondta Johann Wolfgang Goethe, és ne kérdezzétek, hogy az *Új Írás*, a *Kortárs*, netán a *Mozgó Világ* szerkesztője volt-e, mert ebből a szempontból tök mindegy, ha már így alakult, mondta, velem tarthatsz, mert épp megyek a nagy, setét erdőbe, hogy kiszabadítsam az elrabolt királykisasszonyt.

Az *e* betűt mindig izgatták a részletek, a bennük bujkáló ördög miatt, megkérdezte hát, mi a neve annak a nagy, setét erdőnek.

Az bizony a nagy, setét Románerdő, mondta Johann Wolfgang Goethe, de ne úgy értsd, hogy mondjuk szőrös lenne a fák gyökere, épp ellenkezőleg, illetve teljesen másképp, ez bizony a híres Regényerdő, ahol annyi ember talált enyhet, és persze sokan el is tévedtek a sűrűjében, mert itt bizony minden fa egy regény, a fák levelei a regények lapjai, a levelek erezete a regény mondatai, és így tovább a klorofill-szavakig és ozmózis-betűkig.

Az *e* betű a részletekkel ellentétben nem volt nagy híve az allegóriáknak, a királylányra terelte hát a szót, kiféle, miféle, van-e anyajegy a lapockáján, rózsás-e az ajaka, melle mint két gida-e (*gida-e*: ezt is megértük), amire a sok szerkesztőségi csatát megélt Johann Wolfgang Goethe azt válaszolta, jó csaj.

Hét perce, hét órája, hét napja, hét éve, hét évszázada taposták az út porát, az *e* betű nem akart szószátyárnak tűnni, várt még hétmillió évet, mielőtt megkérdezte volna, ami az oldalát furdalta, hogy tulajdonképpen hogy is került a világszép királykisasszony ebbe a csúnya kutyaszorítóba. És hogy nem félő-e, hogy a tőzeges mocsarokból felszálló miazmás kipárolgások, valamint a feltartóztatlanul múló idő megtámadja orcája hamvasságát, mire a közben lombnyi szakállat eresztő Johann Wolfgang Goethe csak annyit válaszolt, félő. Később az *e* betű a sárkány felől is érdeklődött, és Goethe elmondta, hogy a királylányt egy bizonyos Szocialista Realizmus nevű sárkány rabolta el, amire az *e* betű, most már ő is a lehető legszűkszavúbban azt mondta, hogy nocsak (a lám-lámot már csak gondolatban tette hozzá).

Ha nem bánod, kedves olvasó, ugrunk egyet a történetben, nem részletez-

zük, milyen fáradságos küzdelmek árán hatoltak át a félelmetes Regényerdőn, és a regényágakból (vagyis regényfejezetekből) faragott regénynyársakkal hogyan szurkálták összevissza a Szólás- És Művészi Kifejezés Szabadsága nevű királykisasszony sanyargatásába jócskán belefáradt Szocialista Realista sárkányt. Na jó, csak egy részlet: a sárkány tessék-lássék lehelgette a kénkőves szagú tüzet felénk, ami az ő nyelvén azt jelentette, *kik vagytok, bizarr külsejű izék*, mire az *e* betű üstöllést appercipialta, hogy a duellum verbális dimenzióba transzponálódott, és úgy vágott vissza, hogy *tuoudsz ivigy beveszévélmivi teve sávárkávány?*, amivel olyan zavarba hozta a fenevadat, hogy máris kezdődhetett is a jókedvű döfölés.

Minderről tehát nem beszélünk, hanem arra a jelenetre térünk át, amikor behatoltak a barlang sötétjébe, de nem találtak ott semmit és senkit: behatoltak a barlang sötétjébe, és nem találtak ott semmit és senkit. (Az üres barlang mitológiai toposza később abban a népi fordulatban találta meg kifejeződését, hogy „nem bukkantak elő remekművek a fiókokból”, amit ma úgy mondanánk, üresek voltak a rejtett fájllok.)

Johann Wolfgang Goethe átkokat szórt az égre és a földre, az *e* betűt viszont az ügy (nincs nő, hát nincs nő) kevésbé zaklatta fel, mert őt valójában az erdő érdekelte, éjjeli regényhűvössége, hajnali regényfényei, nappali regénylombzúgása, nem csoda hát, hogy útjaik elváltak. Az átkozódó, karjaival az ég felé csapkodó Johann Wolfgang Goethéből meglepően rövid idő alatt országgyűlési képviselő, valamint mimikairánceltávolítókrémgyáros lett (na, ezt hogy kell leírni?), az *e* betű viszont a Regényerdő (Románium Silvanus?, Romanus Silvánum?) titokzatos mélye felé vette útját, ahol számtalan kaland várt rá, és mivel élete éppen most egy jelentős jubileumhoz ért, mi, erdőőr és természetbarát kollégák és olvasók, sok további boldog és eredményes bolyongást kívánunk neki a zöld lombok alatt.

Slukalovszky főmérnök felesége és egyéb fájdalmasságok

A bárány már az udvaron állt.

Kivitték, kivezették, vesztőhely nyáron, és a felhők. Majorka, akinek a vendégei voltak, tűzifát hasogatott.

– Holnap? – kérdezte Szív.

– Holnap – mondta Esti.

Szív a fejét csóválta, hümmögött.

– Egyszer interjút csináltam a szóval – mondta, és a bárányt bámulta.

– Mivel, kedvesem?!

– A szóval – bólogatott Szív –, egész kolumna volt. Lett.

– A jó édes anyukádat, akit az egész isonzói... – sóhajtotta némi rezignációval Esti, miközben Szív már azt figyelte, hogyan lépdél a társa. Mert azt képzelte, hogy ott járkal a világi nyüzsgésben, dohos kis vegyeskereskedések, levendulás átriumok, eget sértő, hatalmas templomok, völgyek és szakadékok között, jön és megy, és ez jó volt. Ez a valami azért olyan finom, mert egy jó szó. Hogy az ember kantárt vet a nyelv nyakába, és délcegen, esetleg figyelmesen, végiglovagol az uradalom tölgyfái alatt. A kertész főlegyenesedik. A sövényt nyíró fiú nem néz föl, sebesebben csattog a hatalmas olló. De lesz majd egy fehér szoknyás, piszkos körmű szolgálány, aki előbb lesüti a szemét, aztán csak azért is fölszegi az állát, ahogy nyertve táncolják körbe a szavak. Istenem, micsoda hónaljszőrzet!

– Erzsike a neve – mondta Szív.

– Nem, nem, nem – kapta fel a fejét Esti. – Az ott ki?!

– Hol?

– A tornácon. Az a fehér ruhás, kék galléros nő. Most kortyol a teájába.

– Slukalovszky főmérnök felesége. Vendégségben vannak. Szerintem boldogtalan.

– Hát persze – mondta Esti –, hát persze.

Szív megfigyelte, hogy Esti úgy lépdél, akár egy úrfi, aki már szelídített vérebeket. Beszél hozzájuk, vérben forog a dög szeme, pofájából csorog a hab, de azért kushad. Ezt úgy is el lehet képzelni, hogy jókora, nagymamás befőttesüvegből halacskákat szedegetünk, s a tenyerünkön tartva a dög pofája elé emeljük őket. Dobálja magát a kicsi uszonyos, mintha a fény is mozdulatokból lenne. A dög rányalint, majd a pofájában tartva a szökőkút medencéjéhez üget, beleköpi, kicsit bámulja még a halacska fickándozását, aztán puha talpakkal, akár a halálunk, visszafut a szívünk alá. És néz fölfelé. És vár.

– Mondom, hogy az anyukád! – kiáltotta türelmét veszítve Esti, aztán jelentősegteljesen körbenézett. A világ alkonyodott, úgy pislákol az élet, mint hatalmas, óvó anyatenyér alatt a karácsonyi villanykörte. És valóban, rá is fért volna egy jókora gézszalag az ég alfelére, felitadni azt a hatalmas bíbor égi tavat, amelyből majd a sűrű, ragacsos éj vonul elő. Passz, és rekontra.

– Várj, várj, kérlek! – kiáltotta Szív.

– Mire? – perdült Esti, mint egy öreg színész, öreg színész óvatosabban jár, de gyorsan perdül, ha úgy kívánja az érdeke.

– Tüzérszázad? – kérdezte Szív. – Az isonzói tüzérszázad bassza meg az anyukámat?!

Esti ezen elgondolkodott, mutatoujja hegyével tolt a szemüvegén, így aztán, vagy inkább evégett, pici ránc karcolódott az orra tövéhez, és milyen bölcs lett.

– Ab ovo a hegyi vadászok századára gondoltam, Szív. De rendben, felőlem lehet egy tivornyás tüzérszázad is – Esti már nem is figyelt oda.

Nézett a bárány után, amit hazavezettek. Egy utolsó éjszaka még, és. És kész.

– Megjegyzem, az isonzói hegyivadászok ezredese maga gróf Attaházy Titi, akinek köszvénye és heves migrénje van, mindamellert okleveles hegymászó – jegyezte Szív.

– Okleveles?!

– Igen, igen! – kezdett bele lelkesen Szív. – A gróf a Tátrában megmentette Slukalovszky főmérnök fiatal feleségét, aki kíváncsiságában egy hegyi zerge után lépett, meg is csúszott szegényke, s a bokáját kifecamítva függött a taréjos mélység fölött. Tudod, a fenséges, amint iszonyná válik. Slukalovszky főmérnök javakora-beli ember volt, a felesége hűségében sem volt egészen bizonyos, tulajdonképpen nem bánta volna, ha az ifjú asszony a mélybe zuhan. Egy jajkiáltás az egész, és máris új életet lehet kezdeni. De nem zuhant alá az ifjú asszonyka. Hiszen éppen arra járt, megjegyzem, zergetollas kalapjában, gróf Attaházy Titi, és a migrén, valamint a köszvény ellenére a karját nyújtotta a bajba került hölgy felé. Volt aztán olyan szemkontakt, hogy a nap is hiába süttött ki délutánra. Slukalovszky főmérnök pedig mit tehetett mást, lent, a faluban, a jegyző és a korcsmáros jelenlétében kiállította az oklevelet, igaz, szlovákul. Aztán egész éjszaka hallgatta, hogy a gróf és az ő felesége a Tátra hegyeiről, völgyeiről beszélgetnek az állatfejekkel, szarvakkal díszített ebédlőteremben. Ne felejtjük el a hölgy jobb bokáján fehérítő borogatást, melyet félóránként cserélgetni kellett. Egy nagy tejes vödörben ropogott a jégkása. Másnap a gróf tovautazott, a főmérnök pedig, nem kevés igazán sötét állagú reménnyel a szívében, azt javasolta a feleségének, hogy mégiscsak nézzék meg azt a hegyi zergét. Az ifjú asszonyt azóta senki sem látta.

Szív abbahagyta, és sóhajtott, majd úgy nézett el az alkonyodó messzibe, mint-ha látná a Tátrát. Ki tudja, talán látta is. Az alkonyatban Majorka kísérté az állatot. Majorka egyszer riportot készített egy tanyai emberrel, aki egyetlen szóra volt csupán a világhírtől. Az a szó egy név volt. Ez a tanyai ember rúgta a győztes gólt 1966-ban, a Szabad Föld Kupán, és riport közben Majorka többször is dekázott a sparhelt alól kicsalogatott labdával. A tanyai ember nem lett világhíres, nem.

– Nem adta a meg a bíró? – kérdezte Esti.

– De, csak a Sánta Karcsit írták ki az eredményjelző táblára. Sánta Karcsi meg mosolygott, integetett, fogadta a gratulációkat.

Esti ellenségesen hallgatott, az állat dörzsölgette. Estinek ritkás szakálla volt. Egy időben szeretett volna erősebb arcszörzetet, aztán úgy döntött, jobb lesz, ha olyan marad az álla, mint egy koravén kamasznak, aki hetek óta izgatottan fekszik le, mert talán éppen a következő napon vezénylik a kivégzőoszádba. Három napig anarchistákat, terroristákat lőttek le a temetőfalnál, neki nyilván anyagilkos jut.

– Megegyeztünk, fele tűzér, fele hegyivadász, és a maradék egy az anyukám! – kiáltotta Szív –, miközben Esti lépteit figyelte, legelők, rétek, a budapesti, lódögös flaszter, egy gótikus német lépcsősor, az amszterdami terminál üvegház lépcsősóra, a reptéri szögesdrót mentén tulipánhagymákat ültetett egy maláj fiú.

Este lett, éjszaka lett, reggel lett.

Esti horkolt, mint egy pap.

– Horkoltál – mondta Esti Szívnek, mire az nem szólt semmit. Istenkém, kérlek szépen, csak ne ráncosan kapjam a kávé! Az idő az, hogy a másik meghal.

Esti fölneézett.

– Rám ne számíts, jó?

Esti felállt, kísétált a harmatba, elrugdosta maga mellől a pulikat. Szív meg nézett utána, és képzelődött. Hogy éppen így megy Esti a világban ide és oda, úgy megy, mint akinek nem esik neheze a lépés, a ballagás, a sietség, az igyekvés, sem pedig a lépték. Holott a lépték! Az aztán nagyon fontos dolog. Hogy az ember akkorát lépjen, amekkorát tud, és soha ne menjen oda, ahová nem való. Vagy elballagjon onnan, ahol neki nincs, nem lehet dolga. Édes hazám, aki hegyi zerge után lépsz, és aztán csak vársz, vársz, vársz, de már nem jön gróf Attaházy Titi. Nem bizony. Slukalovszky főmérnök a biztonság kedvéért agyonverette a falu favágóival. Illetve csak akarta. Ez volt az agg mérnök ördögi terve, és a térdét csapkodta a meggyfa botjával kacagva, amikor eszébe jutott a dolog. Amikor kiötlötte, majd ezen ötletét egy bozontos favágó személyében a valóságra bízta. Nos, hiába. Mert a gróf két favágót jól irányzott ökölcsapásokkal ártalmatlanná tett, a többi pedig a kecskekarámig futott, ahol a lányok sikoltozva szaladtak egy boglya mögé. Akkor a gróf még hatalmas szívet karistoltt egy égerfa derekába, majd visszautazott Pozsonyba, aztán Bécsbe, és így tovább. Végül elérkezett az első világháború is.

Esti a fejét forgatta, ment, nézelődött, lépett, megállt. Na, ezt figyelte Szív. Hogy miként lehetséges így menni, haladni, ilyesmi lépésekkel üdvözülni, vagy nem üdvözülni, lenni!

Szív gyakorta elfigyelte, hogyan mennek az emberek. Meglátott egy nőt, nyomban beleszeretett, ami természetesen azt jelentette, hogy elképzelte, hogy beleszeret, és aztán bámulta, hogyan megy. A nő befordult a sarkon, kicsit húzta a lábát, édes Istenem, egyszer biztos megcsúszott valami hegycsúcson. A férfi a lábával megy. A nő a fenekével. Szív például ha nagyon félt, járkálni kezdett, előbb gyorsan, aztán lelassult, már csak csoszogott, rémületében a járás fölidézte az emberi lét stációit, a kisgyerek botladozásától az aggastyán csoszogásáig. Ha Szív lelkét, akár itatóspapírt a kiömlő tinta kékje, eluralta a félelem, végül úgy csoszogott, mint egy öregember, mint Slukalovszky főmérnök a halála előtti években. Igen, úgy húzta a bal vagy a jobb lábát, mint akit szélütés ért egy nyári éjszakán, a kerti eperfa mellett, nézi a Tátrát, és a messzeségben lát egy égerfát, hatalmas szív van a törzsébe karcolva. Azóta is csak azt nézi, gumibugyiban. Aztán a halál. Estinek hosszú, fehér és hullámos haja volt, és ahogy ment, gyakran pillantott ki a szemüvege fölül.

– Például vannak emberek, akik mindig sietnek. Nem tudnak sétálni, andalogni, ilyesmi. Szomorú nagyon – mondta Szív.

– Te persze sajnálod az embereket – jegyezte meg Esti.

– Igen, nagyon.

– Magadat is sajnálok.
– Hát persze, közékük tartozom, a szegény, sajnálni való emberek közé – bólintott Szív.

– Miért, én hogyan megyek? – kérdezte erre Esti.

Szív eltűnődött, amitől ellenséges lett a tekintete. Hogyan megy az Esti? Van abban egy kis tánc. Ruganyosság. Nem is az, hogy tánc vagy hogy légiesség, hanem hogy az egész talp használtatik, a talp végig... hm, hm... gördül, ez talán a legjobb szó, a földön, de mintha nem is igazán a földön, gondolta Szív, hanem a szavakon. A szavakon jár ez az Esti, a szavak felhőin, morzsáin, a szavak vastrapézain, hálóin, zombékain és aknáin, a szavak sarában, szarában, sivatagában, a szavak ostyalapjain, miközben. Na, ez a miközben. Miközben?! Esti úgy járt, hogy már fájhatott neki. Fáj az ember gerince, a csigolyák, azokat a finom recsenéseket például biztosan meghallja egy tátrai fővadász. Mert azoknak a füle, a hallása!

Esti most Szívhez fordult.

– Te szomorú csillagszóró, te, aki azt hiszed, hogy amikor a legkisebbet fogod, akkor a mindent is az ujjaid között tartod! Te úgy tudod, néha mondod is, hogy a mindenség a szomszédban van. Hé, szomszéd, hogy s mint?, kiált át az ember a kerítésre könyökölve. Egy rakás szar az egész!, így a mindenség. Azért nem úgy van az, szomszéd! Ma például bárányt is ölünk!, ellenkezik az ember. A mindenség meg csak pislog ellenségesen. Pislog, nézelődik, nyújtogatja a nyakát, de azért a szomszédban van – folytatta Esti és tanárosan bólintott. – Mindig ott. De már őszülsz, öregedsz te is. Te, Szív, tudni véled, hogy minden kimondott szó elvesz valamit a világból. Kimondod azt az ágacskát, azt a fát, a kislányt, az özvegyasszonyt, a hajnalhasadást, az éjszakát, és máris rád szakad a hiány, a semmi eleven akarnoksága, ez a törtető erő. Nem, nem, a megnevezés nem kudarc. Kudarc az, hogy gyakorta vagy elvéve, ez most teljesen mindegy, hiába csinálsz jól, nem ér az egész semmit. Ilyenekre gondolsz, ugye?

– Igen, igen – bólogatott engedelmesen Szív.

– Nem a halál ellen beszélünk – jegyezte meg Esti.

– Értem – bólogatott Szív.

– A szavakért beszélünk.

– Vagyis a szavak a szavakért vannak? – kérdezte Szív.

– Nem ért, hanem miatt, kedvesem – mondta Esti.

– És a világ?

– Ezt hogy érted?

– Én magam miatt beszélek. Elsősorban. – mondta Szív.

– És Slukalovszky főmérnök felesége? – kérdezte Esti, és elnevette magát.

– Hát igen – bólintott Szív –, Slukalovszky főmérnök felesége.

Egyszer az öreg Esti, vagy nem is öreg, csak az idősebb Esti megsimogatta a fiatalabb Esti arcát, és akkor a keze az öregnek milyen volt, lehetett. Ha egy kéz megsimogat egy arcot, a kéz szépül meg. Az arc majd később, az arc akkor, amikor emlékezni kezd az érintésre. Esetleg. Ültek azok ketten, a két Esti, a fiatalabb és az öregebb, nem tudta Szív, hogy hol, csak ültek valahol a huszadik században, bolsevikok, csendőrök, keretlegények és sárga csillagos emberek között. És olyan az öreg Esti, mint egy apa. Vagy mint egy olyan barát, aki apa is tudna lenni. Esetleg tényleg az is, egy titkos apa, aki az anyukánkat egyszer. És nem több-

szőr. Szóval, amikor az idősebb Esti megsimogatta a fiatalabb Esti arcát, az egyszerre megérezte ebben a tenyérben a hideget is, a kegyetlenségét, az önzését, a rossz döntések mérgező indulatát, ilyen cikkek, cikkecskék, karcolatok, apuskám. Magára húzza az ajtót, hogy innentől dolgozik, vagyis lábujjhegyen tessenek közlekedni, és ahogy visszanéz még, ez az ajtó, az én kizárólagos ajtóm tegnap még nem nyikorgott, ugye? Ahogy kihúz egy mondatot, így. Olyan tehetséges, mint a nap. Az öreg Esti árva, szegény, és meg fog halni. Egy langaléta kisgyerek, didergő létracsontokkal.

– Nagy marha vagy te, öregem – nyújtózkodott Esti.

– Hát persze, sajnállak téged is, Esti – bólintott Szív.

– Ez meg mi? – kérdezte Esti a közelt fürkészve.

– Valami igazán nagyszabású.

– Azt én is látom, kedvesem. No, de miért ilyen nagyszabású?

– Nyilván kisebb nem lehet. Vagy? – köhécselt Szív.

– Jól van – legyintett Esti. – Tudom már. Ez a történelem.

– Ó, hiszen már nyakig benne vagyunk! – kiáltotta Szív.

– Nyakig – bólintott Esti, és magára kanyarította a zakóját, kicsit igazított a haján. Végtére is a történelemtől van szó. Adjuk meg a módját, ha ökelmével randevúozunk.

A bárány újra ott állt a tanya udvarán, zöld fű, káráló tyúkocskák, és a dél-előtti ég. Pontosan ennyi felhő. Meg lehet számolni őket. Majorka hozta a kondért, dudorászott. És Esti a jellegzetes lépteivel körbejárta az állatot. Szív azon tűnődött, hogy tulajdonképpen nem is olyan jó a báránypörkölt.

– Hát, édesapám – nézett vissza Esti –, a múltkoriban az a gerincét tört kismacska! Én láttam, én bizonyosan láttam a lelkét elveszni, ahogy a szeme, ahogy a tekintet fénye kihuny, megjegyzem – tűnődött Esti –, egyesek szerint a lélek nem sötétülhet el.

Szív csak nézett, mintha megdöbbsen volna.

– Na, ide figyelj – ingatta a fejét Esti –, neked könnyű, te elképzeled. De nekem látnom kell, különben...

– Hoppon maradsz?

– Hoppon azért nem.

Hát igen, ahogy a bárányt leszúrják. Nem eldől, hanem előbb a két mellső lábával letérdel, a fejét meghajtja, aztán azt a szép bárányhomlokát a földgolyónak támasztja, és mintha imádkozna, fel és alá jár az alsó állkapcsa. Így van tervezve.

– Így van tervezve – bólintott Esti.

A történelem az volt, legalábbis Szívnek, hogy mindent, aminek a közelébe került, összefogdosott. Felhatalmazást érzett erre. Ő igazán olyan volt, mint egy gubernáló. Régi családi fényképek, főkötők, Slukalovszky Péterné fűzős, Prágában varrt hegymászó cipője. Ez pedig egy bécsi mákdaráló. Ez Stein bácsi öngyűjtőgyűjteménye. Megérinteni, kicsinek lenni, elromlani, megjavulni! A hibák esztétikáján lelkesedni, úgy viselkedni, mint egy közlegény, aki rendszeresen megdézsmálja a tisztai kintseket, és tulajdonképpen joga is van hozzá, és majd a hadbírószágon is azt igyekszik elgondolni, hogy az ítéseknek miféle sors jutott, és rájön, hogy az egyiknek, egy ősz hajú bírónak, ott, baloldalt, rosszabb lehet, mint Slukalovszky főmérnöknek. Nos, ilyen a hajnal pontatlansága. Ilyen egy villamos ajtajának a csapódása, ahogy egy szoknyafodor kint reked. Bohócnak lenni a világ-színházban, és akkor futni a porondra, amikor csak az eszébe jut. Vicceket monda-

ni a tigrisek ketrecének dőlve. De mindegy is, a leginkább azt állíthatta Szív, hogy amikor ő a történelemre gondol, akkor magányos. Ennyi szó után?! Igen, azzá lesz. Személyisége, hogy úgy mondja, didereg. És nincs dramaturgiai vagy irodalmi népképviselő, hogy így meg úgy, majd Bovaryné vagy a feleségem.

Esti biztosan nem volt magányos, amikor, úgymond, nyakig volt a történelemben. Nem, nem, nem, Esti nem lehetett az. Aki így megy, aki így jár körbe egy állatot, aki így használ szót, mondatot, akinek ennyi apukája van, azzal mindig ott van... a mi lófasz van, lelkem, na, mi van?! Haza, család, a parókás házi zeneszerző? A hagyomány nagy, békétlen árnya?! Az élet mélységes, de elsősorban tehetséges tisztelete?!

Egyszer Estit megkérdezték, használt-e életében citrompótló tablettát.

– Édesem – szólt erre Esti, mert a kérdező nő volt, mély dekoltázssal és erős elhivatottságú ajkakkal –, egy angyal sohasem paraszt. De néztek már földművest angyalnak.

Na hát a második világháború időszakában Esti nagyon félt. Elsétált a gettó előtt, és félt. Mutogatott, gettó, érted?!, gettó! Az egyik légiriadó után bekopogtattak hozzájuk, Esti nem nyitott ajtót, egy egészen üres boros üveget bámult, nem nyitott ajtót, na még egy koppanás, így volt, nem volt így, nem lehet tudni. A második világháború után Esti sok mindent nem értett. Illetve értette ő, csak azt nem értette, miként képes megérteni ezt az egészet, illetve a működést. Beragad az a kurva sublótfiók. Az volt az egyik megfigyelése, hogy eltűnnek a kisszerelők, a szabócskák, a cipészek, a vargák, a mindentudó kisbarkácsolók, a műhelyek. 1948 decemberében a szögre akasztottak egy kék munkakötényt, azóta ott lóg. Fájront. Ez van. Így működik. A szomszéd, ez most nem a mindenség, de ha nagyon akarjuk, lehet ő is, átjön, ahogy szokta, kócosan, és olyan halkán kérdezi, hogy csak a szája mozgását látni, mondja, Estikém, maga elhiszi róluk, hogy a jugoszlávoknak kémked... izé?! Egy bizonyos naptól kezdve nem lehet százas égőt kapni.

– Na várjál, várjál! – szólt izgatottan Szív. – Ha az én anyukám és az isonzói tüzérek, akkor a te anyukád és az Aranycsapat!

– Csak a Puskás Öcsi – lehelgette a szemüvegét Esti.

– Szerintem Sebes Guszti bácsi, de még Alberték is! – vonogatta a vállát Szív.

Esti értette a forradalmat, értette a jelentőségét, fölfogta, hitte és szerette is. Később sokat töprengett azon, hogy e lázas napok alatt de facto gondolt-e egyszer is a kúrásra. Viszont a legjobb cipőjében lépett abba a kibaszott mészfolttba október valahányadikán.

– Neked könnyű, te elképzeled! – kiabált dühösen hátrafelé, valahova a Ráday utca felé.

Hogyan szerethetünk egy forradalmat?

Esti megsimogatta a bárányt, mindjárt, drágám, mindjárt.

A forradalom után Estinek gyakran volt hányingere, mélabúja, mindazonáltal, néha egészen jó kedve támadt, játszott a nővéreivel, akik mutattak neki ezt-azt a testükből, ha lehunyod a szemedet, odanyúlhatsz, kis hülye. Vagy nem nyúlsz oda, de nézed. Értve van?! Esti horgászott, bogarászott, feküdt a végtelen, zöld gyepen, matematikusok hősi életén ábrándozott, az eget bámulta, patogtak a labdák. Esti újra írni kezd. Egy fiatalember, amint tényleg fiatalember. A rendszerváltás után Esti pártot alapított, és nyomban elárulta az országot.

Kuncogás. Különben kicsi korától fogva, már egészen kicsi Estiként, lopott, mint a kairói utcakölykök. Ami a nyelve ügyébe került, ellopta. Himnusz, írta, a túrót Kölcsey Ferenc, írta Esti. Bitang hazaáruló, leszopátja a hazáját, lop, és tudja csak meg ország-világ, ő fogja megenni a bárány megfőzött, szilvakék szemét.

Nos, bárány elvtárs, megbocsásson, ön következik.

A bárány Estit nézte, miközben ledöfték. Persze, hogy egyszerűen csak oldalra dőlt. Nem mindenki csinál színházat, amikor megölik. Esti végig a kondér mellett állt, nézte a húsok szelíd, kommunistas forgását.

Ahogy azt borítékolni lehetett, Esti csakhamar kilépett a pártjából, a párt maradt, nincs tagja, egyetlen kurvapeccér aktivistája sincs, csak van. Esti pártja üres. Üres halmaz, és ez nem csak matematika. Aha, biztosan a kampánypénzek végett. Azokkal a tallérokkal utazgat. Jön, megy, de ez már ki lett fejtve.

– Tálalva van – állapította meg Szív.

Esti rendszeresen belenyúlt a tálakba, az üstökbe, kondérokba, a tányérokba, a serpenyőkbe, egyszer a Hortobágyon meg is kergették ezért párttag csikósok. Belenyúl két ujjal, fölcshippent egy darab főtt sonkát, szemrevételezi, bekapja. Kihúzza a paprikás bugyogásból az izgatott pacalszálat, ez itt egy kakas szíve, ez mennyei vesemaradék, itt vérpiros zúzák, brassói húsdarabkák, szüzérmék és bélszínek, igen, ők várják az ujjait, vagy hideg, fehér zsírokban remegő oldalasdarabkák, töpörtyúk, pörccök és francia kagylók, csigahuszárok, sajtok és szőlőszemek, és ennyi elég is. Ezért mondja Szív, hogy nem csak értette, de szerette is a forradalmat Esti.

– Anyukád, anyukád, anyukád, és az isonzói tűzérek – mondta Esti fáradtan.

– Hegyivadászok is, megegyeztünk – töltött Szív a borból. Hát persze, Szív is törődött volt, mint egy levetett munkaruha. Jaj, nem lehet ennyit enni. Vagy lehet, csak aztán mi lesz. Telt ház, ausverkauft, Madame, ma már nem fog menni a rock and roll.

– Hanem aztán – folytatta még mindig Szív –, néhány nap múlva abban a tát-rai faluban odalépett Slukalovszky főmérnökhöz a falu fővadásza. A főmérnök elsápadt, mert sejtette, hogy a vadász többet tud, mint a puskája. Többet is tudott. Mérnök úr, hallom én, hogy él a felesége. Hallja?! Aztán honnan hallja? Beszél, mondta a vadász, beszél, beszél, csak beszél valahol a világban! Egy nő, aki mondja, és soha nem fogja abbahagyni. Nincs az az isten, amiért abbahagyná. És lehet, hogy jajkiáltásként végezte, de regény, regény, regény lett belőle! És nincs is messze, éppen csak olyan távol van, mint amilyen távol van egy másik ember.

– Sejtettem, hogy így lesz – bölintott Esti, és odébb sétált. Esti határozottan és könnyedén tudott kiválni, elválni, odébb menni, árnyékot keresni, ülni, lapozgatni, azt gondolni, hogy. Volt ebben valami a pontosság tiszteletre méltó akarnokságából. Pontosan úgy csinálta, ahogyan lehetett, és ahogyan kellett. Nahát, hogy még evés, ivás után is. És még hátra is szólt, pedig nem fordult meg.

– Vedd már ki a szedőkanalat a levesestálból, Szív.

Szív csak nézte, ámuldozott. Mert ahogy Esti sétálgatott az éjszakai égbolt alatt, világított a haja. De ahogy jött, ment, és talán Slukalovszky főmérnök feleségének magyarázott valamit az éjszakában, az volt az igazán szép. Az volt a csillagos égbolt ráadás.

Sztársüj brat

Akinek nem volt nagytestvére, el sem tudja képzelni, milyen, amikor az embernek van nagytestvére. Ha lány, és odaáll az anyja elé, hogy anyu, akkor én elmennék a diszkóba, na ez az anya akkor nem azt mondja, hogy hány éves vagy, kislányom, elment az eszed, tizennégy évesen dízside akarsz menni? Persze, hogy jól megerőszkoljanak, meg kábítószeres egyetemistákkal csókolózz. Szó sem lehet róla. Nem, ez az anya azt mondja akkor, hogy elmehetsz, mert van neked nagytestvéred, és az majd vigyáz rád. És amikor ez a lány a dízsideben van, és egy vietnami kenderen beszívott krapek megfogja a mellét, akkor odamegy a nagytestvér, és megragadja a krapek vállát, hogy mit akarsz az én húgomtól. Semmit, hebegi a taperoló, de már késő, mert egy jobbhorog leteríti. Persze különböznek a nagytestvérek származásilag, mert vannak szofisztikáltak, a „beszéljük ezt meg” megoldás hívei, de ha például ez a báty egy székely legény, akkor a mit akarsz a húgomtól kérdés el sem hangzik, csak odamegy a budapesti vagánygyerekhez, egyik kezével megmarkolja annak a gyereknek az orrát, a másikkal meg előveszi a medvenyúzó kését, s csak annyit mond: na, akkor ezt most levágjuk. Hirtelen arra gondoltam, ha az én barátnőmnek (Tóth Krisztina) lenne ilyen nagytestvére, hány orratlan csibész szaladgálna szerte a mi hazánkban.

A fiúk számára kicsit más a nagytestvér szerepe. Amíg a nagytestvér szabad-ságharcot vív a szülőkkel, hogy például olyan ruhában jár, amilyenben akar, oda megy tanulni, ahová kedve tartja, oda utazik, ott bulizik, azt iszik, és azzal a nővel van együtt, akivel, a szülők meg üvöltöznek, hogy semmirekellőt neveltek, aki még nyugdíjas korukban is az ő pénztárcájukra fog szorolni... Szóval, míg ez a küzdelem zajlik, a kistestvér kihasználja a szülők figyelmetlenségét, és szakmányban csinálja a maga kis csínyeit, amiből a szülők semmit nem vesznek észre, legfeljebb akkor kapják fel a fejüket, amikor a kistestvért kirúgják a gimiből. De az apa semmit nem mond, nem üvöltözik, nem veri agyba-főbe a gyereket, mint hasonló esetben a nagytestvérral tette volna, hanem csak azt mondja, végül is mindegy, hol tanul, nem igaz.

A nagytestvérek ilyenek. Kapnak sokat a pofájukra, de mégiscsak elmondhatják, bizony ezt a szabadságjogot én harcoltam ki, te meg, tesznek fitymáló megjegyzést a kistestvérré, csak beleültél a tutiba. Persze szükséges ez az öntudat, hogy hősnek láthassák magukat, hisz így gyógyítgatják a harc közben szerzett sebeket. De korántsem higgyük azt, hogy elvakulnak a dicsőségtől. Folyton-folyvást skubizzák az öccsüket, hogy mit őriz meg ezekből a szabadságjogokból, s vajon tovább mélyíti-e a tartalmukat. S ha nem, bizony megingatják a fejüket, s azt mondják, például, hogy no, ha vidékiek, vagy rontom-bontom, ha meseszerűek, vagy hinnye, ha betyárok, vagy hogy kasmár, ha oroszok, meg fuck you,

ha angolok, ajvé, ha zsidók. Azt mondják, ne hazudj, ha művészek. De sokszor nem szólnak semmit, csak bemosnak egy kurva nagyot.

Én a nép gyermeke vagyok, nem volt külön apám meg anyám, nem volt nekem más rokonom, csak testvérem. Amikor a hetvenes évek végén másképp akartam élni, akkor az én egyik testvérem már másképp élt. Azt mondta a szüleinknek, hogy nem locsogunk parttalan a világról, a szülők meg berzenkedtek, mert nem akartak megválni a jól begyakorolt beszédmódjuktól, amin úgy tudtak hazudni, mint a vízfolyás. Dehogy. Olyanok voltak, mint minden szülő: szereték volna, ha a gyerekek az ő szavaikat bőfögi vissza. De hasztalan volt a szülői erőszak. Azt mondta ez a testvérem, hogy nem azért van mondat, hogy felépüljön egy történet dramaturgiaiilag, a mondat mögé értelmezési tartományt rendelt. Akár a hagyma héjait bontogatja le az ember, úgy hatolhattunk a nyelv mélyére, s közben könnyeztünk is, mert csípte a szemünket a hagyma, meg nevtünk is, hogy képesek vagyunk ilyentől sírni, mint a hagyma. Amióta így áll a mondat a magyar horizonton, azóta üres szöveggel legfeljebb biztosítási ügynöknek vagy parlamenti képviselőnek lehet elszegődni, de magyar írónak: nem. Aztán megmutatta ez a testvérem, hogy bölcselet és műalkotás, költészet és próza egy tőről fakad, mindahány a szív segédigéje, ha nem az, akkor csak agyalmány és koholmány a világról. És elmesélte, hogy nem attól ilyen vagy olyan egy mű szerkezete, teszem azt az övé fragmentális, mert ő csak így tud írni, vagy mert ő ezt előre kitalálta, hanem mindez mélyen fakad abból, hogy mi képpen érzékeli az ember önmagát a világban. Aztán úgy nyitotta meg a korszerű nyelvi alakzatok, a beszélt nyelv irodalomtól távoli vidékeken flangáló elemei előtt az irodalom kapuit, hogy a nyelvvel együtt az élet is beszökött, aminek következtében betonerős lett a művön belüli valóságérzet. Majd ez a valóságérővel megtöltött nyelv visszazabadult a beszélt nyelvbe, s ott megerősítette és mélyítette az önmagunkról való gondolkodást. Hát így tett-vett ez a testvérem. Autópályát épített Fiuméig, persze nyomott áron horvát befektetőkkel, nem magyar tolvajokkal, méltatlan lett volna hozzá a magyar ugar agaraival lepakálni, aztán rámutatott a tengerre, na ecsém (szerette a régies kifejezéseket), most te jössz, innen már úszni kell. És mért ne úszna ez az öcs, vagy a másik, ha már lejuthatott a tengerhez. A tengerhez jutni: nagy dolog.

Az idő persze pergett közben. Az ember visszanezett arra a töméntelen tevékeny évre, s hiába volt ott az a sok aktivitás, a múlt néha úgy néz ki, mintha csak hasztalan telt volna el. Pandalt mosott alá az idő, a nagytestvér alá is és azok alá is, akik később születtek ebben a családban, de valahol megmaradtunk testvérnek. Néha talán gondol ez a nagytestvér arra, hogy lenne bár fiatalabb, leporolná magáról az időt, mint Gojko Mitić a puskaport a szarvasbőr gatyeszáról. De az idő nem por, s mért is kellene, hisz úgy nem maradhatna a nagytestvérünk, holott mi így szoktuk meg és így szeretjük. Szeretjük azt az időt, ami csak az övé, mégis olyan sokat kaptunk belőle.

Térlátás

– a hatvanadik perc –

Az emlékezetes meccs után, ahol a Barcelona a Santiago Bernabeu-stadionban tönkrealázta a Real Madridot, B. barátom, aki a helyszínen volt (a családjától kapta ajándékba a jegyet, a születésnapjára, mert vannak ilyen családok és ezek szerint vannak ilyen születésnapok), szóval B. barátom arról beszélt, hogy azon a nagy meccsen egyébként Messi és a többi zseni néha mintha nem is futottak volna.

Sőt.

Sokszor mintha csak álldogáltak volna valami üres térben, máshol, mint a játék látszólagos centruma, oldalvást, ráérősen, albertflóri, csípőn a kéz, oldalt a fej, felhúz a váll. Voltak a pályán, de mintha szántszándékkal nem lenni akartak volna. Eltűnni, oldalnézni. És persze azért, hogy aztán, amikor eljött a pillanat, éppen ebből a nemlétezésből robban hassanak elő, örületes energiával, rápihenten, váratlanul.

Ez az, amit egy amatőr soha nem ért.

Hogy miként lehet nem tudni (úgy értem, a védőknek), hogy ha csípőnakéz, felhúzaváll, akkor is, a pályán az ott albertflóri vagy Messi. Aki akkor is nagyon van, ha azt láttatja, hogy nincsen. Egy amatőr dolgozik rendesen, viszi a zongorát, úgymint más játszik majd rajta.

Messi pedig pimasz pofát vág, rugdossa a gyepet, ráér, majd viharosan úgy húz el négy védő között, hogy összekoccan a foguk.

Is.

És hogy miként tudja az az albertflóri, Messi, hogy melyik az a pillanat, amikor érdemes. Hogy van számtalan annak látszó esély, de tudni kell kiválasztani azt a keveset, amikor tényleg. Tudni kell várni, tudni kell a csendet és a megszólalást. És abba a kevésbe viszont úgy kell beleadni minden, de minden erőt, hogy aztán, amikor valaki visszagondol a meccsre, akkor albertflórirra emlékszik és Messire, mert ők voltak ott a pályán, talán senki más.

Ennél már csak az érdekesebb, hogy milyen lehet Messinek lenni.

Milyen lehet, ha tudod, hogy a nemcsinálást is többen figyelik, mint a fél robotoscsapat izzadását.

És hogy miként hat ez egy-egy mozdulatra, egy cselre.

Hogy vajon volna-e az a csel, ha nem volna az odafigyelés. Hommage à Heisenberg.

A Sváb, az Öcsi, a Pancho, azaz Puskás Ferenc mondta egy interjújában, már kövéren és idősen, hogy nagyon egyszerű titka volt a pályán, illetve az életben is. Az életben egyetlen dolog érdekelt: a foci. Akkor érezte jól magát, ha bizton-

ságban volt, akkor érezte jól magát, ha a pályán lehetett. A pályán pedig akkor érezte magát biztonságban, ha nála volt a labda. Akkor tudta, hogy baj nem lehet. A többi az már mind csak következménynek tekinthető.

Milyen lett volna Puskás vállig érő ősz hajjal, fémkeretes szemüveggel?

Kellően görbe láb, decens pocak, tanulj meg, fiam, passzolni, hogy cselezhess!

Egy jó cseltől lehet, hogy boldog vagy, viszont egy jó passznak ketten örülnek: te és az, aki kapta. (Állítólag Toni Kukoctól származik ez a mondás, magára vessen, aki nem tudja, mi a passz és ki Toni Kukoc.)

A kosárlabdában négy embernek passzolhatsz, a futballban sokkal nagyobb a variációs lehetőség, nem is beszélve a térről, amit be kell látni.

A nagypályás foci, ugyebár, mégis egy másik játék.

Persze minden komoly futballista (néző és játékos) tudja, hogy azért azt nagyon lehet tudni, ki adta azt az utolsó passzt, s lehet olyan alázatosan is, hogy szinte senkit nem érdekel már azután a góllövő.

A jónál jobb futballista attól is jó, hogy nem kell lefelé néznie a labdára, és nem kell körbenéznie sem: benne van a pálya a fejében, akkor is látja, ha behunyja a szemét, érzi a fűszálakat és a vonalakat, hallja a zászlók csattogását és szimatolja a gyep illatát, már a zihálásáról ismeri a védőt, érzi magán a közönség tekintetét.

Megjegyzem, mindezt Esterházy születésnapja kapcsán írom.

Hagyjuk most a szövegeket, hagyjuk a mondattal való bíbelődést, a munka mítoszát.

Nyelvmunkás és egyebek.

Ha volt már valaki valaha is úgynevezett irodalmi rendezvényen (nem a felolvasáson, beszélgetésen, hanem az utána következő zsizsikelésen), s látta, amikor Esterházy bejön a szobába/terembe, tudja, miről beszélek.

Bejön, rugdalja a füvet, pimasz pofát vág.

Nem látszik semmiféle izzadság a trikóján.

Azok a bő zsebű tweedzakók.

Bejön, a közönség meg elveszti a labdát.

Fogak kocogása, naná.

Csípőnakéz, de úgy, hogy persze nagyon is látszik.

Fordul, fordulgat.

Int, néz, nézeget.

Oldalnézet, de közben meg csillog a szemüveg.

Benne van az egész pálya a fejében, ezért aztán tenyérbe mászó lazasággal úgy tesz, mint Old Satterhand, aki félig lehunyt szemmel mímeli az alvást a tábortűz mellett, bólingat, mint egy házias eperfa, csak azért, hogy puszkajavítás ürügyén elengedhesse a trade mark zseniális térdlövését. Körülnéz, s azzal az évszázados (sok évszázados) tudással, von Haus aus, egyből átlátja a pályát, mindegy, hogy éppen kiskapuzás folyik, nem is pálya, inkább csak ketrec, dühöngő, festett kapu, zörög a rács, jaj, az Achillesnek, ez a rohadt beton, vagy százhusz méteres óriásgyep, billiárdasztal, kivetítőkön minden egyes mozdulat, akkor is.

Körülnéz, persze úgy, hogy nem is látszik, s aztán, ezért gróf a gróf, máris ott van a fejében az egész szerkezet.

Az irodalom mint társadalom.

A szöveg mint alap és felépítmény.

És nem csak ott van a fejében, de működik is, folyton és hibátlanul működik, a pukedlitől csókokig. Na jó, csókok nincsenek. Legfeljebb otthon, de azt senki nem látja.

Milyen lehet grófnak lenni, s elmenni egy bálba.

És hogy miként hat ez egy-egy mozdulatra, egy cselre.

Melyik védő melyik cselre dől el.

Az őszbe fordult csatárfrizura meg villog.

Páros lábbal, térdmagasságban.

Jön a bonmot, jönnek hosszú, tömött sorban.

Jön a bonmot, jön, megszagol.

És tudjuk mindehhez, hogy a szövegében mint térben ott van a pálya tudása, ott van folyton a fű illata, a napsütés, a szemerkélő eső, a fehér vonalak, a zászlók csattogása. Ott van és szaxofonozik a fekete ruhás bíró is, csak egy-egy cselnél hagyja abba. Kifogy belőle a szufia, vagy figyel.

És amikor már azt hinnénk, hogy az tényleg és mindig úgy van kitalálva, hogy Messi a jobb oldalról befelé indulva, magától eltartva, ballal vezeti a labdát, úgy fut, mintha nem is futna, kacsázik, hogy úgy lőhesse rá, mert ezt tudja, ez a helye, ez a mestersége, és akárhányszor meg is csinálja, akkor hirtelen kitűnik a képből, hogy aztán jobbról tűnjön fel, egészen mást csináljon, világos, még maga se tudja, csak sejti, hogy mit.

A váratlanság, amiért a szövegbe elmenni érdemes.

A kiszámíthatatlanság mint esztétikum.

A meglepő mondat.

Csak arról van kedvünk írni, amit nem egészen ismerünk, de roppant kíváncsiak vagyunk rá, mondta Kosztolányi.

Csak az az igazi térlátás, ahol a tudás és a váratlanság viszonya működik (a szövegben), a struktúrák igazolják magukat, naná, munka és kristályszerkezet, de aztán hirtelen rések nyílnak, dől-borul az egész védelem.

Összekoccannak a fogak.

Is.

A gróf, aki meglepődik.

Bejön a terembe/szobába, körül se néz, de a fejében van a készség ezeknek a váratlanságoknak a meglátására.

Sőt, még meg is csinálja a csel, húz befelé a résbe.

Rákönyökölni hát a bálasztalra, figyelni.

Kinek a kéz, kinek a mosoly, kinek a szó.

Az a bizonyos tükör felé közelítő, kacsázó léptű, ezüsttálcás pincér. Csak hát közben a labdát is vezeti, rohadt rongyláb, el se lehet venni tőle.

Szól a szaxofon, mi volt előbb, a tikmony vagy a szöveg, a mondat vagy a csel.

A tér látása, miközben a házfalnál pufog a labda.

BERTÓK LÁSZLÓ

A pillanatban, ahol ki-be jár

Esterházy Péternek,
a hatvanévesnek, egy vers,
jókívánsággal

*A kétség és a reménység között,
a valósághoz egyre közelebb,
el-elképzelni, hogy mintha a köd,
hogy valaki szórakozik veled...*

*A kikötőben, ahol sem a hely,
sem az idő, s a hajó sem tied,
s mintha senki sem akarna el,
iszik, alszik, vagy a cirkuszba megy...*

*A pillanatban, ahol ki-be jár
a hajókiért, a spontán lüktetés,
mind úgy vág neki, amikor megáll,
hogy fogalma sincs, mi ez az egész...*

Kaliforniai fürj

35

Véget ért az éjszakás hét, ismét nappalos, majd éjszakás következett. István kétszer megint haza- és visszakerekedett. Bírta erővel, legalábbis Anna nem látta rajta, hogy a szokásosnál fáradtabb volna, így hát nem állította le.

Elmúlt március, már április első hetében jártak, már egy hónapja voltak Santa Paulában. Nagyjából megszokták a lakást, az utcát, a várost, a téli, tavaszi nyarat. Félig-meddig beilleszkedtek, megbarátkoztak új életükkel. Nem voltak még mindennel tisztában, de már sok mindent tudtak, fontosat, lényegtelen egyaránt. Tudták, hogy Blanchard, McKeveitt és Teague a három leggazdagabb és legbefolyásosabb család a városban, a legszegényebbek és leglenézettebbek viszont a mexikói idénymunkások, bár a japánokat is közéjük lehet számítani, noha nem mindegyiket, mert némelyik virágtermesztéssel foglalkozik, egynek pedig már saját virágüzlete is van. Hogyha, néha napjában többször is, hirtelen összeütődnek a poharak a konyhaszekrényben, és megrázkódik a ház, akkor földrengés van, de csak gyenge, nem kell tehát megijedni, ez itt gyakori jelenség, ha viszont erősebb találna lenni, akkor ajánlatos nyomban az asztal alatt menedéket keresni, vagy ha az van közelebb, egy nyitott ajtó szemöldökfája alá állni. Hogy a menetrendszerűen megérkező reggeli köd kissé lehűti a levegőt, de déltájban feloszlik, és ugyanolyan meleg van, mint volt. Hogy a legjobb kenyeret a Santa Paula Bakery süti az 8th Streeten, a legjobb tőkehúst a Santa Paula Packingnél lehet kapni a 10th Streeten, a legolcsóbb fűszeres viszont Selso Lopez a 10th északi részén, bár nála szinte kizárólag a mexikóiak vásárolnak. Hogy az a madár, amely Istvánt énekével az első hajnalon felébresztette, valóban pinty volt, méghozzá amerikai aranypinty. Hogy a Santa Paula Creeket, amely szabályozása előtt átfolyt a városon, Arroyo Mupunak hívták, és a barranca szó kiszáradt, időszakos vízmosást jelent, amelyből sok van. Hogy az Ojai Road népszerű neve Bottle Alley, Butykos Utca, mert ott van a legtöbb kocsmá, bár István nem ott, hanem a közelebbi Mill Streeten talált magának egyet. Hogy a város bolondja egy valahonnan idevetődött Suchmann nevű polgárháborús, öreg veterán, aki foszlott északi egyenruhában énekelve, magának olykor álljt, jobbraátot, balraátot vagy hátraarcot vezényelve, gyerekektől kísérve szokott menetelni az utcákon, és ezt a hatóság nem bánja, ellenben van egy másik hibás ember, egy környékbeli farmer, bizonyos William Tennessee Goforth, akit mindenki csak Tennessee Billként emleget, és valahányszor a városba jön, mindig letartóztat-

* A regény korábbi fejezetei a *Jelenkor* 2008. februári és novemberi, valamint a 2009. novemberi számában olvashatók.

ják, pedig csak azt kiabálja tele torokból, hogy „Hurray for Grover Cleveland!”, azaz „Éljen Grover Cleveland!” Hogy a Union Oil olajfinomítója szennyezi ugyan a levegőt és bűdösít is, de arra jó, hogy reggel, délben, este lehessen a dudájához igazodni, és ha két dudálás közt sem akarják megnézni az órát, ott vannak az előttük áthaladó, percnyi pontossággal közlekedő ilyen-olyan órási vonatok, amelyek szintén közlik az időt. Hogy aki Venturába megy, az lemegy, és aki onnan jön, az feljön. Hogy Fillmore sokkal kisebb ugyan, mint Santa Paula, de folyton versenyez vele, és a két város lakói kölcsönösen lenézik egymást.

Egyenesbe még nem jöttek, és nem is jöhettek, mert kiszámolták már ugyan, mennyibe került a munkahely-, állam- és városcsere, de arról még nem volt tiszta képük, mennyit költenek itt élelemre, ruházkodásra, miegyébre, és mennyit tudnak majd havonta félretenni. De hogy ismét biztos mederben folyt az életük, fellélegeztek, megnyugodtak.

Anna kedélye is jobb lett. Már kevésbé nyomták a gondok, és azt is jobban viselte, hogy István távollétében nincs kivel beszélgetnie. E kedélyjavulás vasárnaponként mutatkozott meg leginkább, mise, ebéd után, a rendszeressé vált közös séták során. Akkor mindig mosolygott, még nevetgélt is. A vasárnapi sétát egész héten várta, olyan héten is, mikor István éjszakás volt, és nappal kétszer otthon. A háztartási teendők végzése, a gyerekekkel való vesződés közben sokszor gondolt rá. Különösen szombaton, mikor már csak egy nap választotta el tőle. De nem csak úgy általánosságban, nem csak arra, hogy jó lesz, hanem konkrétan is elképzelte, kiszínezte, a város mely részébe, milyen utcákon, eliken, és mik lehetnek arra, milyen házak, kertek, fák, virágok.

Megint szombat volt, szombat délután, Ilon aludt, a többi gyerek elfoglalta magát, és az ő gondolatai megint akörül jártak, mialatt a nappaliban varrogatott. Mi lenne – merült fel benne –, ha messzebbre mennének, a házakon túlra, ki a városból, esetleg a folyópartra. Vagy ellenkező irányba, felfelé, amerre közelebb vannak a hegyek, erdőbe, mezőre, rétre. Ha kirándulnának, ha piknikelnének, mint Toledóban tették néha. Biztosan van arra olyan hely, ahova az itteniek járnak, vagy ha nincs, akkor csak letelepednének valahol a fűre az árnyékban, aztán ennének, heverésznének, nézelődnének, a gyerekek meg játszanának. Nem raknának feltétlenül tüzet, nem sütnének szalonnát, csak valami hideget fogyasztanának, rántott csirkét vagy ilyesmit, amit itthonról vinnének magukval. Hisz ő még nem is volt a városon kívül! – eszmélt rá hirtelen. Azt se tudja, milyen a környék. Azt látja a városból, hogy hegyes, és látta a vonatból is, mikor jöttek, de hogy milyenek azok a hegyek, mi van azokban a hegyekben, milyen itt az erdő, milyen fák vannak benne, van-e gomba, szamóca, arról fogalma sincsen! Este feltétlenül beszélni fog Istvánnal, megpendíti neki, hogy mit szól, volna-e hozzá kedve, ereje – zárta le magában a töprengést, és rászólt Jancsikára, aki éppen kinyitotta a tálalószekrény ajtaját, és edényeket kezdett kipakolni belőle.

István jól fogadta az ötletet, nem ellenezte a kirándulást, mikor előhozakodott vele. Inkább pártolta, és tudott is egy helyet, ahova mehetnének, akár már másnap is. Mondta is a nevét: Sulpher Springs. A kollégái mindig emlegetik. Családostul oda járnak vasárnaponként. Őket is hívták már, de ő eddig ilyesmire gondolni sem mert. Lehet fürödni, kuglizni, meg büfé is van, ahol sört is adnak. Arra a kérdésre, hogy milyen messze van, nem tudott válaszolni, csak arra emlékezett, hogy

nincsen közel. Valami Ojai felé van valahol, valami canyonban, az országút mellett. Annát nem riasztotta el a távolság. Igen ám, de mivel menjenek oda? – aggályoskodott István. Az apostolok lován – felelte Anna –, vagyis ő, István és a két nagyobb gyerek gyalog, Ilon és Jancsika meg a bike-on, ha István ráülteti és tolja. Csak akkor a korai misére kell menniük, hogy időben indulhassanak.

Ebben maradtak, és Anna máris megkezdte az előkészületeket. Fürdődresszeket, törülközőket és egy takarót vett elő, berakta egy táskába, majd mindenkinek kikészítette az erre a célra alkalmas ruháját, cipőjét, hogy másnap mise után ne kelljen keresgélnie. Az elemózsianak a füles bevásárló kosarat hozta be a konyhába. Abba még nem tett semmit. Rántott csirke lett volna a legjobb, ha vett volna csirkét, ha tudta volna előre, hogy piknikelnek. Majd holnap reggel csinál pár szendvicset, van hozzávalója és kevert tésztából süt kakaós kalácsot – gondolta.

Sulpher Springs, 'Kénes források' szezonális fürdőhely volt a várostól hét mérföldre északnyugatra, a Sulpher Mountain keleti végében, a Siscanyonban. Kizárólag Santa Paula-iak látogatták. Nem csak kénes, meleg vize miatt. A medencéken és a hozzájuk tartozó öltözőkön kívül rendelkezett még kuglipályával, élelmiszerüzlettel, büfével, postával, ajándékbolttal, esőbeálló-pavilonnal és bálteremmel is. Ez utóbbi elsősorban a fiatalságot vonzotta, és főként hétvégeken, amikor zenekar is volt, és élő zenére lehetett táncolni. Ilyenkor minden valamirevaló fiatalember, akinek volt annyi pénze, hogy kocsit fogadjon, odavitte a lányt, akinek éppen csapta a szelet. Aki ott akart éjszakázni, az még sátozt is verhetett. A fürdéshez, az úszáshoz jegyet kellett váltani, de a belépés különben ingyenes volt. Lehetett még horgászni, labdázni, sétálni, heverészni, nézelődni, a fürdő területéről kiindulva túrázni. Mindenki szeretett odamenni, ott időzni, társadalmi helyzetétől függetlenül, mert kúrálhatta magát, sportolhatott, szórakozhatott, kikapcsolódhatott.

A miséről fél kilenc tájban értek haza. Anna a szendvicseket már előbb elkészítette, csak annyi dolga volt, hogy becsomagolja, és a kakaós kaláccsal és pár szem narancssal, valamint egy demizson vízzel együtt berakja a kosárba. De így is kilenc lett, mire átöltöztek, és felcihelődtek. Úgy mentek, ahogy megbeszélték. István tolta a biciglit, elöl a vázon Jancsika, hátul a csomagtartón Ilon, Anna meg Imruskával és Bözsikével mellettük lépdelve, vagy ha szembejött vagy előzött valami jármű, és félre kellett húzódnia, akkor mögöttük, libasorban. A táskát és a kosarat a kormányra akasztották. Ezen a renden csak annyit változtattak időről időre, hogy amikor úgy vélték, Jancsika fenekét már nagyon vághatja a váz, akkor hátraültették, Ilont pedig előre, mikor pedig Ilon popsijába mélyedhetett be nagyon, ismét megcserélték őket.

Az állomásnál ráfordultak a 10th Streetre, a Santa Paula Street után pedig a belőle nyíló Ojai Roadra, amely végigvitt a mexikói negyed mellett. Az Orchard Street után a hegy lábánál már nem voltak házak, és a High Streetet követően a Santa Paula Creek felőli oldalon is megszűntek. A Santa Paula Creeket nem látták, csak István tudta, hogy arra van valahol, hiszen lejjebb, a város szélén átfolyik a Telegraph Road alatt. A Mill Parknál megálltak, és a hídról lenéztek a mély árokba, amely régebben szintén patak volt, és a Santa Paulába öntötte vizét, valamikor, amikor még megvolt rajta a malom, amelyet csak a nevében ör-

zött meg az elhanyagolt, kis liget. A város határát elhagyva gyümölcsösök közt gyalogoltak tovább. Sokáig diófák és barackfák, de főként barackfák sorakoztak kétoldalt szabályos sorokban. Némelyik fa alatt még ott hevert a füstölő is, jeléül annak, hogy az elmúlt télen kivételesen még fagy is volt, és füstöléssel védekeztek ellene. Az út emelkedett. Eltűntek a gyümölcsösök, legelőknek, nagy, füves térségeknek adva át a helyüket. Innentől kezdve már nem volt köd. Egy helyen, közel az úthoz hatalmas sárga virágszönyeget pillantottak meg, lejjebb egy kisebbet, aztán távolabb még egyet.

– Ez kaliforniai pipacs! – rikkantotta Imruska, mikor megálltak, és ámulva nézték.

– Ugyan már, sárga pipacs nincs is – kontrázott Bözsike.

– De van! – felelte Imruska. – Láttam az osztályunkban. Ki van téve a falra egy vadvirágtáblázat, és az mutatja.

– Igazán? Nohát! – mondta az anyjuk, aki alig tudta levenni a szemét a különös sárga virágokról. – Ebből visszafelé szedünk majd.

Az oldal, amely eddig enyhén lejtett kelet felé is, elkezdett abban az irányban erősen süllyedni, és addig hajlott lefelé, mígnem lent előbukkant a Santa Paula Creek vizének ezüstje. István csak most értette meg, hogy eddig azért nem látták a patakot, mert arra lejjebb olyan mélyre vágta magát a földbe, hogy teljességgel eltakarta a tulajdon partja. Később teraszosforma lett az oldal, és fák tűntek fel rajta elszórtan, de továbbra is szemmel tudták tartani a vízfolyást. Már jó ideje mentek. Egyre meredekebb lett a lejtő, egyre mélyebb a canyon. Melegük volt, erősen tűzött a nap. Ha megálltak pihenni, akkor is verte őket, mert az út szélén nem voltak fák, hogy árnyékba húzódhattak volna. Ilon az anyjához vágyott. Az levette a biciglről, megitta, és a karján vitte tovább. Jancsika is lekérédzkodott, gyalogolni akart. Amennyire tőle tellett, szedte is kis lábait, de minduntalan lemaradt, és be kellett várni. István felvetette, mi lenne, ha felülne a biciglire, és előremenne, megnézni, messze van-e még a Sulpher Springs, de Anna leintette mondván, hogy csak nem hagyja őket itt magukban az országúton, meg attól, hogy megnézi, még nem lesz közelebb. Így bandukoltak egy darabig. Aztán visszarakták a kicsiket a járműre, és felvették a régi tempót, majd fokozták, mert nyilvánvalóvá vált, hogy a cél messzebb van, mint gondolták, és ha nem sietnek, talán délre se érnek oda. Hosszabb időre most már csak egyszer álltak meg. Imruska valami sasfélét vett észre a levegőben, és addig nem ment tovább, amíg minden kétséget kizáróan meg nem állapította, hogy aranysas. Először fehérfejű sasra, bald eagle-re, az amerikaiak címermadarára vetett, mert úgy világította meg a nap, hogy fehérnek látszott a feje, amint kiterjesztett, nagy szárnyaival lomhán körözött a canyon felett.

A canyon egyszer csak kitágult, még szélesebbre nyílt, és kétoldalt több kisebb canyont fogadott magába, az út pedig nyugatnak kanyarodott, és a hozzájuk legközelebb eső oldalcanyonban folytatódott, közel a fenékhez. Ennek is volt patakja, bár kisebb. Egy helyen, ahol híd nyúlt át felette, átkerültek a túlsó oldalra. Az út szélén továbbra sem volt árnyék, de valamelyest mérséklődött a meleg, mert hűtötte a víz a levegőt, és fentről a fák alól is, amelyek már igazi erdőt alkottak, némi hűvösség áradt. Megint híd következett, megint partot váltottak. Talpaltak még pár percig, aztán odaértek, mert ez volt a Sisar-canyon, és benne,

közvetlenül az út mellett Sulpher Springs. Ki is volt írva, nagy betűkkel a kapu fölé. Előtte, kétoldalt számos lovaskocsi, hintó, bricska és pár autó is állt, de három ló és öszvér is volt kikötve. Bentről lárma, vidám kiabálás, nevetés hallatszott. István megnézte az óráját. Pontosan 11-et mutatott, mikor beléptek.

Tágas, gyepes térségre jutottak, amelyen itt-ott fák álltak, beljebb pedig épületek fogták közre. Csoportosan, egyesével emberek, férfiak, nők, gyerekek hevertek a fűvön, mások jöttek-mentek, vagy az épületek előtti padokon üldögéltek. Valahonnan kugligolyók csattanása, bábuk dőlése és időnként víz loccsanása hallatszott. Nézték egy darabig, ami eléjük tárult, aztán beljebb mentek, helyet kerestek, és egy fénylő levelű terebélyes fa alatt állapodtak meg.

– Live oak – mondta István, aki a Hopper-canyonból már ismerte ezt az örökzöld tölgyfafajtát. A lábával lehajtotta az állványvillát, leemelte a biciglről Ilont és Jancsikát, és leakasztotta a kormányról a táskát és kosarat.

Anna előszedte a takarót, körülményesen a fűre terítette, ráhelyezte a táskát, kosarat, ráültette a gyerekeket, ügyelve, hogy a cipős lábuk ne érje, majd hasonló körülményekkel maga is helyet foglalt rajta. István elnyúlt a fűvön, csak a fejét tette a takaróra. Letelepedtek, pihentek. István a fát nézte a fejük felett, a többiek a nyüzsgést körözték. Felmerült, hogy ne ebédeljenek-e máris, mert a gyerekek már éhesek voltak, de későbbre halasztották az evést, fürdés utánra, mert, mint Anna megjegyezte, nem jó tele hassal vízbe menni. Ilont azért megszoptatta, Jancsikának pedig hámozott egy narancsot, amelyből Bözsike és Imruska is kapott egy-egy gerezdet. Ezt követően István a két nagyobb gyerekkel elment szétnézni. Anna, aki a kicsikkel a fa alatt maradt, utánakiabált:

– Majd figyelje kend közben, nem hall-e valahol magyar beszédet!

Istvánék elsétáltak a büfé, a kuglizó, az ételmiszerüzlet előtt, és hátul a medencéknél kötöttek ki. Két medence volt, egy kicsi, meleg vizes, és egy nagyobb hideg vízzel és startkövekkel úszóknak. Vetkőzés, öltözés céljára egy férfi- és női részlegből álló fürdőház szolgált, de voltak különálló magánfülkék is ajtajukon a tulajdonos család nevével. A kis medencében felnőttek, idősebbek áztatták magukat. A nagy medencében fiatalabbak és nagyobb gyerekek tartózkodtak, de nem nagyon úsztak, inkább csak ugráltak, pancsoltak. Mellette egy tábla úszótanfolyamot hirdetett. István mindkettőnek a vizébe beledugta a kezét. A nagyé valóban hideg volt, de a kicsié lehetett volna melegebb is. A két gyerek sóvárogva nézte a nagy medencében lubickolókat. Valaki véletlenül lefröcskölte őket a vízből. Bözsike felsikoltott, de Imruska csak nevetett, nem bánta.

A másik oldalon jöttek vissza. Megnézték az esőbeálló-pavilont, a báltermet csak kívülről, mert még zárva volt, a postahivatalt, az ajándékboltot. Az ajándékboltot nem mindjárt a posta után, hanem később, mert a kettő közt egy nagy játszótérre és egy védőhálós baseballsarokra láttak, és ez eltérítette őket. Oda mentek. Volt homokozó is és több hinta. A hintákon Bözsike-korú gyerekek lengtek, a homokozóban kisgyerekek homokoztak. A baseballsarokban három Imruska-forma kamasz fiú gyakorolt. Bözsike az egyik szabad hintához szaladt, ráült, és addig lökdöste magát, amíg magasra nem szállt. Imruska megállt a baseballozóknál, és nézte, mint dob a pitcher, üt mellé a batter, és kapja el a labdát a catcher. István kettőjük közt várt félúton, és tekintetével a játszótéren, a fákön túli, a fürdő dús növényzetétől élesen elütő, kopár hegyoldalt pásztázta. Az-

tán intett a gyerekeknek, hogy jöjjenek, és az ajándékbolt érintésével, amelynek kirakatában megtekintették a helyi képeslapokat, visszatértek a tölgyfa alá, és beszámoltak Annának, mi minden van itt, mit láttak.

Anna a bicigli csomagtartójára tette az elemóziáskosarat, hogy ne másszának bele a hangyák, előszedte a fürdődresszeket, törülközőket, és mindent hátrahagyva a medencékhez siettek. Jegyet váltottak – tíz éven aluli gyerekeknek nem kellett –, és a fürdőházban két csoportra oszolva átöltöztek. Előtte abban maradtak, hogy aki előbb elkészül, az kint megvárja a többieket. István jött ki először a két fiúval, aztán Bözsike Ilonnal, de Annára olyan sokat kellett várni, hogy már azt hitték, valami baj van. Nem volt, csak most húzott magára életében először fürdőruhát – még Toledóban vette –, és úgy szégyellte benne magát, hogy nem akart kint mutatkozni. Aztán kimerészkedett végre, fürödni azonban nem fürdött, mert bűdösnek találta a vizet, záptojásszagúnak, mint mondta, és nem volt hajlandó belemenni a kis medencébe. A nagy medencében lévő szagával kiegyezett volna, de azt meg hidegелlette. Így aztán a gyerekek csak a nagyban fürödhetek, és fürödtek is, kivéve Ilont, aki viszont csak az anyjával hagyta volna magát bevitetni.

A nagyba először István ugrott be. Nem valamelyik startkőről, és nem fejest, hanem csak oldalról és talpast, és keresztben mellen átúszta. Még a huszároknál tanult meg úszni, Miskolcon. Aztán Imruska és Bözsike huppant bele a sekély részébe, mert nem tudtak még úszni. Jancsika úgy félt a víztől, hogy magától a lépcsőn se ment volna bele, úgy kellett beemelnie az apjának. De kisvártatva megbátorodott, és csatlakozott a testvéreihez, akik máris vadul hancúroztak, de azért vigyáztak az öccsükre, nehogy elessen és a víz alá merüljön. István párszor hosszában is átúszta a medencét, majd úszni taníttatni kezdte a gyerekeit. Jancsikával gyorsan felhagyott, mert többször vizet nyelt, Imruskát meg azért bocsátotta el, mert sosem úgy csinálta, ahogy mondta neki, és minduntalan visszasetett kutyaúszásba. A leghálásabb feladatnak Bözsike oktatása bizonyult. Alighogy elmagyarázta és megmutatta neki, máris jól fogta a kezével a vizet, és megfelelő módon húzta hátra a két karját, csak a lábmunka nem ment még neki.

A fürdés, az úszólecke, a pancsolás hosszúúra nyúlt, és Anna vetett neki véget azzal, hogy mindenkit kiharancsolt a vízből. Megszárítottak, megtörülköztek, felöltöztek. Visszamentek a helyükre. Anna a fa alsó ágaira terítette a vizes holmikat száradni, aztán odébb húzta a takarót a földön, mert már érte a nap. István mozdított a biciglin, hogy ne süssön a hátsó kerekére, és ne olvadjon le a belsőről a folt, amelyet a minap tett rá, mikor a Hopper-canyonból jövet defektet kapott. Megint letelepedtek. Megették a szendvicseiket, a kakaós kalács egy részét, és elfogyasztottak három narancsot, hatfelé osztva a gerezdeket oly módon, hogy minél fiatalabb volt valaki, annál többet kapott.

Utána ejtőztek, emésztettek. Ilont nemsokára elnyomta az álom. Jancsika makkot talált a fűben, és azzal játszott. Kiszedte őket a kupakjuktól, sorba rakta a takarón, és vonatszerelvény vagonjainak képzelte őket. Imruska és Bözsike nem sokáig maradt veszteg. Újabb felfedezőkörútra indultak. István egy darabig egykedvűen rágszált egy fűszálat, aztán egyszer csak hanyatt dőlt, és elaludt. Anna nem feküdt le. Toledóban sem feküdt le soha, mikor a kis tavaknál piknikkeztek. Nőhöz, kivált férjezett asszonyhoz illetlennek vélte, hogy mások, idege-

nek előtt csak úgy elvesse magát a földön. A szajlai határban ezt annak idején minden további nélkül megtette. Meg kellett tennie, hiszen csak így tudott erőt gyűjteni, tovább dolgozni. Mindig szundított is egyet, ami szintén hozzátartozott a déli pihenéshez. De ez itt más volt, nem kapálás, nem munka közbeni ebédszünet. Nem csináltak semmit, csak tétlenkedtek, élvezkedtek, mintha urak lennének. Ült hát a takarón, egyenes derékkal, kinyújtott lábbal, szemérmesen a bokájára húzva a szoknyáját, mozdulatlanul, mint egy szobor, látva, hallva, mi körötte történik, de attól nem zavartatva, az alvók álmát vigyázva és aggódva, nem esik-e Imruskának és Bözsikének baja arra valahol.

Egy jó óra múlva felébredt István, és minthogy a két gyerek még nem tért vissza, Anna utánuk küldte. István nemsokára visszajött, és jelentette, hogy a gyerekek a játszótéren vannak. Imruska összehaverkodott a baseballozókkal, és beáll pitchernek, Bözsike meg nézi őket. Majd jönnek. Jancsikának is mehetnékje támadt, de csak arra kapott engedélyt, hogy kavicsot gyűjtsön a takaró közelében. Talált is egy szépet, és lelkendezve mutatta az apjának.

Utána István elment sört inni. A büfé előtt sokan álltak sorban, és nem volt csapolt sör, csak üveges, és az is csak egyféle. Mikor a pulthoz ért, kért egyet, és körbetekintett, hova tudna leülni, mert nem szeretett állva inni. Az egyik asztalnál Bobot pillantotta meg. Másodmagával ült ott, aki nem Dick volt, és elmerülten beszélgettek. Odament. Bob felállt, vállon veregette, leültette és bemutatta a társának. Az is fűrómester volt, és szintén a Hopper-canyonból, csak feljebbről, a 7-es toronytól. István nagyot húzott a söréből, majd a keze fejével megtörölte a száját. Bob megkérdezte, hány órakor, mivel jöttek ki, hogy érzik magukat, mit csináltak eddig, mit csinálnak még, mikorra tervezik a hazamenést. Aztán elmondta, hogy ő is a családjával van itt, a feleségével, öt gyerekével és az anyósával, arra ülnek, ni, és mutatta a kezével, merre, még reggel érkeztek bérelt fogattal, már ők is fürödtek, és fognak is még, bár ő legszívesebben csak itt üldögélne és sörözgetne, vagy esetleg kuglizna, szokott-e Steve kuglizni, mert ha igen, akkor lehet, hogy kihívja egy partira. István azt felelte, hogy Magyarországon kuglizott, de azóta nem volt golyó a kezében, megkeresi majd, ha belefér még az idejükbe. Bob ezután ismét beszélgetőpartnere felé fordult, és a továbbiakban csak annyiban vett tudomást Istvánról, hogy valahányszor ivott a söréből, előtte koccintásképpen mindig feléje emelte az üvegét. Mikor István végzett a sörével, felállt, elköszönt tőlük, és visszaballagott a családjához.

Ilon már ébren volt. Imruska és Bözsike, akik közben visszatértek, éppen ivóvízért indultak, mert elfogyott a vizük. Megfigyelték, hogy a medencéknél van egy csap, amely mellé az van írva, hogy ivóvíz, és onnan lehet hozni. Visszafelé jövet az egyik fa alatt láttak egy mókust, amely Bözsike szerint chipmunk volt. Ezt arra alapozta, hogy pont olyan csikos volt, mint az, amelyik a természetrajz-könyvében van. Még egyszer fürödtek, de csak a két nagyobb gyerek és István. Jancsikát Anna nem engedte újból a vízbe, mert már nem volt olyan meleg a levegő, és félt, hogy megfázik. Imruska és Bözsike megint úszóleckét kapott, és megint Bözsike bizonyult ügyesebbnek. Utána ismét együtt voltak egy darabig, beszélgettek, nevetgéltek. Aztán Anna azzal állt elő, hogy ő most magában elmegy sétálni, és addig legyenek meg nélküle. Ha Ilon bepisilne vagy bekakálna, tegyék tisztába, de egy percig se hagyják magára.

István ezen nem ütközött meg, és váratlanul sem érte a bejelentés. Ismerte a feleségét. Tudta, hogy néha egyedül is akar lenni, megszabadulni tőlük egy kis időre, még ha csak percekre is, zavartalanul átadni magát a gondolatainak, az érzéseinek, annak, ami éppen foglalkoztatja. Vagy a virágokban, növényekben, a természetben gyönyörködni, mikor piknikelnek és a szabadban vannak, miként most is, de főként a virágokban, mert a virágot nagyon szereti, az a gyengéje. Valamiért Toledóban kapott rá erre, de itt is elvonult már tőlük otthon párszor, mert itt is igényli, még akkor is megcselekszi, mikor ő nincs itthon, mikor különben magányos.

Anna megígérte, hogy nem megy messzire, és fél-, háromnegyed óránál – István órája négyet mutatott – semmiképpen sem lesz tovább távol, ha legkésőbb 5-kor indulniuk kell ahhoz, hogy sötétedés előtt hazaérjenek. Megtörölte Ilon száját, aki éppen végzett egy kakaós kaláccsal, megittatta, gyorsan rendet csinált a takarón, megigazította a ruháját, hátrasimította a haját, és otthagya őket.

A játszótér felé indult. Ki akart jutni a fürdőből, olyan helyre, ahol nincsenek emberek, vagy ha vannak, kevesebben. Nem tudta, hol ér véget a fürdő, be van-e kerítve körben, de napközben ő is megfigyelte a játszótéren a fákon túli hegyoldalt, és feltételezte, hogy az már a fürdő területén kívül van. A játszótér után egy kitaposott gyalogútra lelt, és azon ment tovább. Igaza lett, a fák után egy patak, a Sisar-canyon patakja volt, és annak a partján kerítés. A vízfolyás megkerülte Sulpher Springset, és ott tért vissza az országút mellé, ahol jövet szem elől vesztették. A kerítésen kapu volt, a patakon pedig kis gyaloghíd. Kilépett a kapun, és átsétált a hídon. Kicsit félt, mert nem volt korlátja. Túlvan a gyalogút csapássá változott. Mielőtt nekivágott volna a hegynek, visszanézett a patakra. Kissé feljebb a kanyarban többen álltak a vízben felgyűrt nadrágszárral, és horgásztak.

Az oldal meredek volt, de jól mászható, mert a csapás cikcakkban folytatódott. Később kétoldalt folytonos bokormező jelent meg, és fel kellett emelnie a szoknyája alját, ha nem akarta, hogy a benyúló ágak beleakadjanak, de így is jó ütemben hatolt felfelé. Erre az óvintézkedésre nem sokáig volt szükség. Hamarosan megritkultak, majd teljesen eltűntek a bokrok. Utána gyér, de magas, derékig érő szálas fű borította a földet, és itt-ott nagy kövek barnállottak közte. A csapás elkeskenyedett és kiegyenesedett, most már csak a köveket kerülgette. Az egyik fordulóban kirándulók jöttek vele szemben hátizsákkal a hátukon és kulaccsal a nyakukban, két férfi és egy nő. Barátságosan köszöntek, de csodálkozva néztek rá, hogy nő léteire egyedül túrázik.

Mikor elhaladtak, megint megállt, de ezúttal azért, hogy kifújja magát. Önkéntelenül megint visszatekintett. Nem volt még igazán magasán, de máris jó kilátása nyílt a lenti völgyre, Sulpher Springsre, a szemközti Sulpher Mountainre, amelyet eddig csak a város felől látott, és oldalvást egy sokkal magasabb hegyre, a Santa Paula Ridge-re, amelynek ő még nem tudta a nevét. Ám most kevésbé érdekelte a táj. Letért a csapásról, kissé odébb keresett egy követ, és leült mögé, hogy ne lássák az útról, ha megint jönnek. Kibújt belőle az erdészlány, a kőnek vetette a hátát, lehunyta a szemét, és élvezte a csendet, a nyugalmat, a hegyoldalt, a fűtengert, a természetet, amely, úgy érezte, körülöleli, simogatja. Így maradt pár percig, enyhe bódulatban, szinte megfeledkezve róla, hol van. Halk pittyegés riasztotta fel. Valami madár hangja lehetett. Egészen közelről jött. Felállt.

A hang irányába fordult, és a fű közé fúrta a tekintetét, de nem látott semmiféle madarat. Jóval odébb észrevett viszont egy virágzó bokrot. Odament hozzá. Labdaszerű, fehér virágok nyíltak rajta, de olyan sok, hogy valósággal elborították. Nem ismerte. Leszakított párat, és magában elnevezte hólabdának. Ahogy felegyenesedett, távolabb újabbakat pillantott meg. Azokhoz is odament. Arra még gyéreb volt a fű, a talaj pedig még sziklásabb, és maguk a bokrok is a földből ferdén kiálló kőlapok réseiből nőttek ki. Ezekről is szedett.

Aztán továbbment, a megkezdett irányban. Megszűntek a sziklák, és még távolabb elszórtan már fákat is lehetett látni. Megint virágot talált, egy virágszőnyeget. Csillagfürt volt, amelyet ismert. Kékbe játszottak a szirmai, és ugyanúgy vették körül a szőrös szárat, mint Magyarországon, de maga a szár alacsonyabb volt, nem lehetett magasabb két arasznál. A kék volt a kedvenc színe, ebből még többet szedett. Már majdnem egy csokorra való virága volt. Már arra gondolt, hogy talán elég is, amikor tovább bóklászva újabb, de megint ismeretlen virágot fedezett fel. Az otthoni harangvirágra hasonlított. Harang alakú volt, lehajló, kissé elálló, mélybíbor színű, középen zöld csíkos szirmokkal, amelyek párosával helyezkedtek el az élénksárga bibe körül a magas szár tetején. Annyira tetszett neki, hogy szinte beleremegett, mialatt nézte. Nem tépte le mindjárt. Várt, gyönyörködött benne, mindegyikben külön, mert több is volt belőle. Ebből szedett a legtöbbet, többet a kelleténél, mert már alig érte át a csokrot a tenyere.

Mielőtt megkereste volna a csapást, amelyről letért, megjegyezte magának a helyet, hogy máskor is megtalálja. A leereszkedés nehezebbnek bizonyult, mert a kopár részen meg-megcsúszott a lába, egyszer majdnem el is esett. De időben visszatért a családjához, amely már türelmetlenül várta, Ilon már pityergett is utána. Megették a maradék kakaós kalácsot, narancsot, összeszedtek, elpakoltak mindent, a két kicsit felültették a biciglire, és búcsút vettek Sulpher Springstől. Kaliforniai pipacsot ugyan nem szedtek útközben, de a hazaút elég jól sikerült, csak a vége felé vált félig-meddig rohanássá, mert mielőtt a város határába értek volna, már sötétedett, és igyekezniük kellett. Jancsika és Ilon nyafogott, mert rázott a bicigli, Bözsike siránkozott, hogy nem állnak meg pihenni, Imruska méltatlankodott, hogy minek ez a nagy sietség, István pedig ideges lett, hogy elszámította magát az indulással. Csak Anna jókedve maradt töretlen. Még otthon is örült, hogy a szabadban tölthette a vasárnapot, hogy Sulpher Springsben az alatt a fa alatt ülhetett, hogy egy fél órát magában sétálhatott, de legfőképpen az ismeretlen virág melengette a szívét. Mikor hazaértek, egy befőttesüvegben mindjárt a hálószobájuk asztalkájára állította a csokrot, hogy villanyoltásig ott is láthassa. Másnap hajnalban pedig, miután István elment, kivitte a konyhába, hogy továbbra is a közelében legyen. Reggel, mielőtt elindította volna Imruskát és Bözsikét az iskolába, a kezükbe nyomott belőle egy-egy szálat, hogy ott kérdezzék meg, mi a neve. Azok azzal jöttek haza tanítás után, hogy mission bellnek hívják, tehát mégiscsak harangvirág, de ő szó szerinti fordításban szintén kolostorharangnak nevezte el.

„A TÜKÖR A HALÁLOM”

Konrád György beszélgetése*

Konrád György: – Ha jól emlékszem, a 60-as évek végén ismertem meg Uhrik Dórát, aki akkor Bálint András felesége volt. Akkoriban én korábbi feleségemmel, Lángh Júliával éltem, és ők ketten néhányszor feljöttek hozzánk. Mindketten vonzó, szép emberek voltak. Azóta több mint negyven év telt el. Én már akkor csodáltam őt. Néha együtt ültünk a Nádor kávéház ablak melletti ülésén. Beszélt arról az egykori kislányról, aki ő volt, aki didergősen és nem túlságosan lelkesen ment az édesanyja kíséretében a táncórákra. Tehát igen korán eldőlt, hogy táncosnő lesz, és így is lett, mégpedig nagyra becsült, Kossuth-díjas művész. Mégis megkérdezem: nem bántad meg, hogy édesanyád akkor így döntött?

Uhrik Dóra: – Amikor megszülettem, a kórházban volt egy kedves cigány asszony; ő a ludas, mert anyám tenyeréből megjósolta, hogy a kislánya táncosnő lesz. Anyám fantasztikusan reprezentatív, tehetséges asszony volt, csodálatos személyiség, de az ötvenes években valahogy nem sikerült kilépnie a régi világból, nem tudott megfelelni a szocializmus elvárásainak. Nem tudott mit kezdeni a szépségével, a tehetségével, és valószínűleg én voltam az, akibe az érvényesülés lehetőségét belelátta. Az ilyen erős akaratú, reprezentatív és gyönyörű anya mellett a lánygyermek sokszor árnyékban marad. A szüleim elváltak, kettesben éltünk anyámmal, aki úgy váltotta valóra az álmát, hogy hétéves koromban elvitt felvételizni az Állami Balettintézetbe. Rendkívül gátlásos, érzékeny és visszahúzódó gyerek voltam, nem sok kedvet éreztem az egészhez, azon kívül tizennégy éves koromra akkorára nőtem, mint most vagyok, azaz százhetven centiméter. Ez ma már nem számít különleges dolognak, de akkoriban a táncosnők átlagmagassága inkább százötven centi körül mozgott. A magasságom rettenetesen visszavetett és gátolt. Emlékszem a ruháimra, amik egyszer csak rövidke lettek. Mármint az az egy ruhám, ami volt akkoriban. Rettenően zavart, hogy rövid a pulóverem ujjja; úgy éreztem, fölérek egész a plafonig. Szörnyű volt ez a hirtelen kamaszkori növekedés, amivel együtt járt a sutaság is... meg a didergés, igen, folyamatosan dideregtem. Egyfajta ironikus hozzáállással végül végigcsináltam az iskolát, de a kilenc év alatt állandóan azt vártam, hogy mikor fognak már engem innen kiostálni. Anyám meg mindig azt mondta: ezt már fél lábon is kibírjuk. Rettenetesen szegények voltunk, társbérletben éltünk, egy csomó nő egy lakásban, ma már elképzelhetetlen körülmények között. Anyám mindig mindenhová elkísért – azt is utáltam, hogy kísérget. Aztán eltelt a kilenc év, ami után a minisztériumi rendelkezésnek megfelelően ide helyeztek bennünket. Nem választhattuk meg, hogy hova szerződünk: az egész évfolyamot levezenyelték Pécsre, így alakult meg az a bizonyos Pécsi Balett. Akkor én még mindig az a sokat szorongó, hosszúra nőtt kislány voltam, és csak Eck Imre keze alatt kezdtem formálódni. Igazi Pygmalion-történet ez, mert ő lehelt belém lelket, és ő tanított meg mindenre.

* A beszélgetés a pécsi Művészetek és Irodalom Házában zajlott 2010. január 11-én, a *Jelenkor* szerkesztőségében. Konrád György kérésére jelen volt Ágoston Zoltán is, ritkás megszólalásait külön jeleztük. Az interjú írásos változatát Getto Katalin készítette. (A szerk.)

– Pécsre jött tehát az egész osztály. Valamennyire ismertétek már egymást, hiszen kilenc évig együtt tanultatok. És amikor Eck Imre lett a koreográfusotok, énetek új oldalai mutatkoztak meg.

Már akkor igencsak érdekelt Bėjart művészete is. Ebben a házban van egy terem, ami Eck Imre nevét viseli, s ez arra utal, hogy már nincs az élők sorában, ahogy Bėjart sem. Mondanál valamit a nagy mesterekről?

– Óriási alázatot követel a mi szakmánk, azt hiszem, az előadóművészetek közül a legnagyobbat. Először is a tánc csoportos művészet. Hiába vannak kiugró egyéni teljesítmények, forradalmi tettek a kortárs táncművészetben, a tánc akkor is közös tevékenység, amit a koreográfus irányít. Ő a „lelkek ura”. A rendező meg a karmester is valami hasonló, de a koreográfus tevékenysége a legösszetettebb: rendez, szceníroz, kitalálja és betanítja a mozgásokat, szerkeszt, kiválasztja a zenét. Hamar le is zárul a koreográfusi pálya, szerintem körülbelül tizenöt éve van, ennyi az az idő, amíg meg tud újulni, amíg újat tud kitalálni – aztán sokszor már az ismétlések jönnek. A kortárs alkotók már sokkal inkább partnerként kezelik a táncost, de a klasszikus balettnél a koreográfiát rendkívül szigorúan előírták, és még véletlenül sem kérdezték meg a táncos véleményét. Mindent pontosan úgy kellett csinálni, ahogy mondták, végre kellett hajtani a szinte matematikai pontossággal beállított pózokat, vagyis élt egy kanonikus követelményrendszer, amit teljesíteni kellett. Imrében éppen az volt a csodálatos, hogy egészen mást gondolt a táncról. Ő rendező típusú koreográfus volt, aki a személyiséget, az individuumot próbálta előcsalogatni. Azt mondtuk, ő a takarítónőnek is tudna balettet csinálni, olyan érzelme volt a személyiség elővarázslásához. A tanulmányaink során ilyesmivel nem találkoztunk. Hiába gyötörtük a testünket kilenc éven át, sosem értük utol magunkat, mert a klasszikus balett technikailag a legnehezebb a világon. Attól, hogy ma sikerül valami, még nem biztos, hogy holnap is sikerül. És nem számít, hogy mit gondolsz, mert a kanonikus előírásoknak megfelelő táncnyelvet kell követni. A tánc forradalma csak később jött. A nyugati „táncforradalmárok” eltörölték az eleváción alapuló, mesterkelt táncnyelvet, és a természetes emberi mozgást igyekeztek érvényesíteni, ekkor vált fontossá a személyiség, hiszen az közvetíti az üzenetet. Martha Graham, Isadora Duncan, José Limón szembefordultak a balett „légiességével”, lefeküdtek a földre, mindenféle földi technikákat találtak ki, magyaráz mindent ellenkezőképpen csináltak.

Nem sokkal ezután, hogy Pécsre kerültünk, kijutottunk Bayreuthba, ott láttuk Bėjart egyik művét. Bėjart volt a modern balett elindítója, de Imre anélkül, hogy látta volna, öntudatlanul ugyanazt csinálta itthon, amit Bėjart nyugaton. Valahogy benne volt a levegőben ez a változás. Szoros elzártságban éltünk, de mégis éreztük, hogy valaminek történnie kell. A hatvanas években a Pécsi Balett cenzúrázatlanul tudott átadni egyfajta értelmiségi üzenetet. Nagy tülekedés folyt az előadások megtekintéséért, mert Imre darbjai mindig valamiféle szabadságvágyat fejeztek ki, humánus, emelkedettség és titkosság jellemezte őket. A pártbizottság ilyesmibe nem tudott belekötni, nézték ugyan az előadásainkat – a *Bányászballedát* például nagyon komolyan megbírált a párttitkár, de a többi darab éppen absztrakt és szimbolikus mivolta miatt kicsúszott a cenzúra kezéből. Nem volt semmi konkrétum, mégis üzenetet közvetítettünk; ez nagyon izgalmas volt, és felszabadítóan hatott a hatvanas években. Egyfajta szamizdat volt ez is. Imre maga koregyűjtötte azokat a zeneszerzőket, akiket különben nemigen játszottak; Szokolay, Petrovics Emil, Kurtág darbjaira táncoltunk. Imre bezárta őket egy szobába, és addig nem engedte ki őket, míg meg nem írták a zenét. Így született például a *Változatok egy találkozásra* című darab.

– Milyen szerepet, egyéniséget látott meg benned Eck, mire látott igazán alkalmasnak, mi lett a különös szereped az együttesen belül? Hogyan tud együtt dolgozni a táncosnő és a koreográfus? Emlékszem, egy alkalommal Holdkirálynőként vagy Halálhercegnőként láttalak a színpadon...

– Igen, a királynőszerep eléggé hozzám nőtt, gondolom, az alkatom, a megjelenésem

miatt. Magasabb voltam a többiekénél, és a nyúlánk test nyilván méltóságteljesebb képet mutat. Tehát nem annyira a belsőmből fakadt ez a szerep. Nem is tudom, milyen volt akkor az én belsőm.

– *Azért azt se hanyagoljuk el...*

– Nem tudom. Teljesen feltáratlan voltam akkoriban. Szörnyű, hogy az ember élete ilyen rövid, mert én nagyjából ötvenéves koromra jutottam el odáig, hogy tudjam, ki vagyok és mire vagyok jó. Negyvenkét éves koromban, huszonöt év után hagytam el a táncospályát, és úgy érzem, addig szolgáltam valamit, ráadásul mindig elégedetlenül. Nem tudom, van-e olyan táncos, aki elégedett magával. Ez is a szakma szörnyű specialitásaihoz tartozik, hogy soha nem lehet elégedett az ember. Ha nem sikerül a színpadon egy mozdulat, a néző füttyöl rá, de a te éjszakád biztosan álmatlan lesz. Az állandó gyakorlás, szemben a tükörrel... a tükör pokoli dolog. A tükör a halálom, még ma is. A táncos kicsi korától fogva tükrök között él, a tükör előtt nő fel. A tükör arra jó, hogy láthassam, megint híztam, fogytam, nem áll kifelé a lábam, ráncos vagyok... Azért van a baletteremben, hogy amikor a koreográfus betanítja a darabot, könnyebb legyen levenni a mozdulatot. Mert ha szemben állna, nem tudnád utánozni; ezért hátat fordít, és a tükörből látod, hogy mit csinál. Az ember ott áll mögötte, és azonos kézzel és lábbal tudja utánozni. Persze saját magát is ellenőrzi így az ember, bár inkább azt nézed, hogy együtt mozgass-e a többiekkel. Mert nagyon kell tudni figyelni egymásra ebben a csoportos munkában. Akkor is tudnom kell, hogy a másik mit csinál, ha nem is nézek rá. Erre jó a tükör, de ha csak magamat nézem benne, akkor nem tudok benne maradni a szerepben.

– *Már ismeretségünk elején is beszéltél arról, hogy sokat gyötröd a tested, amely néha engedelmeskedik, néha meg fellázad.*

– Sokszor voltam beteg, de sérülésem nemigen volt. Ez annál érdekesebb, mert az alkatom minden, csak nem ideális. A klasszikus balett világában ötvenöt kiló az, amit még fel lehet emelni.

Handel Edit vagy Bretus Mari filigrán, törékeny kis nők voltak, őket lehetett emelni. Régen hatalmas egykezes emeléseket csináltak, arra én nem voltam jó. Kővér sose voltam, csak hát a magasságom... A kortárs balettben ez nem számít.

– *Miért?*

– Nincs eleválás, sokkal kevésbé akrobatikus az egész, kontakt technika van, test a testhez, a nő és a férfi között is nagyobb az egyenlőség. Visszatérve a kérdésre, hogy milyen szerepet szántak nekem: a Holdkirálynőét, igen.

– *Akkoriban kissé ironikusan beszéltél a „kis aranyosokról”, és te magadat nem tartottad ilyennek.*

– Hát nem. Később aztán, ahogy idősödtem, kiformalódott a karakterem, és ez nagyon jó volt.

– *Ez a némileg imperatív karakter aztán a tanításban is megjelent, ugye?*

– Nagyszerű örökséget kaptam Imrétől. Senkit sem ismertem, aki olyan módon instruált volna, ahogy ő. Mint Antonioni filmjében, a *Nagyításban*, amikor a fotós egészen ráhajol a modellre, és közben egyfolytában azt hajtogatja, hogy „ez az, gyönyörű vagy”. Imre is így instruált bennünket. Miközben táncoltunk, ő kiabált: „Gyönyörű vagy, szép vagy, csak okosan!” Nem előtte mondta el, hogyan csináld, hanem tánc közben szinte belénk szuggerálta. Látszott rajta, hogy élvezzi a próbát.

– *Előtáncolta a koreográfiát?*

– Soha. Ehhez az ő teste nem volt elég képzett.

– *Akkor hogyan mutatta meg, hogy mit akar?*

– Kicsiben, csúnyán. Számított rá, hogy mi majd szépen csináljuk. Ezt értem azon, hogy partnernek tekintett bennünket. Nem végzett klasszikus balettskolát, de talán éppen ettől lett sokkal szabadabb és izgalmasabb az egész. A lépéseknél, motívumoknál job-

ban érdekelte a tartalom, az előadói szuggesztivitás. Néhány évvel ezelőtt benéztem Ruszt Jóska egyik próbájára, tőle láttam még ezt a fajta rendezői instruálást. Emlékszem, egyszer nagyon boldogtalan voltam, amiért csak kis szerepet kaptam az egyik darabban. Teljesen kikészültem, hogy nekem megint csak ennyi jutott, a többiek táncolnak, én meg állok a színpadon, mert én vagyok a Holdkirálynő. Akkor Imre azt mondta: „Dóri, hiszen te vagy az ékszergomb a lódenkabáton!” Ő abban hitt, hogy a darabban mindenki főszereplő. Nem az a fontos, hogy hány *tour*-t forogsz, mert ha nincs más dolgod, mint végigmenni hátul a színpadon, akkor azt úgy kell csinálnod, hogy mindenki téged nézzen. Lopd el a nézők figyelmét, mondta, és ha háttal állsz, akkor is lássam rajtad, hogy mit gondolsz! Legyen saját forgatókönyved, ha színpadra lépsz, tudd, honnan jössz és hova mész, akkor is, ha nem kell mást tenned, mint keresztülmenni a színpadon. Ilyenfajta rendezői szemlélettel azóta sem igen találkoztam. Én is ezt próbálom továbbadni a gyerekeknek. A személyiség kibontását. Sosem felejttem el azt az érzést, amikor az első darabban, a *Pókhálóban* bementem a színpadra, beálltam a pozitúrába, és hirtelen, áramütésszerűen megéreztem, hogy a közönség engem figyel. Hogy észrevettek. Meg lehet érezni a figyelem hőfokát.

– És mégis gyakran voltál elégedetlen magaddal?

– Mindig.

– De voltak felszabadult pillanataid is...

– Ritkán.

– Előadás közben?

– Igen, tánc közben. Színpadon lenni mindig fantasztikusan jó érzés volt Mindig szorongtam előtte, de ha beléptem a színpadra, feloldódtam. Máig így van ez. Nagyon tudok izgulni... Vári Évával szoktuk mondogatni, hogy aki nem izgul, az vagy hazudik, vagy amatőr. Izgulni kell, csak az a fontos, hogy a színpadon fel tudjunk oldódni.

– Akkor lehetséges azt mondani, hogy a legfontosabb táncmozdulataidat itt a Pécsi Nemzeti Színház színpadán vagy próbatermeiben tetted?

– Persze. A mi időnkben nem nagyon lehetett hűtlenkedni. Nem csak azért, mert nemigen volt hova menni, de nem is volt hozzá bátorságunk.

– Vágyatok rá?

– Nekünk jó volt itt...

– És ha, mondjuk, ajánlatot kaptál volna az Operától?

– Megpróbálkoztam az Operával, éppen Bálint Andrással való házasságom idején, hiszen távkapcsolatban éltünk, amit meg is sínylett a házasságunk. De az igazgató azt mondta, hogy maradjak csak Pécsen, jó ott nekem. Később már örültem, hogy nem adtam fel a pályámat a kapcsolatért.

– Akkor elmondhatjuk, hogy ez a te világod, és a világod térbeli centruma a színpad. Eköré csoportosulnak a kollégáid, a családod, a házastársad, a barátaid.

– Igen, bár most már nincs színpad. De annak idején valóban így rendeződött el az én világom. Ha az ember férje szakmabeli, akkor mindez megoldható, főként, ha az ember egyik gyereke is bekerül a szakmába. Igaz, a másik, aki kívül maradt, úgy érzi, hogy neki nem jut annyi figyelem. Ezek fájdalmas dolgok tudnak lenni. Szóval a színpad kikerült az életemből, de minden alkalmat megragadok a szereplésre. Nemrég például jótékonyági estet rendeztek az iskolában; vállaltam, hogy felmegyek a színpadra, és mesélek a koreográfiák megszületéséről, a tánccról általában, és összekötöm a koreográfiákat. Egy kicsit azért is tettem, hogy a tánc jobban bekerüljön a köztudatba.

– A Giselle-ben nem szerepelsz?

– Most éppen nem, mert úgy másfél hónapja volt egy infarktusom. Így aztán most egy kicsit visszavettem a tempóból. A kontrollon hamarosan kiderül, mire számíthatok. De valószínűleg két hét múlva visszaállok a darabba.

– *Hogyan jöttél rá, hogy infarktusod van?*

– Budapesten a Táncművészeti Főiskolán éppen egy vizsgán elnököltem, amikor egyszer csak kivert a víz, de úgy, hogy csak úgy csorgott rajtam, nem kaptam levegőt. Egy pillanat, mondtam, nekem most ki kell mennem egy kicsit, de nem értem ki, mert a zongora mellett elájultam.

– *Nagyon szép jelenet lehetett.*

– Nagyon szégyelltem, hogy hatvan ember előtt elvágódtam. Mentőt akartak hívni, de nem engedtem. Nem akartam Pesten idegen kórházba kerülni. Felhívtam telefonon a férjemet, aki feljött értem Pestre. Este 11-re értünk be a pécsi ügyeletre, ahol rettenetesen összeszidtak. Hogy ilyet nem lehet csinálni. De ha egyszer nem tudtam, hogy ez szívétünet! Azelőtt soha semmi problémám nem volt a szívemmel.

– *Miért nem akartál Budapesten kórházba kerülni? Itt nagyobb biztonságban érezted magad?*

– Igen, feltétlenül. Meg aztán úgy gondoltam, hogy velem ilyesmi nem fordulhat elő. Az nem lehet, hogy elvesztem az önuralmam, én igenis tartom magam.

– *Volt olyan korszaka az életednek, amikor ezt a magabiztosságodat, ami voltaképpen a színpadid munkából táplálkozott, elvesztetted? Amikor elbizonytalanodtál?*

– Szörnyű élethelyzeteket éltem meg. A magánéletem, a házasságaim, a saját gyerekorom... kemény dolgokon mentem keresztül.

– *És ez a tartás segített...*

– Nem tudom, de úgy érzem, nagyon fontos, hogy legyen az embernek tartása. Persze lehet, hogy ebbe fogok belehalni: a tartásba.

– *Valamibe bele kell...*

– Igyekszem nem mutatni, ha szenvedek. De most elárultam a titkomat.

– *Nagyon mértéktelenen árultad el.*

Ágoston Zoltán: – *A tartás sok energiát emészt fel, másfelől viszont... az ötvenes évek politikai beszédeinek visszatérő eleme volt, hogy ahol nem vagyunk mi, ott az ellenség. Tehát amint az ember feladja a tartását, nyomban ott terem a helyében a... hogy is mondjam csak... a pusztulás.*

– *A mi korosztályunk számára kötelező volt a tartás.*

K. Gy.: – *Szerintem meg alternatív ideál volt.*

– *Alternatív ideál? És mi volt a másik alternatíva?*

– *Hogy tedd, amit mondanak. Neked ezzel szerencséd volt...*

– Mert olyasmit csináltam, amibe nem tudtak olyan könnyen beleszólni. Másrészt mindig távol tartottam magam azoktól, akik beleszólhattak volna. Nekem ne mondja meg senki, hogy mit gondoljak. Ezt már gyerekkoromban sem tűrtem.

– *Az autonómia azonban nem csak szabadságot jelent, hanem kötöttséget is.*

– Hát vannak, akik ilyen pályán is elköteleződnek, talán szükségük van rá, hogy irányítsák őket, talán a gondolati önállóság hiányzik belőlük.

– *A gondolati önállóság szerintem ugyanúgy a tehetség egyik alkotórésze, mint a formálás készsége.*

– *Erre még sosem gondoltam.*

– *A szuverenitás a lehetőségek közötti választásban is szerepet kap. Hogy igent vagy nemet mondasz-e a tested egy kézenfekvő ajánlatára vagy egy mondatra. Hogy most milyen szó következik. Bemutatkozik: megfelelek? Nem, menj vissza. Te? Te igen. Minden művész fejedelmi határozottsággal dönt a lehetőségek felől.*

– *A mecénatúrának mindig kiszolgáltató az ember, de mégis mindig van egy kicsi tér, ahol te dönthetsz.*

– *A zeneszerző a hangok világában szuverén, ahogy az író a szavak világában. Persze a heteronóm viselkedésre is tudok példát mondani. Susan Sontag – hogy egy női író említsek – egyszer egy ügynök kelepccéjébe került, aki az amerikai kiadóktól rendkívül magas előleget harcolt ki neki. A kiadók nyögtek, de fizettek. Nagy összegeket. Csakhogy a könyv bevételével később meg kel-*

lett keresni ezeket a nagy honoráriumokat. Sontag szerint gyötrelmes dolog volt, mert úgy kellett választania két jelző között, hogy tudta, az egyik jelző hozza, a másik meg viszi a pénzt. Minden egyes szó erkölcsi dilemmát jelentett a számára.

– A szó azért más, mint a mozdulat. A mozdulat jelentése rejtettebb. A szó jobban jelzi a hovatartozást. Képzeld el, mi lenne, ha a testbeszédünk minden mozdulatára tudatosan ügyelnénk! Nem lenne egyetlen őszinte mozdulatunk sem.

– Ha már itt tartunk: tudsz olvasni a körülötted lévő emberek testtartásából, mozdulataiból?

– Nem. Ha erre figyelnék, akkor nem tudnék magával az emberrel foglalkozni.

– Azt hogyan éled meg, hogy tánc közben testi közelségbe kerülsz férfiakkal? Mi, nézők csak annyit látunk, hogy bejön a színpadra egy szép nő, aztán megjelenik mögötte egy szép férfi, felemeli, forgatja, összesimulnak, szétválnak. Óhatatlanul léteznie kell valamiféle szerelmi kísértésnek a táncpartner iránt, de valószínűleg az is elemi szempont, hogy a partner ne ugyanaz az ember legyen, akivel a hétköznapijainkat éljük. Te hogyan éled meg ezt a konfliktust a külső férfi meg a belső férfi között?

– A táncszakmában nincs olyan, hogy külső férfi...

– Hiszen Bálint András külső férfi volt, nem?

– Igen, de mégiscsak egy színházban játszottunk, és sokat voltunk együtt. A vidéki színházban egészen mást jelent az együttlét, mint Pesten. Itt nincs szinkron meg mindenféle más elfoglaltság, egész nap együtt vagyunk a kollégáinkkal. Stark András egyszer felkért, hogy tartsak egy előadást az intézetében a tánc és az erotika kapcsolatáról. Nem volt könnyű dolgom, a színpadon ugyanis a táncnak nem sok köze van az erotikához. Azok a nagyon erotikusnak tűnő összesimulások... hát abban ritkán van igazi erotika. Egyik partneremmel, Hajzer Gáborral szoktuk mondogatni, hogy egymás testének minden részét és domborulatát ismerjük, feküdtünk is egymáson nemegyszer... Valójában amikor a partner hozzám ér, mondjuk, hogy felemeljen, akkor az jár a fejemben, hogy ne szorítson már annyira, mert szétreped a csontom, de hülyén fog már megint. Ő meg biztosan azért dühöng, hogy két táncos egymásba szeret, de ami engem illet, jelenlegi férjemmel, Lovas Pállal valahogy sosem tudtuk együttműködni a színpadon. Egyáltalán nem biztos, hogy akik a magánéletben összetartoznak, azok a színpadon is megértik egymást. Túl sok alkalom nyílik a veszekedésre. Már megint rosszul fogtál, ha így tartod magad, nem emellek fel, és így tovább. Legalábbis ha klasszikus balettről van szó. Persze születtek már szerelmek a színpadon. Hiszen ha szerelmeseket játszunk, akkor tényleg szeretni kell egymást a színpadon, de ez is inkább technika, aminek alig van köze az erotikához. Az egymásba fúródó tekintetekben vagy egy-egy simításban igen, de ez a gyöttrődésekkel teli közvetlen kontaktus... hát az más ügy. Nagyon lehet ám utálni egymást próba közben!

– Fiad, Kamarás Iván, színész. Őt is szoktad szakmai szemmel nézni?

– Igen, és az szörnyű. Van erről egy rémisztő történetem. Elmesélem, hogy mit műveltem. Iván egyszer *Az ember tragédiáját* játszotta Zalaegerszegen, Ruszt József rendezte. Ha jól emlékszem, Jósának ez volt az utolsó előtti rendezése. Tudni kell, hogy Rusztnak a tempó volt a mániája, ami gyakran az érthető szövegmondás rovására ment. Itt is azt az instrukciót adta, hogy tartani kell a gyors tempót, nem kell foglalkozni a közönséggel, csak peregjen a szöveg. Lement az első felvonás, és én egyetlen szót sem értettem abból, amit Iván mondott. Szünetben bementem az öltözőjébe. Iván, ne hülyéskedj, egy szót sem értek a szövegből! Ezt művelni a premieren egy anyának – egy színházi anyának! Hát azt föl kell akasztani, aki ilyet csinál.

– Ruszt egyébként is ilyen gyors ember volt?

– Igen, nála az előadás soha nem úszott el. Mintha minden zene lett volna és ritmus. Ezért is hasonlítottam Eck Imréhez; az előadásait mintha mindig a metronómhoz igazította volna. Sosem volt unalmas vagy terjedős.

- *Iván mit szölt, amikor bementél hozzá?*
- Teljesen kikészült, nem értette, hogy tehetek ilyet a premieren. A második felvonásban szinte teljesen bedugult, viszont a harmadikban isteni volt. Nagy bűnöm volt ez, de egy kicsit büszke is vagyok rá.
- *Ad a véleményedre?*
- Igen. De ez se jó. Folyton összeveszünk. Egy anyának az lenne a dolga, hogy elfogult legyen. Én ezt soha, egyetlen gyerekemnek sem tudtam megadni. Ha az ember a pedagógusa is a gyerekének, akkor nem tudja azt mondani, hogy le van ejtve a tanár, neked van igazad. És így volt ez a színházzal is: nem tudtam magamban tartani, ha valami nem tetszett. Iván azt mondja, főiskolás korában tele volt azokkal a polgári gátlásokkal, amiket én neveltem belé.
- *Bálint Andrásnak is megmondtad a véleményed?*
- Akkor azt még nekem nem volt szabad. Akkor még csöndes, kialakulatlan kislány voltam.
- *És Lovas Pálnak, a férjednek?*
- De még mennyire! Nagyon szigorú kritikusi vagyunk egymásnak. Hogyan is lehetne másképp? A színházban muszáj egymásra hagyatkozni.
- *Nem bénít meg a kritika?*
- Dühös leszek, de az nem baj, mert a düh energiát ad.
- *És a tanítványok? Folytatódsz a tanítványaidban?*
- Az első időkben, amikor még nem voltam tagozatvezető, balettórát, napi tréninget tartottam. Most tagozatvezetőként rettenetes mennyiségű adminisztrációs feladatomban van. Az igazgatóhelyettesi poszt elképesztő mennyiségű papírmunkát ró rám. Emellett az én feladatomban az ügynevezett tehetséggondozás, az előadásokra való felkészítés, a koreográfiák beszerzése, próbálása, a műsorok összeállítása. Ez ad lehetőséget arra, hogy azt a bizonyos személyiségformáló munkát végezzem.
- *Vagyis valami hasonlót csinálsz ahhoz, amit Eck csinált veletek?*
- Abszolút. Ez az én örökségem. És ezt nem is látom máshol.
- *Akkor az is elképzelhető, hogy a tanítványaid közül kis Eck Imrék kerülnek ki?*
- Nem hiszem, mert ahhoz alkotás is kellene, és én nem vagyok alkotó. Előadó vagyok.
- *Hogy érted azt, hogy nem vagy alkotó?*
- Nem vagyok koreográfus, előadó vagyok. Ebben is, amikor ezt elmondom, akkor is ezt az előadói szót használom fel.
- *Sosem estél még kísértésbe, hogy koreográfiát csinálj?*
- Apró dolgokat azért csináltam, nem is keveset. Tizenöt éven át készítettem alkalmazott koreográfiákat zenés darabokhoz a József Attila Színházban, az egri és a pécsi színházban, de ez inkább alkalmazott művészet. Az ember kiszolgáltató a rendező elképzeléseinek, esetleg a képzetlen mozgású színészeknek. Nehéz feladat, ritka eset, hogy rendező és koreográfus egymásra talál. Zsótér Sándor például Ladányi Andreával dolgozik, közöttük jó együttműködés alakult ki. Ehhez alaposan meg kell ismerni egymást, össze kell csiszolódni. Az nehéz, amikor a rendező azt mondja, csinálj ide valami kis menüettet, aztán meg kifogásolja, hogy túl táncos, túl kevés, túl sok.
- *Á. Z.: – Megfigyeltem, hogy az előbb előadónak nevezted magad, nem pedig előadóművészeknek. Mintha ódkodnál attól, hogy művészként határozd meg magad. Mit jelent ez a szó a számodra?*
- Általában ironikus vagyok magammal. És szerény. Igenis előadóművész vagyok, de a szerénység visszatart attól, hogy ezt deklaráljam. Úgy gondolom, jobb, ha mások mondják ezt, nem én. Nekem gyanús, ha valaki kijelenti magáról: ő művész. Nevezze annak az a közeget, amiben dolgozik. De az elnevezést boldogan vállalom.
- *Ami az emberben legbelül van, azt nem lehet megfogalmazni, de viszonylatokat igen. A tánc*

körül van a város. A színház, a Király utca, az iskolád, a lakásod utcája. Pécs. Érzed magad körül a várost?

– A beszélgetés elején folyton az járt az eszemben, hogy ez lesz az első kérdésed. Hogy mit jelent az én pécsiségem.

– *Nem ezzel kezdtem, de ide lyukadok ki.*

– Megkaptam már, hogy nem vagyok lokálpatrióta, mert egy alkalommal azt hangsúlyoztam, hogy én elsősorban egy műhelybe kerültem. És ezt a műhelyt hívhatnák akár Szegedi Balettnek is. A gyökereim a szakmámba nyúlnak. Nem a város hozott ide, hanem az, amit csináltunk. De mondjam azt, hogy én nem szerepelek ennek a városnak a protokoll-listáján?

– *Mondd, ha így van!*

– Így van. Voltaképpen nagyon jó itt élni, mert rengeteg barát és ismerős vesz körül, és Budapesten valószínűleg nem tehetném meg azt, amit itt. Nem itt születtem, de az előadóművészi énem igenis itt született. A barátaim miatt itt otthon érzem magam. De nem állok semmilyen oldalra. Biztosan ezért nem vagyok rajta a protokoll-listán.

– *Ez egészséges dolog.*

– Igen. De néha bánt, amikor nem kapok meghívót bizonyos estekre vagy fogadásokra. Például az EKF megnyitója utáni fogadásra sem kaptam. Biztosan sok Kossuth-díjas van ebben a városban.

– *Tényleg, hányan vagytok?*

– Öten: Bachman Zoltán, Bertók László, Dévényi Sándor, Keserü Ilona meg én. De az, hogy ebbe a kötetbe én is bekerülök, azt mutatja, hogy mégiscsak megbecsülnek.

– *Az én fejemben is van egy protokoll-lista...*

– Végül is érthető a dolog, hiszen a táncművészet keveseknek szól. A szakma nagyra becsül, de a városról ezt nem állítanám... talán az autonóm magatartás miatt, talán azért, mert a balett rétegművészet. A Pécsi Balett valaha sokat jelentett Pécs városának. De annyi éven át semmi sem tud ugyanolyan fontos maradni. A csillagok is csak egy ideig ragyognak, aztán meg lehullnak.

Á. Z.: – *Bizonyos értelemben a Jelenkorral is hasonló tapasztalataim vannak. Úgy látom, ma azok a művészetek kerülnek előtérbe, amelyek médiaeseménnyé formálhatók. A balett persze – az irodalomtól eltérően – akár ilyen művészet is lehetne.*

K. Gy.: – *Azoknak, akiknek a tánc fontos, akik a művészet világához tartoznak, akik művészeti eseményekre emlékeznek, azoknak ez a csillag világol. A jelentős művészeké. De hogy a jelentős művészeket vajon a pékek is ekként tartják-e számon, az már más kérdés.*

– A balett valamikor a polgári kultúra része volt. Van benne némi kis sznobizmus is, meg az a polgári konvenció – az én korosztályomnál ez még működött –, hogy a gyereket balettra kell jártni, hogy kecses legyen a mozgása és így tovább. Ehelyett most itt a ritmikus gimnasztika, a foci... A ritmikus gimnasztika, a művészi torna nagyon népszerű. Márpedig ez nem más, mint a balettből kifejlődött sportág. A negyvenes években moderntánc-elemek keveredtek bele. Rengeteg egyesület és tánciskola működik, de ezekben nem a balett a főszereplő, mert az fásasztó és nem természetes. A hip-hop, a street-dance, a társastánc – ezek vannak most divatban. De a tánc létezik, sok gyereket visznek táncolni a szülei. Visszatérve a Pécsi Balettre: abban a bizonyos három T-s időszakban nagyon izgalmas dolog volt, hogy a táncsal mondtunk valamit, amit szóval nem lehetett kimondani. De ma már nincs ilyen üzenet. Nincsenek tabuk, minden tabut szétfeszeggettünk. Márpedig a művészet vagy ebből él, vagy abból, hogy szórakoztatja a tömegeket. Persze magunknak is csinálhatjuk, közönség nélkül, de szerintem azt inkább otthon tegye az ember. Ha közönségre számítunk, akkor ki kell szolgálni. Nagyon nehéz idők ezek.

Á. Z.: – *Úgy tudom, a Pécsi Balett fénykorában nagyon termékeny módon voltak együtt a kü-*

lönböző művészeti ágak képviselői Pécsen. Kapcsolatban álltak egymással, odafigyeltek arra, amit a másik csinált.

– A legtöbb balettkritikát Tüskés Tibor írta rólunk. Keserü Ilona meg főiskolás korában ott ücsörgött a próbákon és rajzolt minket.

Á. Z.: – *Mintha ez is eltűnt volna a balett fénykorával együtt...*

– Eltűnt, de ezért nem a balett a felelős. Ilyen a társadalmi helyzet. Mindig tükrözünk valamit. Most a média uralkodik, s emiatt az egész színházművészet nehéz helyzetben van. A vidéki színházaknak a legnehezebb, mert azok mindig egy kicsit népszínház jellegűek, ki kell szolgálniuk a közönséget, mert nem maradhat üres a szék a nézőtérben.

K. Gy.: – *És ha balettet adnak, akkor üresen marad a szék?*

– Nem, mert a fiatal, harminc év körüli balett-igazgatónk street-dance-es elemekkel igyekszik népszerűsíteni a műfajt, hogy legyen közönség. A *Giselle* is átdolgozva kerül most színpadra.

– *Valamiféle alkalmazkodás a külső normákhoz talán mindig volt.*

– A mecenatúrát ki kellett szolgálnia Bachnak is.

– *Nem is tudjuk azt elképzelni, milyen művészet lenne az, amely a közösség elvárásai nélkül, csakis saját vágyaiból jönne létre. A művek mindig az emberi korlátokkal való számvetésből keletkeznek, azoknak a meghaladásából és megtartásából.*

– Minden művészet terápia is, de azt azért szeretjük, ha azt mondják, jót csináltunk. A táncnál ez valamikor úgy lehetett, hogy egy ideig mindenki együtt ugrált, hogy essen az eső, meg verték a dobot, és amikor a csapat egyik fele elfáradt, leült, és nézte a másik felét, amelyik jobban csinálta. Azok meg boldogok voltak, hogy nézik őket.

– *Mondd, minden napnak megvan a maga hozadéka a szakmádban?*

– Hát nem tudom. Nekem most már csitulni kellene. Azt hiszem, ez a szívprobléma valamiféle intés.

– *Megváltoztatta az életedet?*

– El kellett döntenem, hogy mit csináljak tovább, mit hagyjak abba, miből vegyek vissza. Ez az állandó hevültség, túlfűtöttség, ez az alapprobléma. Öreg vagyok már ehhez a pörgéshez.

– *Meg tudod nyugtatni magad?*

– Nem. Pedig azt kellene. Csitulni.

– *Nincs erre valami jó gyakorlatod?*

– Dehogynem, sokáig jógáztam. Aztán valami miatt föladtam, de nagyon hiányzik. Egyedül nehéz csinálni. Amíg csoportba jártam, jobban működött.

– *Dóra, itt vagyunk a Széchenyi téren. Nehezen elképzelhető, hogy ne jusson eszedbe, ha Pécs-re gondolsz. Mit jelent neked ez a tér?*

– Soroljam fel azokat a pontokat a városban, amiket a leggyakrabban érintek? Elsősorban a színház, aztán például ez a ház, a Művészetek és Irodalom Háza, mert én itt is nagyon sokszor megfordultam, különféle minőségben. Maga a tér nekem az átjárást jelenti. Ezen keresztül jutok valahova.

– *Nem szoktál itt időzni?*

– Nemigen. Ritkán üldögélek a kávéházban... a mi életünkben ez valahogy kimaradt. Maradtak a színházi büfék. Csak valamilyen esemény alkalmával ülünk be valahová társasággal.

– *És ez a ház?*

– Itt sokat jártunk. A főnti teremben meg a kiállítóteremben Imre gyakran rendezett előadásokat. Imre akárhol képes volt előadást csinálni, és én is ezt teszem a gyerekekkel. Kár, hogy nem hoztam el, van egy csodás fotósorozatunk, Körtvélyesi Laci csinálta a táncosaimról itt lent, a festett szobákban. Gyönyörű táncos képek, spicc-cipős lányokkal.

– *A saját gyerekeidet hová vitted annak idején játszani?*

– A saját gyerekeimet? Azokat nénik vitték játszani, képzeld el... Elmondjam az akkori napirendemet? Tízkor kezdődött a színházi munka, kettőig próba. Utána megfürdünk, hazamentünk, elnéztünk a nénihez a gyerekért, hattól próba tízig. Vagy előadás. A táncos mindennap gyakorol. Mindennap próbál. Mint a sportolók. Úgyhogy mindkét gyermekem néizett. Az esti előadás alatt is a néni vigyázott rá. Utána vagy hazavittük őket ölben, vagy ott aludtak. Később a tanítás még a maradék időmet is elvitte.

– *És az élet más szelvényeiből mi érdekel téged itt a városban? Kezdjük a művészetekkel. Az irodalom érdekel?*

– Nagyon.

– *Olvasós vagy?*

– Olvasós. És könyvtárakozok, mert otthon már nem férnének el a könyvek. Heti négy könyvet biztosan elolvasok. Most éppen Kemény István új regényét olvasom, nagy lélegzetű családrege. Mellette párhuzamosan Márquezt. Abszolút „mindenolvasó” vagyok.

– *Gyermekkorodban sokat olvastál?*

– Ötéves koromtól. Ūri kislány voltam, akit nem engedtek az utcára. Ūltem otthon, és olvastam. Anyám mindent engedett olvasni.

– *Zenére táncolsz. A zene önmagában is érdekel?*

– Önmagában annyira nem, mint az irodalom vagy a képzőművészet, mert a zene nekem munkaeszköz. Ez szakmai ártalom, mint az úszóbajnoknál, aki ha nem muszáj, nem megy be a vízbe.

– *Képeket szoktál nézni? Tudod hosszasan nézni, ami tetszik?*

– Igen. Az iskolában a képzőművészeti tagozattal való együttélés rengeteget formált az ízlésemem. A mi táncos kiadványaink nem úgy néznek ki, mint más intézményeké, hiszen ott van mellettem Ernszt Andris, Gellér Brúnó, Nyári Zsolt... A közelben vannak a képzőművészek, naponta látom, hogy mit csinálnak a gyerekekkel.

Á. Z.: – *Borzasztóan jó érzés belépni a Művészetibe...*

– Pécsen nincs több ilyen intézmény. Nekem ugyan ma sincs normális méretű baletttermem, de hallok a zenét, látok a képeket. Van olyan táncos, aki elvégezte az Iparművészeti Főiskolát, és van olyan képzős, aki kortárstánc-műhelyt hozott létre. Szerintem ilyen nem sok van az országban. Nemrég megalakult a dráma tagozat is.

K. Gy.: – *És ha egy kis léhaságra vágysz? Akkor hova mész?*

– Léhaságra? Otthon néha megiszom egy pohár vörösbort...

– *Séta, kirándulás?*

– Pár éve vettünk egy parasztházat Pogányban. Ismered Pogányt? Csodálatos kis falu, itt van közel. Ott szoktuk a sétáinkat intézni.

– *Kert is van?*

– Hát igen. Nagyon szép, százéves parasztház, mi állítottuk helyre. Isteni a társaság, sok közöttük a kiköltözött pécsi, nagyon jópofák. Ott van a léhaskodás.

– *Akkor ez egy kerek világ.*

– Kerek, csak a munka még mindig – hatvanhét éves leszek – ilyen sok... De hát annyira megszoktam! Hétéves koromtól ezt csinálom. Ebbe csak belehalni lehet, ahogy Pina Bausch tette.

– *Olyan plasztikusan és pontosan beszélsz, miért nem szánsz egy kis időt az idősök egyik kedvenc tevékenységére? Írhatnál valamit. Naplót, visszaemlékezést...*

– Elárulom, hogy szoktam írni.

– *Akkor ez nyilván megöví attól, hogy hiábavalónak érezd a napjaidat.*

– Igen, úgy érzem, hogy megszűnök, ha nem csinállok valami fontosat, vagy amit fontossá teszek. Nagy kelepce ez. Valószínűleg ebbe lehet belehalni. Hogyan kell úgy vissza-venni a tempóból, hogy ne válj depresszióssá. Mert vissza kell vonulni, hogy más is leve-

gőhöz jusson. A saját lányom is megkérdezte már tőlem: Anya, mikor vonulsz már vissza? Szóval csitulni kéne, de úgy, hogy annak is legyen haszna.

– *Miért?*

– Mert úgy gondolom, azért születünk, hogy csináljunk valamit... lehet, hogy pszichológushoz kéne mennem? *(nevet)*

– *Lehet, hogy hallgatnod kellene a lányodra. Ha már itt tartunk: mondanál valamit róla?*

– Nagyon tehetséges ember, aki nagyon sok mindenbe kezd bele, aztán elbátortalanodik, aminek talán én is oka vagyok.

– *Mi a mestersége?*

– Nincs megnevezhető mestersége, mindent csináló. Dalszöveget ír, zenét szerez, énekel, grafológiával foglalkozik.

– *Hány éves?*

– Huszonhét.

– *Lovas Pál az ő édesapja?*

– Igen. Gyönyörű lány. Azt szokta mondani nekem, hogy ha nem fogsz élni, akkor is látom az összeránduló szemöldököt, hogy mit gondolsz. Aki ezt a verklit csinálja, amit itt elmondtam, azzal hogy lehet együtt élni? Nehéz ügy. Én nem lennék a saját lányom. A fiam még esetleg, de a lányom nem.

– *Miért?*

– Azért, mert az anya és lány közti kapcsolat és hasonulás szerintem egészen más, mint az anya-fiú kép.

– *Nehezebb?*

– Persze. Ott rivalizálás van minden szempontból. Az sokkal keményebb. Ha megnézed az irodalomban a lány-anya visszaemlékezéseket, hát pokoli.

– *Milyen gyakran érintkeztek?*

– Itt vagyunk most egy városban. Sokat élt Hollandiában, most készül Pestre...

– *Külön lakásban éltek?*

– Persze. De mindennap beszélünk. Egyébként Ivánnal is, aki most Los Angelesben van. Mindennap beszélünk skype-on. Ezt se kéne.

– *De, ez jó, hogy van. Ez kell. Mondd, ha a pécsieknek üzenhetnél valamit, mit mondanál?*

– Hajrá Pécs!

– *Mit kedveltél bennük és mit nem kedveltél?*

– Én szerettem a pécsieket, és ezáltal én is pécsi vagyok. Budapesti sem vagyok, hiába születtem Pesten, az ember oda tartozik, ahol él, ahol dolgozik.

– *Volt a nagyvilágban olyan hely, ahol jól érezted magad, ami elvarázsolt?*

– India. De én mindenhol jól érzem magam, ahol beszélgetőtársakat találok. Az emberi kapcsolatok az elsődlegesek. A hely másodlagos.

– *És ha Indiában megkérdeznék, hogy milyenek azok a pécsiek, mit mondanál?*

– Azt, hogy kedvesek, toleránsak. A pestieknél mindenesetre jobbak, mert a pesti élet az pokoli az ittenihez képest!

– *Mennyiben?*

– Ha az ember Pesten kijön a metróból, és megkérdez valakit, hogy merre van ez és ez az utca, valószínűleg azt válaszolja, hogy nem tudja, ő is most van itt először. Hihetetlen nagy a rohanás és a fluktuáció. Sokkal kevesebb helyre jutsz el, kevesebb ügyet tudsz elintézni, mint egy ekkora városban. Kényelmes itt élni.

– *Éreztél már elvágyódást?*

– Nem.

– *Kísértést sem, hogy más városban élj? Akár Magyarországon, akár külföldön.*

– A nyáron Zürichben jártam. Az nagyon szép volt. Ott tudnék élni. Csak csodálkoztam, hogy így élnek ezek az emberek, ilyen szépek és boldogok. Egy régi kollégával talál-

koztunk ott, aki még 1970-ben disszidált. Balettmesterként dolgozik, a város kiutalt a számukra egy kis szecessziós palotát, balett-teremmel, azonkívül nyolc lakás, amelyekben szintén művészek laknak. Egy kis művészkolónia. Fantasztikus rendet tartanak, minden egyes napra ki van írva, hogy ki mosogat, ki takarít.

– Szeretsz utazni?

– Nem. Szorongok tőle, mert miután perfekcionista vagyok mindenben, nekem az utazás is rengeteg előkészületet igényel. A Pécsi Balettel iszonyú sokat utaztunk, talán csak Kínában és Japánban nem jártunk. De akkor csak beültünk a buszba, föltettem a lábam és vittek. Nem kellett szobát foglalni, semmit nem kellett csinálni. Ha egy utazás nem ilyen, akkor nekem már gondot jelent.

– Az utazás is munka?

– Nem, de izgalommal jár.

– A fiad tehát jelenleg Los Angelesben él. Eszedbe jutott, hogy meglátogasd?

– Nem.

– Messze van?

– Persze.

– És ha kifizetnék a repülőjegyet?

– Egyedül nem. Egyedül szoronganék.

– A férjeddal együtt szívesen mennél oda?

– Hát, ha föltetnék a gépre... Furcsa, hiszen sokat utaztam, de ma már úgy érzem, egyedül nem vállalkoznék rá. Talán egy barátal. Ezt persze te nem érted.

– De megértem. Az utazás páros kaland. Valakinek el kell mondani, hogy mit látsz. Az én utazásaim inkább a munkával kapcsolatosak, de hozzátartoznak az ödöngések is.

– Mondd, milyen a kapcsolatod a testeddel? Manapság divatba jött az a szó, hogy „kényeztetés”. A wellness. Te is ilyen gyengéd viszonyban állsz vele, vagy inkább parancsoló ez a kapcsolat? Szívesen lebegnél meleg vízben?

– Egyszer kipróbáltam, és nagyon élveztem, de a férjem halálosan unatkozott, nem tudta, mi a jó ebben nekem.

– Utazásaid során bemész templomokba? Van úgy, hogy imádkozol a templomban?

– Ha nagyon el vagyok keseredve, igen. És veszekszem a Jóistennel.

– Veszekszel?

– Igen, hogy miért pont én? Miért pont velem? Miért csinálod ezt pont így, és miért velem?

– És ha a halál angyala azt mondaná, hogy ez a nap – az a nap? Akkor mit mondanál neki?

– Azt, hogy vigyé! De úgy gondolom, ilyet nem szabad mondani...

– És ha azt mondaná, hogy holnapután estig van időd?

– Azt nem szeretném. Mindenesetre ebből a beszélgetésből én most tanultam.

– Ne mondd!

– Tükröt tartottál nekem.

– Hiszen tükrök között élsz!

– Igen, de ez most olyan terápiaféle volt.

– Az infarktussal kapcsolatos ez az érzésed?

– Nem, csak rájöttem, hogy tényleg nem kéne folyton pörögni. Futkározni, mint a hangyák. Kell tudni léhaskodni is, elengedni magad. De ez a tanítással nehezen fér össze. Hiába a mai liberális nevelés, a mi szakmánk tradíciói nem változtak. Bármilyen szabadossá vált a világ, a szakma ugyanolyan kőkemény, és alázatos elmélyülést, odaadást követel.

– Minden bizonnyal így van jól.

– Amikor belépek a balett-terembe, akkor bár igyekszem könnyed lenni, de el kell mondanom a gyerekeknek azt is, hogy ha én állok, akkor ő sem ülhet le, mert a koreográfus

nem fogja szerződtetni, ha vele is ezt teszi. Ez a dolgom. Akkor hogyan léháskodjak? Házamegyek és berúgok?

– Nem. *Úgy, hogy szabadságot veszel ki.*

– Igen. Vagy abbahagyom az egészet.

– *Az egészet ne hagyd abba, de, mondjuk, szabadságot kivehetnél. Mit tennél, ha most a nyakadba szakadna egy hónap szabadság?*

– Most volt éppen egy hónapom...

– *És mit csináltál?*

– Főztem, Pogányba jártam mindennap. Imádom a házimunkát.

– *Akkor meg vagy mentve. Néha elnézem a kollégáimat, vagy a környékünkön lakó férfiakat, ahogy sétáltatják a kutyájukat. Ebben nincs semmi rossz, de a nőknek mégis csak könnyebb, pláne, ha még valakiről gondoskodhatnak.*

– Igen, a gondoskodás nagyon fontos. Ez életfeladat egy nőnek. A férfinak meg a gondoskodás elviselése az életfeladat. De az passzív dolog.

– *Szóval meg vagy mentve, mert az utolsó percedig lesz kiről gondoskodnod, és tanítani is lesz kit, úgy látom. Köszönöm a beszélgetést.*

– Én köszönöm, hogy rávilágítottál a kényszeres életmódomra. Lehet, hogy holnap be se megyek az iskolába. *(nevet)*

Az Anatómiához

*Miként a részek, úgy vagyunk
a vágy szálára fűzve. A test
színháza összerak és szétszed
minden este. Rejtett doboz*

*vagyunk mi is, adat adatra
festve. Mágnesszalag, memória
tart össze, mint a lepke
két szárnya közti részletet,*

*és verdes könnyű teste. Mert
így lebeg és így csapong a víz
fölött repesve. Színes lapokra*

*írt nevek, csupasz izomzatokra, mint
tűzbe hulló lepke az, hogy metaforává
legyen: s a nyelv burkát levesse.*

A kötél táncoshoz

*Az Egyensúly, azt tartja fenn
a két pont közé feszülő Vonal,
amelyre lábait teszi*

*a táncos bábalak. Egy rúddal
kezében, mint lépeget a ringatózó
sodrony drótkötélen. Mint*

*Semmiség, lebeg a ritka
térben a gondolat. Mi tartja fenn,
mondd, mit mozdít benne*

*meg a Súlytalan? A kötél táncost
játsszó bábukát a Kéz rángatja
fentről, mintha a Nehézkedés*

*hiánya volna. A bábalak fonálra
tűzött teste, csak jelzése a Testnek,
mint a kötél táncos marionettek.*

DEMÉNY PÉTER

Nőstényoroszlán

*Jill beteg lett,
már a szél is megsebzi a bordáját,
már a bivalyból sem eszik igazán,
elvonul egyedül, bágyadtan távolodik,
nem viszonozza húga, Pemba közeledését.*

*Jill nem éri meg a holnapot,
ezt az utat egyedül kell megtennie,
mondja egy cohenes hang az Animal Planeten,
valamilyik közismert angol színész hangján, gondolom.*

*Gyerekkoromban, amikor a teleenciklopédiát néztem,
és egy közismert román színész volt a narrátor,
eszembe se jutott, hogy egyszer majd annyira érdekelni fog,
hová vonulnak egyedül a halálosan beteg nőstényoroszlánok,
és miért nem viszonozzák a többiek közeledését.*

*De ez a Jill, már látom, kifogott rajtam,
cohenes lesz az út, show me slowly,
dokumentumfilmek és közismert színészek nélkül,
ott kell hagynom a bivalyt,
egyedül kell megtennem.*

L'art pour l'art

*Az önműködő vers elégtelen
örömmek is, kunsztnak is egyaránt.
De mit tegyek? Számomra lételem,
hogy mikor egy mondat magába ránt,*

*magam egészen átadjam neki,
aztán felszínre küzdjem, mint az úszó,
aki a sodrás ellen élvezi
leginkább erejét, amikor új szó*

*téríti másfelé, lehúzza örvény,
áramlat lebegteti – haladok
azért is, birkózik a két öntörvény,
s azt sem bánom, ha belefulladás,*

*csak elég erős legyen valaki
mást is végül magammal rántani.*

Önéletrajz

Said the Poet to the Analyst
(Anne Sexton)

*Egyszerre túl sok irányba rohan.
Csak papíron megy. Kétdimenziós
világban. Egyszerűbb, mint ami van.
S így sem sikerül összetartani.*

Szenteste

*Tájképben jó vagy: képeslap-karácsony,
frissen hullt hó tar fákon, bokrokon,
megtévesztő, puha és szűz fehérség,
alatta holt sár, fagyott fájdalom.*

*Idecsináltál nekiünk egy világot,
meg bele minket: nesze, boldogulj,
használati útmutató is járt – csak
hát kisilabizálhatatlanul.*

*A szöveg patetikus és homályos,
ami érthető – be nem tartható,
s az ember, ki eleve tökéletlen,
csak szenvedésre, büntudatra jó,*

*törékeny testbe szorult, gyarló lélek
az aránytalan ég súlya alatt.
Nem értelek. Elnézem a világot –
ezért kellene, hogy imádjalak?*

*Minden új élet más halálán sarjad
saját halálra. Ha szép az egész,
neked szép – míg szűk értelmébe zártan
magának boldogtalan mind a rész.*

*Ha vagy, biztos ahhoz is van hatalmad,
hogy megbüntess e szavakért, miket
– ez külön tetszik – szintén tőled kaptam.
De ne várd el, hogy hálás én legyek,*

*hisz haragodban semmivel se vagy jobb,
mint a sadista kéjgyilkos, aki
saját hibáján érzett bosszúságát
a nála is gyengébben tölti ki.*

Értelmetlenül

Látom magamat fényes bőrkabátban.
Látom magamat vastag könyv fölött.
Látom magam a zúgó tömeg élén.
Látom magam fegyverben, tankon, repülők hátán,
tépett trikólór csattog a nyakamon.

[...]

Látom, ahogyan egyre gyűlnek. Tapossák egymást.
Kezükből megrepedt ikon.
Kurjongatnak.
Lóbálják az égre.
Eltorzult grimasz az arcokon.

Nézem őket, aztán
elfordulok. Lehajtom fejem.
Szégyentől? Bánattól?
Nem tudom.

Ki mer még a káosz tengelyébe állni?
Ki mászik föl az éjszaka közepén
a fagytól forró égre?
Végasztalan óriásnarancsként
tárul föl a távcső kupolája. Mint puska célkeresztjén,
úgy meredsz a gázgömbök hátában gomolygó
súlyos, vak penészre.
Honnan jöhettünk? Honnan jöttem én? – mormolgtam
egyre így a kérdést, míg a szavak
ízetlenné váltak ajkamon.
Szórakozottan az éggömböt forgatom.
Körbe-körbe járok a kupolában.
A falon sok térkép. Diagram. Grafikon.

(Emlékszem, kislánykoromban
töprengtem el ezen utoljára.
Mikor még úgy hittem, úrhajós leszek.

Vágyakozva néztem a kék csillagszőnyeget.
Azt hittem, egyszer majd elrepülök én is
ezüstrakétán, a tarka ég fölött,
szkafandert hordok majd, és nem tarka szoknyát,
Vagy – mint az orvosok – hosszú, fehér köpenyt.
A zsebébe gyűrve egy kék jegyzetfüzet,
oda kerülnek a Végső Válaszok,
hogyan honnét jött, és hová fut az ember,
hogyan miből lettek a bolygók, a csillagok,
hogyan mennyi van még vissza a Holdtól a Marsig.
[Tovább tart, jaj, az út, mint Kiskőröstől Barcsig...]
Aztán... nos, aztán másként alakult.)

Folyóiratoktól görbülnek a polcok,
a padlón felhasadt gerincű atlasz hever, s a sarokban
összetört asztroláb.
Csillagok szántják fel minden éjszakámat.
A polcomon könyvek. A könyvekben válaszok.

És mi van messze, tovább, a csillagos ég mögött?
Csillagok, és megint csillagok.
A csillagok peremén túltekintve,
mint őspenész, fojtó köd gomolyog,
melyben aztán új csillagok gyúlnak.
Majd csillagok. Majd ismét csillagok.

Kifacsarva állok a káosz tengelyében,
izzó célkeresztre vonják föl testemet.
A tükör megreped.
Mint puskatussal szétovert templomablak,
úgy hasad ketté a szemsugár.
A kéz a távcsőre fagy, s gyáva lábaid
értelmetlenül összecsucsklanak.
Füledbe néma csend
sűrű ólma szakad.

Azután:
mint dörgő vaskoporsó
rám borulnak fent az ég-gerezdek.

Kánikula

Izzó hólyagok húzódnak az égre
Pattogva kunkorog a megpörkölt láthatár
Megnyúlnak a felhők, mint olvadó műanyag
Reszketnek a tárgyak a gyűjtőlencse alatt
A zenit hamva mögött felgyúlnak a fák
Sötét sugarak zuhognak fejemre
Mint fekete seb, úgy pulzál fönn a nap

Nem mozdul
Nem mozdul a vasárnap délután

ha ez se

semmibe romló fák és
koncentrikus sárga karikák között
(késő ősz, este, eső)

úgy szorítottad nejlonszatyraid fülét,
mintha a legeslegutolsó hajnali villamos
ütközőjébe kapaszkodnál.
hónod alatt ott zizegett
a papírzacskóba csavargatott múlt
valaki – nagy műgonddal – még cukorspárgával is átkötötte

korábban, tudom
igyekezted nem gondolni arra
mi lesz akkor
mi történhet ha... [állj. ne is folytasd]
na de...
mi lesz akkor
ugyan, mi történik akkor
ha ez se

vártál
az eső a fejbőrödön csorgott
ott kopogott a halszájkás szövetkabáton
makacsul nem jutottak az eszedbe
a feladatlan számlák, a lekéselt határidők

*a gondosan, borítékban a
postaládába helyezett kulcs
a lakáshitel*

*inkább rágyújtottál (hálistennek, a busz végre
megérkezett)
beültél még a gyrososhoz a mórícson
(szerencsére non-stop nyitva van)
vettél valami újságot (folyóiratot esetleg)
lapozgattad
lassacskán mégiscsak
ihatóra húlt a hosszúkávéd*

*már nem látod azokat a sárga karikákat
nem hallod az esőt
nem hallod, ahogyan csattogják a befutó-kifutó villamosok
(mintha valaki a háttérben
hexamétereket skandálna)*

*hogyan ez se
hogyan ez se
hogyan ez se*

Kórház-triptichon

*Indóház is lehetett volna ott,
a kőkockák között felsarjadó
fűpamacs, a mindig görbébb út,
aminek kanyarjait nem a domborzat
viszonylatai mérik, csak úgy vezet,
vakon, hogy tekeregjen rajta beteg
és hozzátartozó. A sok frottír
köpeny függőleges csíkja elmázolt
őszi táj, fatörzsek kéregrétegei érlelik
különöszre így a fát, éves gyakorlások után,
ami csak egyszer jön el. Mintha meszesvödröket
öntöttek volna a fűre, a cserjék, bokrok is
szerelóműhely-szagú olajosságban fénylenek.
A padok, a közterep avas magvai,
kertmélyben lapulnak. Sekély tengeri képlet is van,
kipárolgások, némi kagylótitok. Indóház
is lehetne, mindenkinél kis csomag, poros
muskátlillatú kísérők, az elüttött idő
szinte zökkenős üleme, az átmenet, ami a
kedves szemében is halikrás kedvetlenséggel
enged útra, menj csak, menj csak, szállj fel,
ha van mire. Itt a pattogzott olajzománcos kapun
át csoszogó papucsok, oly mindegy, kertbe
jönnek-e le, vagy visszatérnek a neonmézzel
előntött szentélybe.*

*

*A fulladásban az a rossz, hogy
nincs magyarázat. Ami jár, az nem
jár. A hátadon előbb csak laza
tüskeháló, mint a mélytengeri pólya,
növényszikrom csukódik egykedvűséggel
zsigereidre. Kevés a fény benned, talán
azért. A köhögéssel csak higany folyik át
oldaladon, a levegőre tátogás mint a horogtalan
kapás, horgászból csörlő hangját hallod,
feltekeredik benned a fájdalom.*

Kiegyenesedni képtelenség. A vécé legalább húsz lépés, közben izzadt kilincsek agresszív magánya, foghíjas csempesor. Foncsorhomály, linóleum. Leszarod magad. Alszol. De nem vész semmi kárba.

*

Áldott nyikorgás. Minden ágybavizelő próféta, tudom. Ahogy hajnalodik, felszakítja vásznát a koszfüggöny, csodaszép. Az éjszakás nővér harákolása zsoltár, háttérszólam, hogy „mégse, mégse”, áldott nyikorgás. Minden vizit körmenet, lázgörbék lobbannak, hívnak, új nap van, tudom. Mennyi arc, mind a koponyájába néz, fordítva, be. Mint mikor villanykörtéket csavarnak nyakakra, ég a sok tekintet, sárgás pergamenarcok titokfelülete. Mit tudsz magadról? Áldott a nyikorgás, áldott aki nem kívánt megszületni, meghalni se. Szóljon örömdal az ágyneműn szétpergő rizsnek, éternek, katéternek, szóljon örömdal a fertőtlenítőknek. Lelkeknek, akiket kifognak, szemeknek, amiket le.

Slovenski euro

*Hová lesz egy le nem élt élet,
meg kell-e gyászolni azt a le nem élt életet,
hísz az enyém volt,
és nem akként vagyok most itt, kivé lett,
és nem látom be, ez mivé lehet.*

*Ahogy a friss hó csikorog a cipóm alatt,
fogam ahogyan megcsikordul,
friss, ropogó,
és megcsikorgatom a fogamat;
ki veszt, és újra koldul;*

*és köszönöm, hogy láthatom magam,
hogyan élek, így halottan:
élőn. Te zord, feltétlen,
meg-megcsikordulsz, mint fogam,
a hó, a hattyú lába dupla nyommal a jégkása-vízbe lottyán,*

*egyszer, kétszer, nyolcadszor is,
majd néhány szárnycsapás, és egy finom kanyarral
lefékezi magát.
Csak amikor nagyon szorít
a köd, akkor száll föl: csapkodva, láthatatlan.*

Fuvolaverseny Thesszáliában

Mint egy fűtetlen helyiségben lenyelt korty jéghideg fehérbor, a félhomályos folyosó falán teliholdányi fénykör a lépcsőház körablak-kivágása.

Ahol jobbra fordult a liftből kiszállva.

És nem balra, amerre a szobájuk nyílott a harmadik emeleten.

Igyekezett az ajtók előtt meg-megállva maga elé képzelni a folyosó sűrű, kaotikus hangszövetéből

épp kihúzott szál emberi arcát. Mely előtt ott a fuvola.

De ez így nem sikerült. Másvalaki lett belőle,

mire a saját szobájuk elé érve hallgatta egy fél percig a feleségét is, majd mégsem nyomta le a kilincset.

A hatodikra ment a lifttel, és onnan még a lépcsőn a tetőfeljáró zárt üvegajtáig.

Ahonnan a város újabb házain túl északon és keleten előtűnt a termékeny síkság és a felhők-árnyalta, távolabbi hegyvidék.

Vakság

„Elmúlik, meglátja, elmúlik,
néha idegi alapon van”

(José Saramago)

*Egy hétig egy sötét szobába zárva.
„Ezt is ki kell próbálni egyszer” –
mondod, és magabiztos mosolyod már
akkor egyet jelent a félelemmel.*

*Végre sikerült kizárni a nappalt.
(Amikor ébredünk, az is csak éjjel.)
Életterünk mindinkább szűkre szabva –
s az ablak már nem nyitható ki kézzel.*

*Az első órák izgalommal telnek.
A szemhéjunk csukva, így fel se tűnik,
hogy kettészakít minket a sötétség,
majd újra összekötve gyűlik*

*körénk. S először csak az ösztönök.
Ha nyitva a szem vagy ha csukva, mindegy.
A színek megszűnnek – nincs róluk emlék.
És egy idő után a kint vagy bent, az mind egy.*

*Az éjszaka egyre lassabb, kimértebb.
Aludnál, de mellettem nem lehet.
A sötét tudatossá válik. És már
harmadnap nem találod a kezed.*

*Kaparászol, de csak engem találsz.
Semmi biztos, semmi megfogható.
Sötéthez nyúlsz, hogyha engem ölelsz.
Páros magányunk nem oldja a szó.*

*Csütörtökön egy szó se hangzik el.
(Nem is emlékszem, mozdultál-e aznap.)
Emlékszem, hogy az ágy tövében ültem,
mikor először kimondtad, hogy vak vagy.*

*Csak azt sejtem, hogy péntek volt, sötét.
A vakságban a napok egybefolytnak.
S csak annyit szóltam, hogy „három, azaz...
végtelen éj, mire eljön a holnap.”*

*Akkor volt az utolsó alkalom,
hogy el tudtam jutni hozzád, közel,
mert a folyamatos sötét teret
nyit, mely az érzékeket törli el.*

*Vakságunk egymás próbájának indult.
Hétfő reggel aztán egyszerre láttam,
ahogy botorkálsz a fénytel teli,
hófehérre mázolt előszobában.*

Az ismert, fehér angyal

*Az ismert fehér angyal
építi bennem testét,
arcomon kisimultak
az összes apró ráncok,
de nem az egészségtől
pirosposzsgás az arcom:
életem pofacsontját
repezsti épp az angyal.*

*Azt mondja ez az angyal,
hogy változott a helyzet,
a régi képletek közt
járni sem lehet már,
és mielőtt az idő sátra
egészen eldől –
fordítsam le, amit mond,
és kezdjem el az írást.*

*

*„Minő virág a kertet
benépesíti titkon
a felhő úgy elúszik
pedig még szárnya sincsen
az ajtót otffelejtéd
a sárga rézkilincsen
vigyázz benépesült táj
vigyázz te el se kezdett!*

*Gombák a test falára
láblógatás vidámság
egy szárny repül a szíobe
egész mezőnyi égbolt
figyelj csak ott maradni
a legprofibb csapatban
ahol egyetlen ember
rúghatja csak az öngólt!”*

*

*Az ismert, fehér angyal
a vakszerencse tornyát
is lebontja; a trágár
világok házait –
hogy jobban látsszon majd az
Óváros és az Óvár,
amelynek tetején egy
sötétlő naphajó vár.*

*

*„Letisztuló te forma
fonák fiúknak éden
de menekül a nimfa
a térde megbicsaklik
oldják a társadalmat
avult brigád-erények
hajolnak és eveznek
vidám brigantifényben.”*

*

*A másik, külső oldalt
lehetetlen elérnem,
a teret, hol a lényeg
mutatja fogfehérjét,
mert bent, a fehér angyal
– velőt ráz némasága –
éppen egy éles kést szúr
az értelem hasába.*

A BAUHAUSON ÁT A SZTÁLINI TERRORIG

Egy elfelejtett magyar művész pályaképe: Sebők István 1901–1942

A Bauhausban megfordult magyarok sorában még számos alig ismert, illetve idehaza végképp elfelejtett alkotó található. A „Magyarok a Bauhausban” PÉCS 2010 Európa Kulturális Fővárosa projekt egyik fontos feladata az ő életművük bemutatása. Breuer Marcel és Moholy-Nagy László, Molnár Farkas és Weininger Andor mellett még mintegy húsz művész kerül most elő a feledés homályából. Közülük való Sebők István (1. kép) is, akit először 1986-ban a kasseli Neue Galerie-ben rendezett kiállításon,¹ eddig tehát csak külföldön mutathattunk be. Ennek egyik oka, hogy idehaza alig található alkotása. Az utóbbi időben azonban számos fehér foltot, feltételes vagy csak sejtett életrajzi mozzanatot sikerült tisztázni.²

Sebők István Szolnokon született 1901. április 3-án. Apja Sebők Nándor jómódú kereskedő volt, a városi magisztrátus, a Szolnok Megyei Közgyűlés, a Kereskedelmi- és Iparkamara tagja, művelt és tehetős polgár, aki jó nevelést biztosított gyermekeinek. A Nagyváradról származó édesanya, Reichenberg Matild szeretetteljes légkört teremtett az otthonukban, és nagy figyelmet fordított arra, hogy István fia, akivel egy életen át leveleztek, nagy műveltséget szerezzen. Sebők gimnazista időszaka az első világháború idejére esett. A harci eseményekről a hivatalos híradások mellett sokat merített édesanyja személyes elbeszéléseiből, aki, mint az emancipált nők közül akkor oly sokan, önkéntes vöröskeresztes ápolónőként dolgozott.

Sebők a szolnoki Állami Főgimnáziumban tanult, 1919-ben érettségizett. Osztályfőnöke dicsérte, és rajzi tehetségét tanára, Ruszti Gyula³ korán felismerte. Nagybátyja, Sebők Sándor képzett festő volt, s szintén nagy hatással lehetett rá.

A politikai és gazdasági tekintetben is a legnehezebb időkre esett Sebők pályakezdeése. Mint megannyi kortársa, nehezen találta meg a számára legmegfelelőbb továbbképzési lehetőséget. Egy fővárosi építészirodában, a *Stern és Faludinál* kezdett dolgozni, majd három hónapos tanulmányutat tett Ausztriában. 1921 márciusában tért vissza szülővárosába, Szolnokra. Itt nagy szorgalommal képezte tovább magát a rajzolás és a nyelvtanulás terén, mialatt szakismerteit Donáth építészirodájában mélyítette el.

Már fiatalon sokat és szívesen rajzolt. Középkorából maradt ránk első *Önarcképe*

¹ *Wechselwirkungen. Ungarische Avantgarde in der Weimarer Republik.* (Kölcsönhatások. A magyar avantgárd a Weimari Köztársaságban) Kat. Szerk. Hubertus Gaßner. Marburg, 1986.

² Sebők Londonban élő unokahúga, Dr. Lilly Dubowitz kimerítő kutatásai Németországban, de még inkább Oroszországban sok eredményt hoztak. Ezúton is külön köszönet illeti a rendelkezésemre bocsátott anyagokért. 2009-ben jelent meg füzete: *Stefan Sebők – Architect Victim of Two Tyrannies.*

³ Ruszti Gyula (1885, Losonc–1918, Szolnok) Akadémiai tanulmányait Budapesten Révész Imre, Münchenben Karl Marr irányításával végezte. 1913-tól kiállította festményeit, rajzait és plakettjeit Budapesten a Nemzeti Szalonban és a Mücsarnokban. A Szolnoki Művésztelephez kapcsolódott realista stílusa. *Önarcképe* a Damjanich János Múzeum tulajdonában található.

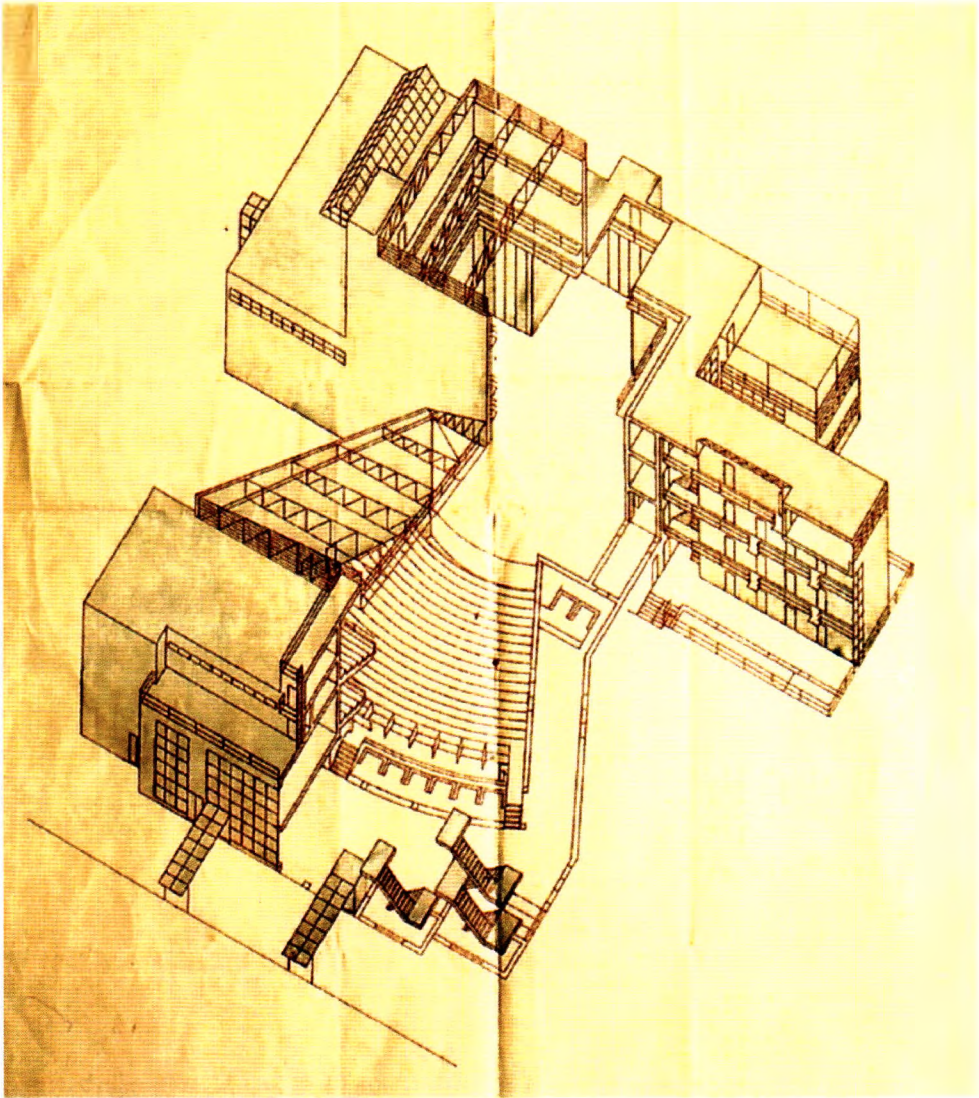
1. Sebők István fotóportréja, 1920-as évek

SEBŐK

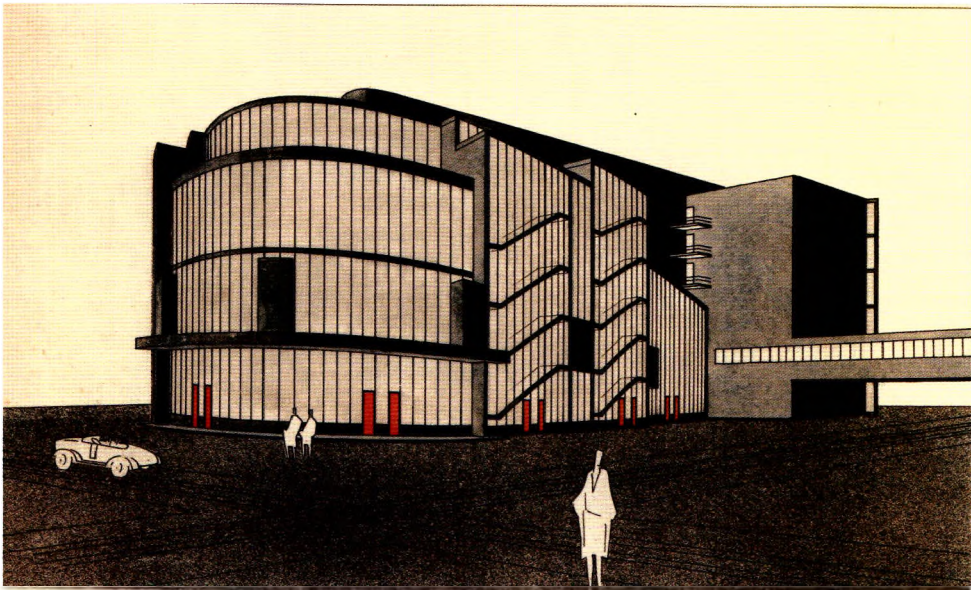
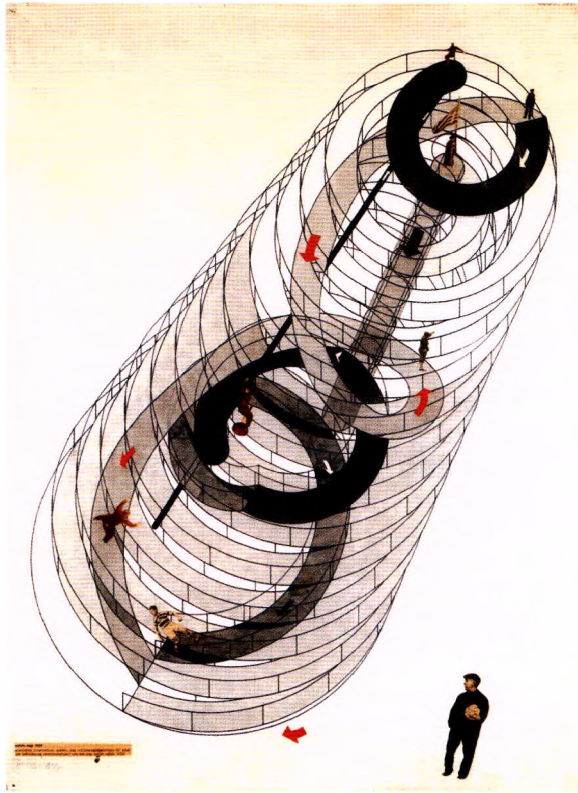
PROGRAMM

1926

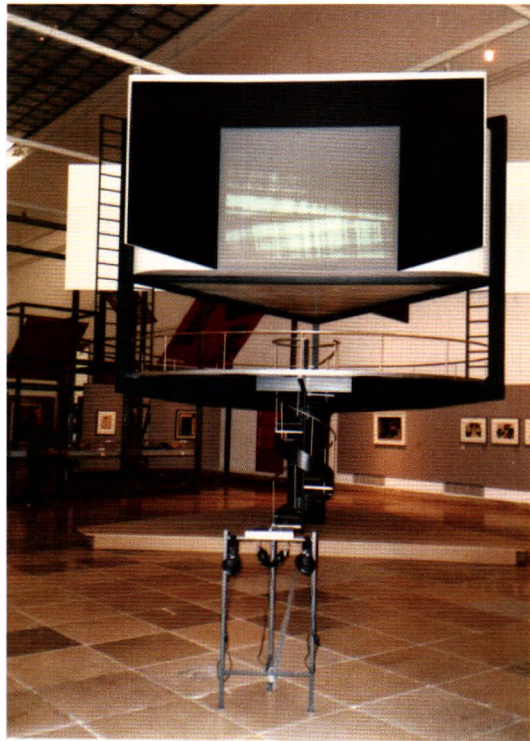
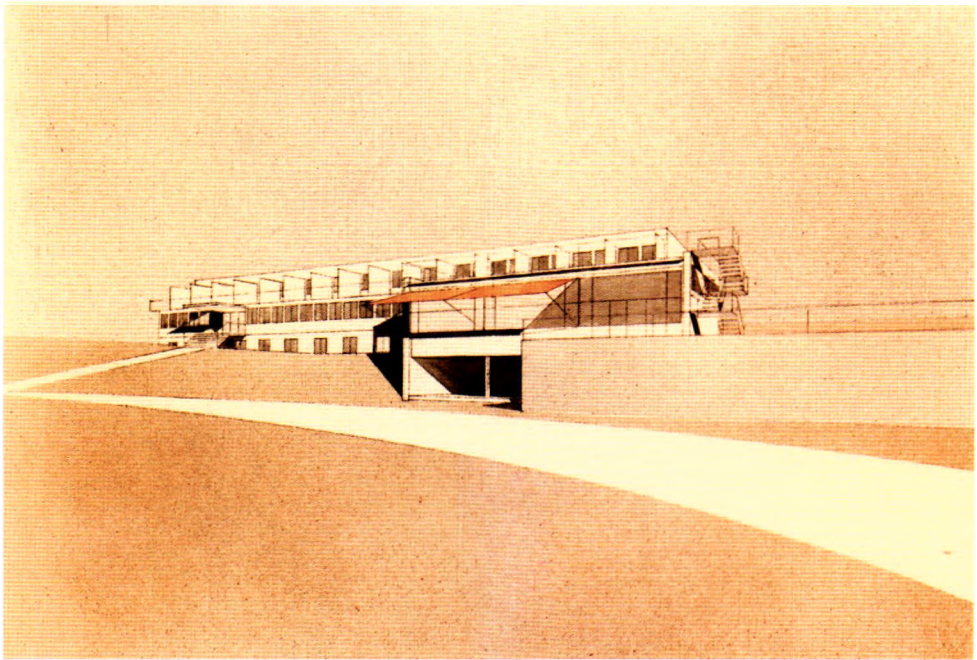
2. Jótékonyági est hirdetése, 1926

3. A győri színház terve, 1929

4. Kinetikus-konstruktív rendszer rajza Moholy-Nagy ötlete alapján, 1928
5. A Totális színház perspektívarajza, 1927

6. A schwarzzerdeni iskola terve, 1930
7. A Sevcsenko-emlékmű makettje, 1931/2002

8. *Fiatalkori önarcképrajz, 1917*

(8. kép). Az önportrét linómetszetben is elkészítette, s a sokszorosított grafikán a fekete-fehér foltok drámai kontrasztja fokozza a hatást a kemény életét szinte előre megsejtő húszéves fiatalember vonásaiban. (9. kép) Karakterét erőteljes, expresszív vonásokkal ragadta meg. Korai szolnoki rajzai a város régi részleteit sokkal lágyabban idézik: a Tabán gémeskutas falusias házait, a barokk templom kiemelkedő sziluettjét (10. kép) és a korabeli egyemeletes házak hangulatát.

1921 őszen a Magyarországon bekövetkezett nehéz történelmi időszakban, a numerus clausus jórészt a zsidókat sújtó felvételi korlátozása miatt is a Szász Műszaki Főiskola mellett döntött.⁴ A drezdai építészképzés jó hírű volt, többet remélt tőle, mint a hagyományos bécsi akadémiáktól. Bécsben 1920-ban Breuer Marcel esete igazolja Sebők döntését, mivel Breuer is csak hat hétig bírta az osztrák fővárosban, s továbbment Németországba, a weimari Bauhausba, melyről ekkor még Sebők feltehetően nem szerzett tudomást. A Bauhaus szabadabb, demokratikusabb légköre bizonytalán jobban vonzotta volna, s ott nem kellett volna akkora tandíjat fizetnie, s német nyelvtudásáról, németbarát érzelmeiről külön bizonylatokkal rendelkeznie.⁵

Drezdai tanulmányainak idejéből maradt fenn vázlatkönyve, mely a kötelező ornamentális stúdiumok mellett fej- és aktrajzokat s természetesen főleg épületeket tartalmaz.⁶ *Édesanyjáról* készített rajza átlós szerkezetével modernista vallomás kettőjük szeretetteljes viszonyáról. (11. kép)

Gyors, energikus, szabadon lendülő vonásokkal örökítette meg mindazt, ami érdekelte, vagy linóleumba metszett ex-libriseket a kor divatja szerint, de azokon is épülettel jellemezve intellektuális világát. (12. kép) Továbbra is készített portrékat, mint később *Breuer Marcel*ről (14. kép), sőt karikatúráin professzorait sem kímélte markáns karakterizálással. Művészi tehetségét bizonyítja, hogy már másodéves korában szerepelt a főiskola építészeti és tájrajz kiállításán. (*Emeletes házak*, 1924. 13. kép)

Az anyagi nehézségek ellenére kitartott a drezdai főiskola mellett. Szülei nehezen tudták segíteni a hazai szűkös helyzet miatt, s ezért fordult a rektori hivatalhoz, hogy a külföldi diákokra kötelező póttandíjat elengedjék. 1924-ben Németország az infláció nehezen már túl volt, míg Magyarországon a békeszerződéssel elcsatolt nyersanyag- és iparvidékek hiányában, a jóvátétel súlya alatt csak nagyon lassan indult meg a gazdaság. Sebők mielőbb be akarta fejezni tanulmányait, ezért is kérte, hogy vizsgáit idő előtt letehesse.⁷ Művészettörténettel, építészeti stílusok elemzésével szívesen foglalkozott, 1925-ben tudunk egy előadásáról a bécsi barokk építészet tárgyköréből.⁸

A rajzolás szinte életeleme volt, városrészletektől a báli meghívóig.⁹ Ezekből egy hazai magántulajdonban található, mely a szegény egyetemistákért rendezett *Jótekonysági est* programja. (2. kép)

1927 márciusában kapta meg építészdiplomáját a drezdai Táncszínház terveire.¹⁰ Ekkor új megoldások foglalkoztatták: a hagyományos színpad és a nézőtér összekötése.

⁴ *Lebenslauf des Gesuchstellers*. Szolnok, 1921. július 22. Német nyelvű önéletrajza a Bauhaus-Archiv Berlin tulajdonában.

⁵ Ezeket mellékelte drezdai felvételi kérelméhez 1921. augusztus 25-én. Universitätsarchiv der TUD, Studentenakte Stefan Sebők Nr. 9548.

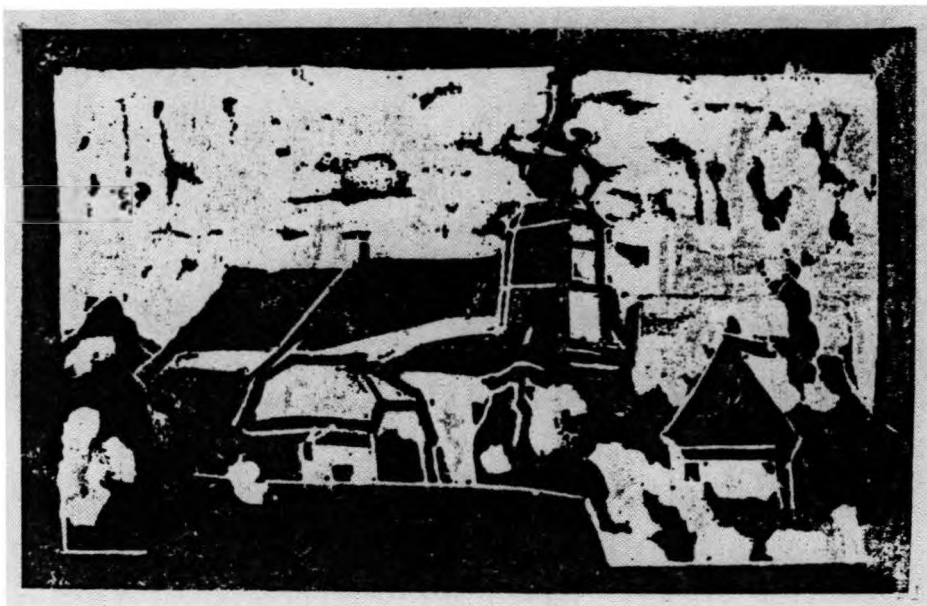
⁶ Vázlatkönyv 24 lappal, 1923/24. Bauhaus-Archiv, Berlin Ltsz.: 6378.

⁷ Kérelmei 1923 és 1924-ből fennmaradtak. Universitätsarchiv der TUD, Studentenakte Stefan Sebők Nr. 53.

⁸ Megmaradtak jegyzetei a bécsi barokról szóló előadásához 85 képpel, 52 saját rajzzal.

⁹ Báli meghívója 1926-ból konstruktivista formákat mutat, fekete-vörös-kék színekkel. Gerd Fleischmann: *Bauhaus Drucksachen, Typografie, Reklame*. Düsseldorf, 1984, 244.

¹⁰ *Tanztheater Dresden*, 1926–28, ceruza, tus, akvarell. Bauhaus-Archiv, Berlin Ltsz.: 6411-18, színezett pausz, kasírozva 30 x 49,5 cm Bauhaus-Archiv, Berlin Ltsz.: 2570-75.

9. Önarckép linóleumba metszve, 1920 k.
10. Szolnoki részlet templommal, 1920 k.

11. *Édesanyja*, 1921

A probléma ez idő tájt a modern szakmai körök figyelmének középpontjában állt, s feltehetően Sebők kezébe került a *Bauhaus Bücher* színházi kötete, benne többek között a magyar Molnár Farkas U-színházának nyitott színpadával és Moholy-Nagy *Mechanikus excentrikus játéka*nak hármasszínpad elképzelésével, vetítőfal, fényoszlopok, gépesített hangszerek alkalmazásával, tér, forma, mozgás, hang és fény szintézisére építve.¹¹ Sebők egyik megoldásán a színpad szintén középre került, a lezáró gömb kristályszerkezetű kupolája Bruno Taut hatását jelzi, és az új, extrém megoldások felé mutat.

Erről a színháztervről értesülhetett feltehetően magyar munkatársai, elsősorban Moholy-Nagy László révén a Bauhaus főiskola és az ott működő építésziroda vezetője, Walter Gropius, aki munkatársnak hívta irodájába az aktuális színházi tervpályázatának megvalósításához. Gropius ekkor a *totális színház* gondolatával foglalkozott. A totális színház a színészek és a közönség közvetlen kapcsolatára, hang, szín, fény, vetített képek, akrobaták stb. együttes fellépési lehetőségére utal, egy sajátos, új, összművészeti elképzelésre, amit ekkor legfeljebb a színház területén remélhettek megvalósítani.

Gropius totális színházának első elgondolása a Bauhaus-színházkönyv bővített kiadásában később látott napvilágot, s ebben már Sebők elképzelései is benne voltak. Három, átalakítható színpadot terveztek: az aréna, a proscenium és a mély színpadot, vetítőlámpákkal, s ezek variálásával a néző a színházi események közepébe kerül. Ezt az elgondolást fejlesztették tovább a következő tervpályázatokon ugyancsak Sebőkkel.

A fiatal magyar építész szívesen ment Dessaubá, mert a tradicionálisabb Drezdában idegennek érezte magát. Magyarországgal tartotta a kapcsolatot. A drezdai színházban fellépő modern táncosnőről *Palucca (Új tánc)* címmel írt szakszerű beszámolóját közölte Kassák Lajos, akihez feltehetően Moholy-Nagy közvetítette az írását,¹² mint ahogy megannyi bauhausosét Dessauból. Itthon azonban nem sok lehetőség kínálkozott volna Sebők számára. 1929 nyarán hazalátogatott, és lelkesen nyilatkozott a berlini előváros, az úgynevezett *Gropiusstadt* 5000 család teljes kiszolgálására készülő terveiről.¹³ Hogy szeretett volna hazatérni, bizonyítja, hogy részt vett a győri színházra kiírt tervpályázaton 1929-ben. (3. kép) Ennek vázlatait egy Párizsban élő építésszel, Florral közösen készítette el. A viszonylag nagy, 914 férőhelyes színházépületnél a színpad és a nézőtér jobban elkülönült. A funkcionális tömegeket az épület szokatlan külső tagolásában is hangsúlyozta. A hagyományos zárt egység helyett modern, kubisztikus formatagolású épület jelenik meg a rajzokon. A bejárati homlokzatot oszlopok helyett bauhausos sávablakok tagolják.¹⁴ A látványterv valahol a hagyományos egytömbű kulturális épületek és a Ghery által az utóbbi időben tervezett posztmodern, tehát nem funkcionális, hanem hívogató látvány érdekében tagolt múzeumkomplexumok között van. Sebők terve nem valósulhatott meg. A fokozódó gazdasági világválság nem kedvezett a színházépítésnek.

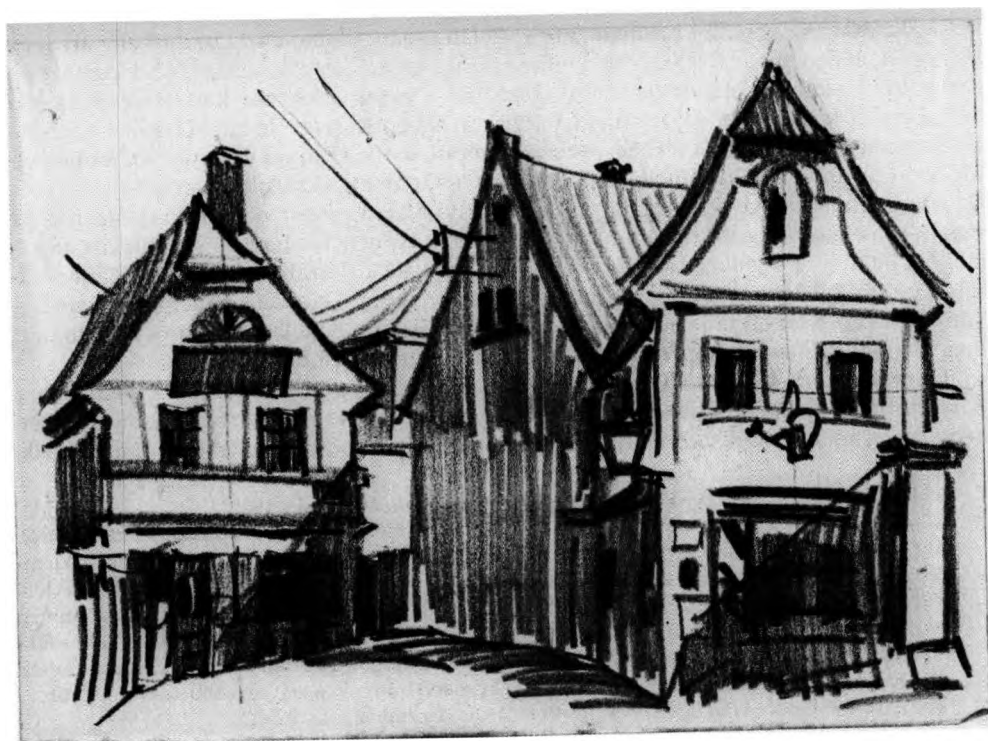
Ő maga nem harcos, inkább szerény, visszahúzó típus volt. Az 1926-ban a Bauhausba beiratkozott Hubert Hoffmann így jellemezte a művészt visszaemlékezéseiben: „Nagyon szenzibilis személyiség, két kimondottan fontos adottsággal rendelkezik:

¹¹ Schlemmer–Moholy-Nagy–Molnár: *Die Bühne im Bauhaus*. München, 1925.

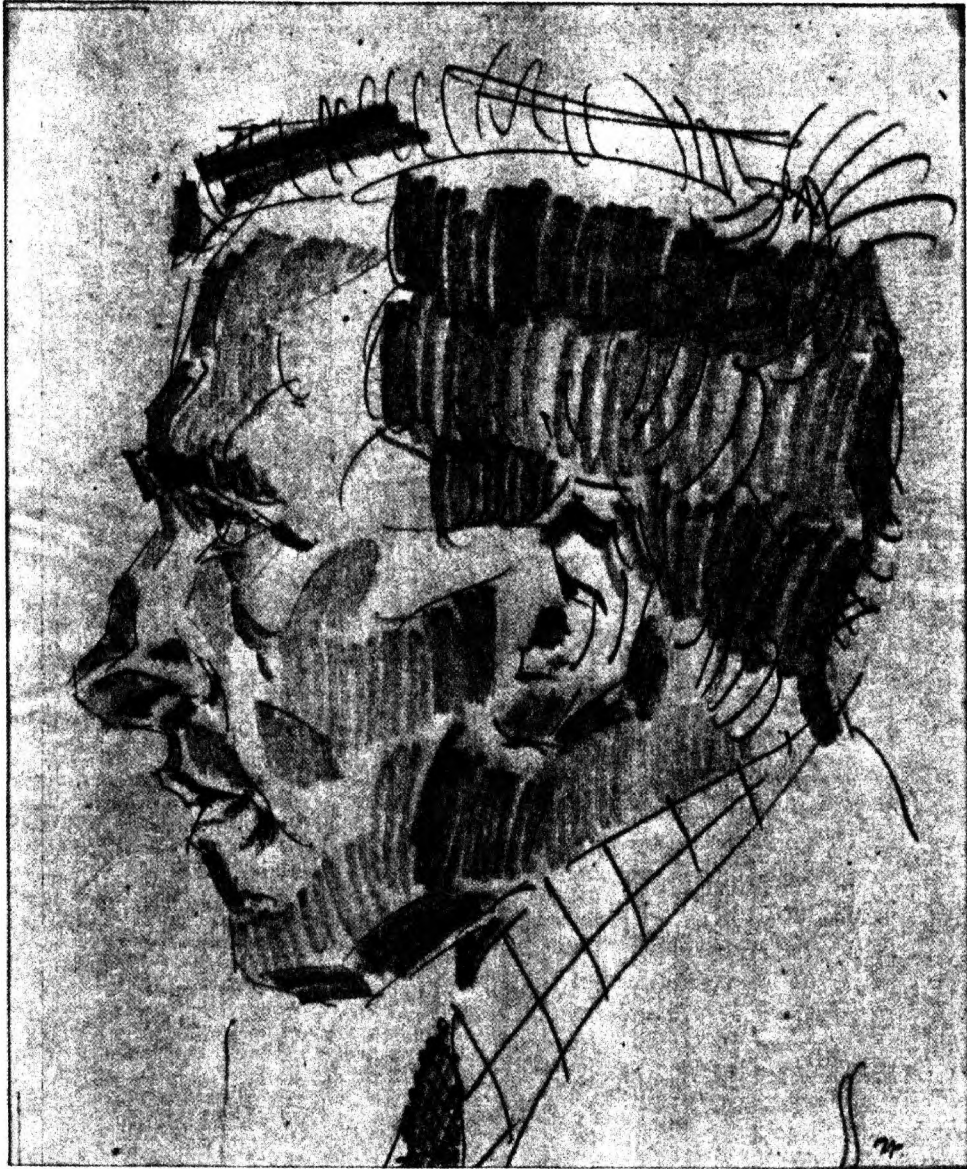
¹² „...ezt a színpadot táncra alkalmassá az tette, hogy le tudtak mondani színpad lehetőségeiről: teljes mélyében és hosszában kiürítették. Szürkés színek és üresség. Zene. Induló, menetelő tempóban. A tér megtisztul: egy szürke csoport precízül körüllépi a teret: tapogatózva meghódítja három dimenzióját. Expanzív, lenyűgöző gesztusok feloldják a testeket a térben, egyelőre még feszültség nélkül. Végül: a feszültség megszületik. Magyar ritmusú zene, motorikus akkordokkal. Palucca megadja a főmotívumot: egy erőteljesen kiugró mozdulatot. Feszültséggel telten előretör. Az erő viharosan belenyúl a térbe, egyre újabb irányokba, egyre újabb szenvedéllyel...” Sebők István: *Palucca (Új tánc)*. *Dokumentum*, 1926. december 1. sz. 32–33.

¹³ *Az Est* tudósítójától: *Szövetkezeti alapon négy modern város épül Németországban*. 1929. július 20.

¹⁴ A győri színház tervei a Bauhaus-Archiv Berlin tulajdonában, Ltsz.: 2552-2559.

12. Ex-libris, 1922
13. Emeletes házak, 1924

14. Breuer Marcel portréja, 1920-as évek

forma-tér viszony, alkotói térlátás, és egy általam speciálisan magyarnak vélt törekvés az abszolút tudományos egzaktuság irányába. Megfontolt vitatkozó volt, eléggé gátlásos, és bár baloldali volt, nem szerette a kollektív bajtársiasságot, a KP pártsejtől távol tartotta magát”¹⁵

A bauhausos kapcsolat kiépítője tehát minden bizonnyal Moholy-Nagy László volt, mindketten az Alföldről származtak, ami szintén közel hozhatta őket egymáshoz. Sebők rövid ideig Dessauban, majd 1928 után Berlinben Moholy-Nagy asszisztense volt, különösen színházi, színpadi kísérleteinek megvalósítója. Ő konstruálta meg fennmaradt vázlatainak bizonyossága szerint az úgynevezett *Fény-tér modulátor*, azaz egy elektromos színpadi világító szerkezet bonyolult működését. (15. kép) Sebők 1928-ban készült bravúros rajza maradt fenn a „kinetikus konstruktív rendszer, építmény mozgáspályákkal játék és közlekedés céljaira” konkrét kidolgozásaként.¹⁶ Moholy-Nagy hat évvel korábbi ötlete így nyert kidolgozást, melyen a felfelé haladó szélső spirális pálya tetejéről lift és kétirányú spirálpálya kombinációjával csúszhatnának le az akrobaták, illetve a látogatók. (4. kép) Napjaink élményparkjainak megelőlegezése volt ez a merész, csúszdás konstrukció.

A meghívás után, 1927 májusától Dessauban Sebők összebarátkozott a főiskola igazgatójával, a híres építésszel, Walter Gropiusszal, akivel együtt akartak stúdiót szervezni a korszerűen gondolkodó német építészek, közgazdászok és szociológusok összefogására. Ebből ugyan nem lett semmi, de Sebők közeli alkotótársa lett Gropiusnak az építészirodában. Az igazgató szerette a tehetséges magyarokat munkájába bevonni, ötleteiket, művészi rajzkészségüket kihasználni. Így dolgozott korábban a pécsi Forbát Alfréd, Breuer Marcel és Molnár Farkas is a Gropius-irodában. Munkalehetőség akkor önállóan nem akadt, s az iroda inspiráló légköre különösen vonzhatta a fiatal mérnököt. Így vett részt Sebők egy családi ház tervezésében Jenában Zuckerkandl részére 1927–29 között, majd az úgynevezett szociális lakótelepek tervezésében működött közre (*Dammerstock-Karlsruhe, Kassel* 1929–30) A *Berlin-spandaueri lakótelep* tervezésébe is bedolgozott, ahová a másik magyar építész, Forbát Alfréd magas sorházakat gondolt el. Sebők is kivette részét a berlini *Sportsarnok (Stadthalle)* óriási fedett épületének tervezésében, amikor Forbát a Mommsen stadiont illesztette bele a táji környezetbe.¹⁷

Sebőköt jó érzékkel azért hívta meg Gropius munkatársnak a dessaueri irodába, hogy segítségével legyen a *Totális színház* terveinek elkészítésében. Ekkor készült rajza a félköríves homlokzatról és a felvezetőkkal tagolt oldalfalról.¹⁸ (5. kép) A tervezéssel a híres berlini avantgárd rendező, Erwin Piscator bízta meg Gropius irodáját, s igen megtetszett neki a tér-színpad Gropius és Sebők közösen elkészült tervén. (16. kép) Gropius általában csak vázolta az első ötletet, s ebből kiindulva dolgoztak a munkatársak, akik saját elgondolásaikkal is részt vehettek a továbbfejlesztésben. A terven már csak egy mély proscénium és egy arénaszínpad látható, melynek lefedésére Sebők diplomamunkáját továbbfejlesztve hálórendszerű, kupolás boltozatot tervezett. (17. kép) Ezzel ahhoz a gondolathoz csatlakozott, mely a színházat gömbformában képzelte el, mint a magyar Weininger Andor is, aki vázlatát belógó mozgó színpadi elemekkel rajzolta meg. Az akkori technológia szerint ez merő utópia volt, de Sebőkéhez hasonló megoldással fedték le a berlini Reichstag épületét a 21. század fordulóján.

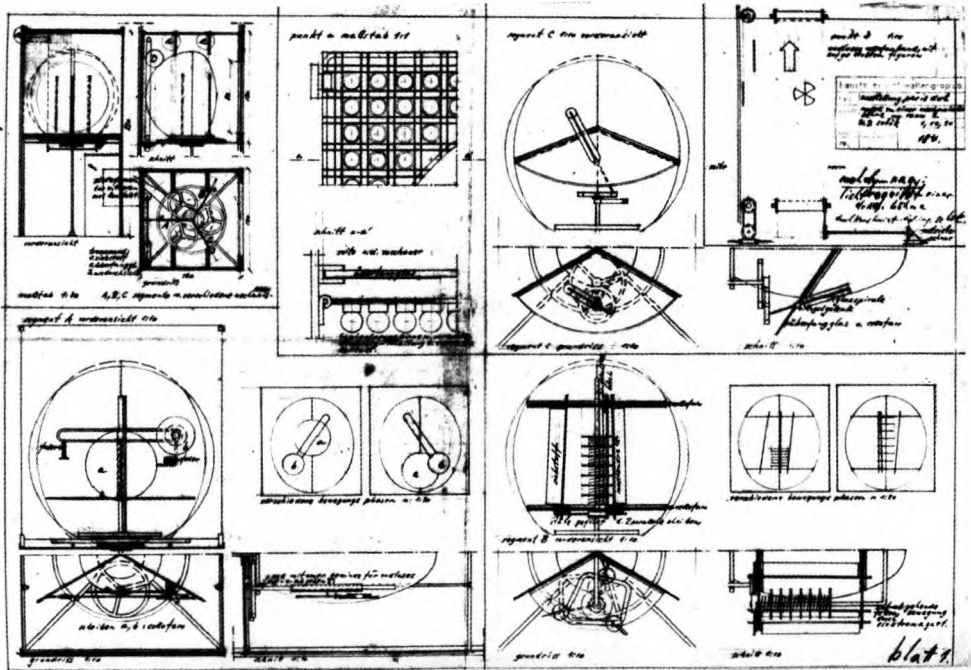
Sebők vetítést tervezett nemcsak az oldalfalakra, hanem a konkáv kupolatérre is, mintegy a régi freskódíszítések modern megfelelőjeként, az aktív, mozgalmas fényjáték-effektusok színházi kipróbálására. Így lett volna teljesen kitöltve a tér, és az épület minden része kihasználva az új médiumok bevonásával. Vetítéssel gazdagította az architektúrát, és

¹⁵ Prof. Hubert Hoffmann levele a szerzőnek, Graz, 1985. 04. 10.

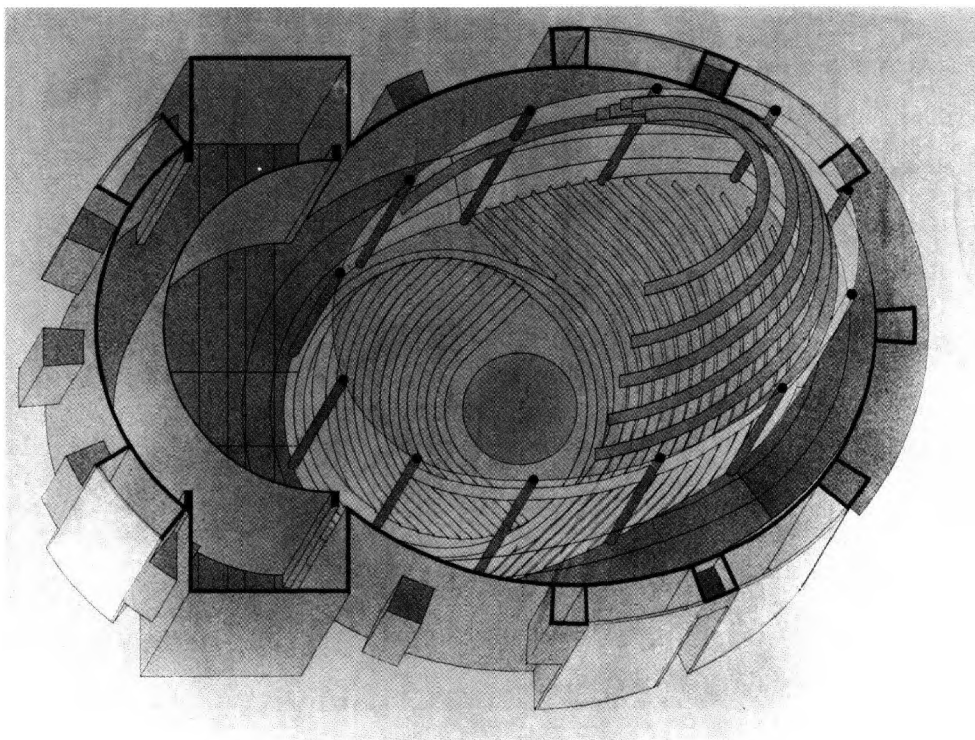
¹⁶ Theaterwissenschaftliches Museum der Universität zu Köln, Korabeli reprodukálása: Moholy-Nagy László: *Von Material zu Architektur*. In *Bauhausbücher* 14. München, 1928, 204-205.

¹⁷ Mendöl Zsuzsanna: *Forbát Alfréd (1897–1972)*. Pécs, 2008. 94–95.

¹⁸ Karin Wilhelm: *Stefan Sebők e l'idea di „Totaltheater”*. Casabella, 1988, 551.

15. Elektromos színpadi világítószervezet működési terve Moholy-Nagy nyomán, 1928

16. A Totális színház izometrikus rajza, 1927

nem egy megbontott színpadot képzelt el térbe lógatott elemekkel. Sok vázlaton továbbvariálta első táncszínházi elképzelését: hét, koncentrikus körökben egymás fölé helyezett nézősorral, majd fölötte bejárható kupolával, megoldása eltért Weiningernek a gömb feléig vitt nézőterétől.¹⁹

Berlinben Sebők tovább dolgozott Gropiusszal az 1930-ban Ukrajna akkori fővárosába, Harkovba kiírt színház tervén. (19. kép) A korábbi tervek fejlesztésével készült rajzain a Bauhausnál gyakori színes architektúrális elképzelések felhasználásával élt. Ma már a tervről nehezen állapítható meg, hogy mennyi volt Gropius és mennyi Sebők hozzájárulása a harkovi pályamunkához.²⁰

A jó nevű irodában többféle munka folyt 1930 körül: a köpenicki és a Rhön melletti *Schwarzerdeni iskola* (6. kép) épületének (ez utóbbinál lapos vörös tetővel éltetve tovább a Bauhaus-színtradíciót) és az aschrotti öregek otthonának rajzain dolgozott Sebők, és részt vett az ugyancsak Gropius irányította párizsi német *Werkbund kiállítás* megtervezésében.²¹ Elkészítette a bejárati csarnok négy változatát. Fekete színnel, vörös oldalszélekkel tagolva a belsőt.²² 1931-ben a lipcsei vásár szovjet pavilonjának belső kialakítását tervezte, ahogy azt Lucia Moholy fotója megőrizte számunkra. Hálós vázszerkezete konstruktivista rendet teremtett, az óriási fotók pedig hangsúlyossá tették az épületbelsőt. Ebben az évben Sebők szerepelt még a berlini Fotómontázs-kiállításon a műfaj fő képviselőivel együtt. Montázsaiól sajnos egyet sem ismerünk, pedig Pap Gyulával együtt alkalmazta ezt a technikát is Berlinben.²³

Színházi tevékenységének körébe tartoztak díszlettervezői munkák is. Moholy-Nagy berlini műtermében 1929-ben konstruktórként dolgozott a Kroll Oper *Hoffmann meséi* előadásának meghökkentően modern díszletein. (18. kép) Csőbútor állt a színpadon, és asztalból lett a szökőkút, extrém kosztümök és különös fényjáték tették extravagánssá a színpadi játékot. A magyarok együttműködésének sajátos példája volt ez az előadás, olyannyira, hogy a meghívott német művészek a nyelvet nem értve kénytelenek voltak elmenni.²⁴ Sebők Walter Mehring *Berlini kalmár* című darabjánál is konstruktórként közreműködött. Ötletei, rajzi megoldásai a színpadtechnika megújítását célozták. Ennél az előadásnál már a sülyeszínpad közepső színpad fölött a levegőbe benyúló térszínpadi elemeket is alkalmazták, s a filmvetítéssel hozták a színházba az utca hangulatát. Mindezt az újságírók leírásából tudjuk.²⁵ Az utcát a színházban vetítéssel meglevenítő új téralakítási illúzió ötletét vitték tovább az alkotók a harkovi színház tervébe is. A 4000 főt befogadó, akkoriban óriásinak számító tér napjaink tömegrendezvényeihez használt stadionos rendezvényekhez fogható korai kísérlet volt.

Nagyszerű és Sebők teljesen egyéni ötletét mutatja az ugyancsak Harkovba elképzelt Sevcsenko-emlékmű. Az ukrán költőnek nem hagyományos portrémonumentummal akart emléket állítani, azt megtették más pályázók, hanem egy multimédiás tornyot tervezett az orosz konstruktivizmus és a bauhausos hagyomány összeegyeztetésével, illetve megújításával. A lábon álló fémszerkezet három nagy utcai vetítővásznat tartott a járókelők informálására, filmek, híradók vetítésére. Leírása szerint Sebők szériában gyártható prototípusban gondolkodott, egy új típusú emlékműideál megteremtésében, mely számos

¹⁹ Andor Weininger: *Das Kugeltheater*. Bauhaus Zeitschrift, 1927, 2.

²⁰ A harkovi színház terve, 1930. Bauhaus-Archiv, Berlin Ltsz.: 6396/5.

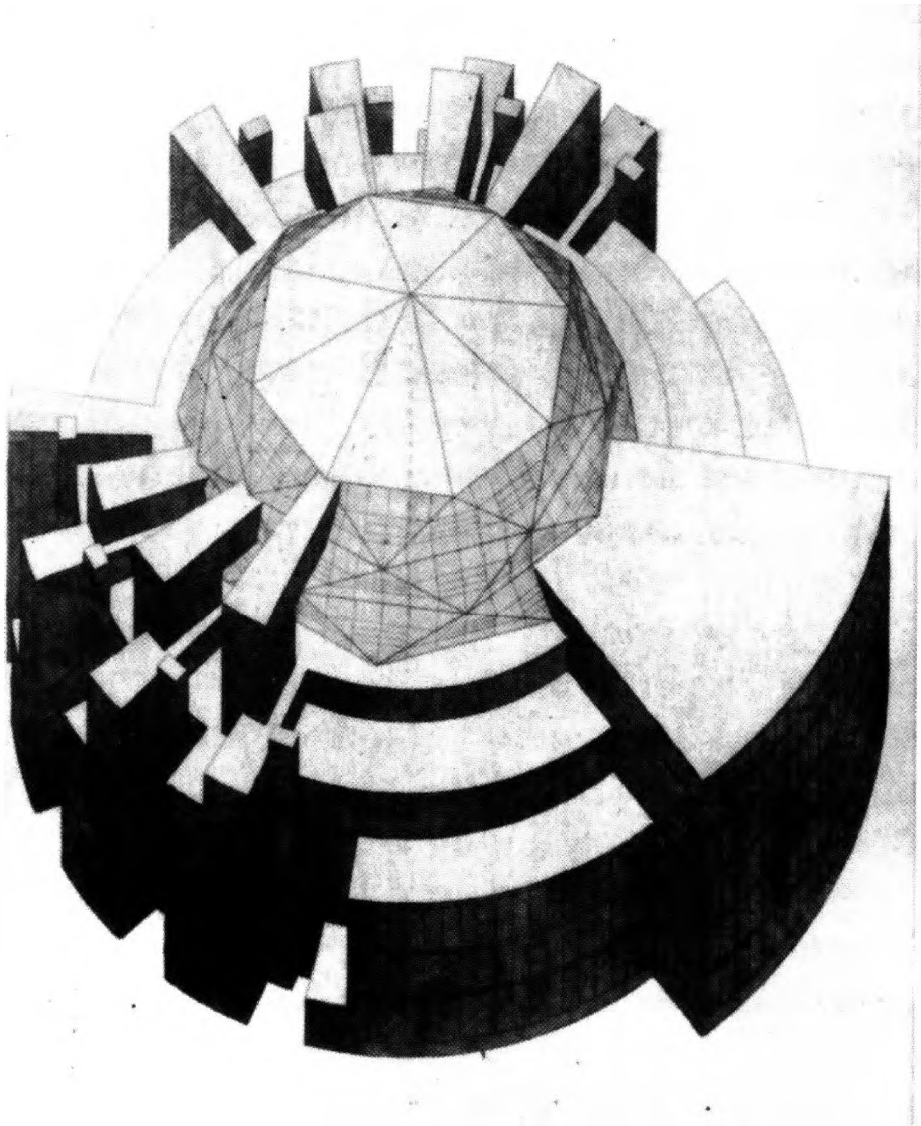
²¹ Ezen a kiállításon szerepelt először az ún. *Fény-tér modulátor*, melynek változatát a hannoveri múzeum igazgatja immár kortárs plasztikaként szeretett volna kiállítani. Azóta három későbbi rekonstrukciója fontos múzeumi tárgyá lett.

²² A Werkbund kiállítás belső tértervei, 1930. Bauhaus-Archiv, Berlin Ltsz.: 2560-62.

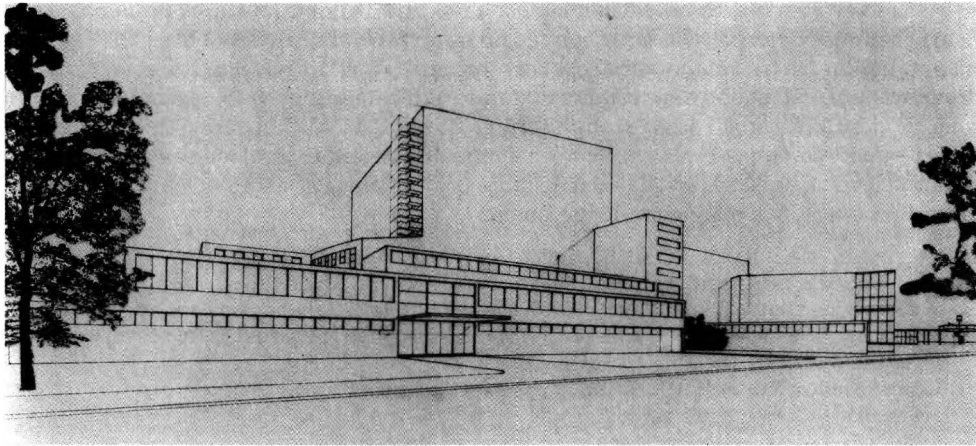
²³ A Berlini Kereskedelmi Vásár szovjet pavilonjában, 1931-ben.

²⁴ Max Gebhardt visszaemlékezése a szerzőnek.

²⁵ Bernhard Diebold írása. *Frankfurter Zeitung*, 1929. 09. 11.

17. A Piscatornak tervezett színház kupolája, 1928

18. Színpadkép Moholy-Naggyal a „Hoffmann meséihez”, 1930/31
19. A harkovi színház terve, 1930

funkciót egyesít magában és az utca emberének kommunikációs központja lett volna Harkov egyik terén. Az emlékműterv a mai értelemben vett „médiaházak” sajátos előfutárának tekinthető, s egyben az utcai kommunikáció olyan modern lehetőségének, mely az akkor megjelenő mozgó hirdetésekben is messze túl mutatott. Sebők egy modellt és néhány szöveges-képes táblát készített el, s ezeket 1930-ban bemutatta Berlinben az Október (Oktyabr) orosz művészcsoport kiállításán, „a művészet demokratizálását ad absurdumig vive”.²⁶ Az „emlékmű mint használati tárgy”²⁷ koncepciót máig egy kicsiny lepozelló őrzi – a terv 1931-ben nem valósulhatott meg. Előadások, kiállítások és számos más funkció egyesült ebben a könnyed vonalú, modern szerkezetű építményben, melynek rekonstrukcióját Hubertus Gassner elkészíttette Münchenben, 2002-ben.²⁸ (7. kép)

Sebők vakon hitt abban, hogy a Szovjetunióban lehetségesek modern feladatmegoldások. Orosz feleségével, a Berlinben megismert harkovi diplomata lányával, Marija Levinával – aki Gropiusnak is fordított – 1932-től Moszkvában élt. Sebők nem tudta, mire vállalkozik. Először a vasútépítésekkel dolgozott, majd 1936-ban El Liszickijel kiállítást készített elő egy nemzetközi építészkonferenciához, melyre hívta magyar bauhausos társait, így Molnár Farkas is, aki azonban érthető módon nem mert vállalkozni a sztálini főváros felkeresésére.²⁹ Vele és az ő révén Gropiusszal felújított levélváltás bizonyítja, hogy Sebők külső megerősítésre várt, és nemzetközi hírnevének elismertetésében bízott.³⁰ Azonban Gropiusszal többet nem tudott találkozni.³¹ A külföldi kapcsolatok, az idegenek egyre gyanúsabbak lettek a sztálini terror megerősödésével. Próbált dolgozni a Vesznyin testvérek és Ginzburg irodájában, akiket korábbról, mint az orosz építészeti avantgárd kiváló képviselőit ismerte, s akik a harkovi színház pályázatának nyertesei voltak. Végül letartóztatása előtt a moszkvai metró építésében vett részt,³² mely létesítmény a diktatórikus szocreál eklatáns példája, a modern törekvésektől homlokegyenest eltérő, túldekoráltan pompázó hatalmi szimbólum. (20. kép) Ebben a világban Sebők működési köre és élete is egyre jobban bezárult. Végül koholt vádak alapján 1941 júniusában „kémként” letartóztatták, és 1942. március 18-án a sztálinizmus áldozataként halt meg. Unokahúga az utóbbi évtizedben tudta meg a pontos dátumot a lassan megnyíló orosz archívumból, és azt is, hogy 1997-ben rehabilitálták Stefan Ferdinandovics Zebeket³³ (oroszul így írták a nevét a szovjet építészetéről szóló írásokban). Fiatalon lett a sztálini diktatúra áldozata, ahogy számos magyar művész, mint például Mészáros László szobrász, híres filmrendezőnk Mészáros Márta édesapja, vagy Komját Aladár író és mások. Sebők Szolnokon élő édesanyjával még a Szovjetunióból is váltott levelet, de sorsát sokáig homály fedte és munkássága³⁴ a történelem szorításában, társaiéhoz hasonlóan máig nem eléggé ismert.

²⁶ Alfred Kurella archívumában található, ő írt szöveget az emlékműtervhez: *Plan für das Exposé für den Wettbewerb Schewtschenkodenkmal*. 1930. Újraközlés: *Medienturm von István Sebők 1930*. Mellette Kemény Alfréd két cikkét is közölte Sebők tervéről. Kiadta: Hubertus Gassner. München, 2002, Haus der Kunst.

²⁷ Képét közölte a *Rote Post* 1932. 14. száma.

²⁸ Sevcsenko-emlékmű makettje, 2002.

²⁹ Molnár Farkas levele Walter Gropiusnak, Budapest, 1936. 02. 29.

³⁰ Sebők levele Walter Gropiusnak Moszkvából, 1936. 01. 06. Bauhaus-Archiv Berlin.

³¹ Gropius kérésére lefordította magyarra a *Wohnen im Hochbau* 1930. című cikkét, de a fordítás nem jelent meg.

³² Egy metróállomás kialakítási terve a Vesznyin testvérek fondjában. S, F. Zebek néven Jásenko és Demcsenko építésekkel együtt. Lásd: *Katalogus Muzej architekturi imeni Scsuszeva*. Moszkva, 1970, 228.

³³ Lilly Dubowitz: The Russian Projects of Stefan (Istvan) Sebők. A Forgotten Bauhaus Architect. In *Centropa*. 2010. X/1. 46–54.

³⁴ Korai vázlatfüzeteivel, rajzaival telt bőröndöt Sebők Moszkvában Gropiusra bízta, s kérte, juttassa el Hubert Hoffmannhoz. A Grazba visszatért Bauhauslertől került Sebők anyaga a Bauhaus-Archiv tulajdonába, Hofmanntól hallottam magam is először magyar barátjáról, Sebők Istvánról (B. É.).

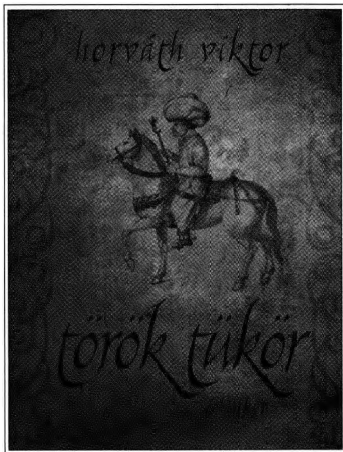
20. Sebők Moszkvában, 1936 k.

A GYŰRŰ URAI

Horváth Viktor Török tükör

Alighanem már gyermekkorában megragadhatta szerzőnk képzeletét az *Egri csillagok* olvasásakor az a tény, hogy Bornemissza Gergely egy Pécs környéki kis faluból származik, s a nagy előd regényének emlékezetes patakbeli fürdőzése is egy vadregényes mecseki erdőben játszódik. A történelmi források szerint bizonyossággal annyi tudható, hogy Gergely apja pécsi kovácsmester volt, az egri vár ostroma után pedig hősünk török fogságba esett, és Isztambulban halt meg.

Amennyi joggal Gárdonyi meghalasztja a szülőket, hogy az árva ifjú nagyobb életpróbák elé állíttassék, úgy Horváth Viktor beköltözteti a Bornemissza családot Pécsre, s egy szintén árva török fiút, Ísza bin Juszufot, a város pasájának mostohafiát teszi meg elbeszélő hőségé, s így a két regény világának szereplői, a cselekmény szálai jól áttekinthetően érintkeznek. Miközben szolgálja-nevelője, Szejfi és dajkája, Halíma meséiből a forrásokat roppant alaposan kiaknázó széles történelmi tablót kapunk a mohácsi vésztől kezdődően, tulajdonképpen ugyanazt a történelmet éljük át, amit Gárdonyi is elének tárt, de most ellentétes nézőpontból, „török tükörből” látjuk elveszni országunkat, beépülni a hatalma csúcspontjára jutott Oszmán Birodalomba. Természetesen hitelesebb és árnyaltabb képet kapunk itt a török világról, az elmúlt évszázadok nagy hódításairól, a mitikus török szultánokról, hadvezérekről, pasákról, köztük Bali bég, budai pasa gyermekeiről, Arszlán bégről, Dervis bégről, aki Ísza nagybátyjaként annak mostohaapja lesz, és Jadsudzsról, aki Gárdonyi regényében Jumurdzsákként zavarja meg a magyar gyerekek nyugodalmas álmát immár több mint egy százada. Ijesztő az a kép, ami Horváth Viktor regényében a szilárd királyi hatalom megszűnte, a mohácsi vész és Buda eleste után, a hitviták gyöngítette keresztény Magyarországról egy keleti világbirodalom fővárosából érkező ifjú elé tárul. A romos, zord és szegényes vidékek, ahol rablók tanyáznak, és a tehetősebb lakosság, az egyházvezetők kincseikkel már rég elmenekültek. Itt a két világ ábrázolásának pátosza a magyar térfélről óhatatlanul a török térfélre csúszik át, győztesen kerül ki mindenféle összevetésből a birodalma új területeit okos kompromisszumokkal megszerző mohamedán világ, s még csak igazán méltó ellenfele sem akad a másik oldalon, ahol mindenki csupán önnön érdekeit szem előtt tartva éli szűk korlátok közé szorított mindennapjait. (Jellemző a regényben csak éppen említett epizód, amikor hitvita címén az unitárius és református lelkészek perelnek egymással Nagyharsányban 1574-ben, majd a vesztesnek nyilvánított unitárius Alvinczi Györgyöt és társait egyszerűen fel-

Jelenkor Kiadó
Pécs, 2009
560 oldal, 3800Ft

akasztják, máig érezhető feszültséget gerjesztve a két felekezet között. Ezek után néha érthető a török kissé hitetlenkedő csodálkozása a keresztény szokásokat illetően.)

És ha már Jumurdzsák is Pécsre költözik, akkor természetesen a gyűrűje is itt rejtőzik valahol, hamarosan rá is találunk, miután megismerkedhetünk az *Ezeregyéjszaka* világában gyökerező történetével. Mert valaha még eleven varázserővel bírt ez a gyűrű, az Alaeddín nevű mesehőst szolgálta készségesen a sivatagban, majd kései leszármazottjához, Jakubhoz került, amely szál a szerelem roppant hatalmáról szól, hogy végül, varázserőjét már elveszítve Ísza anyjáié, a rejtélyes múltú és titokzatos, kettős életet élő Amináié legyen, akitől az említett Jadzsudzsz orozta el, s lett számára értékes talizmánná. Most azonban a gyűrű Bornemissza Gergely házában pihen, emlékezhetünk rá az *Egri csillagokból*, miképpen jutott a hősiessen foglyokat szabadító gyermekifjú Gergely tulajdonába.

Még mielőtt nagyon összemossánk a két regény világát, meg kell jegyeznünk, hogy Horváth Viktor regénye teljesen egyedi, önálló hangú, a Gárdonyiéval egyenrangú epikus világ. Legnagyobb titka talán az, ahogyan már a kezdet kezdetén megszólítja és elvárásolja az olvasót. Mint említettük, a történet elbeszélője egy mohamedán ember, Pécs pasájának, Dervis bégnak a mostohafia, aki idős emberként, a XVI. század utolsó évében ad számot életéről, leginkább ifjúkori kicsapongásairól, kalandjairól és féltve őrzött, titkos bűneiről. A megszólított olvasó is igazhitű lesz itt, hiszen ki sejtette volna akkor a Török Birodalom évszázadokon át húzódó, lassú összeomlását. Nekünk, vele egy hiten lévő kései utódainak írja meg élete történetét, okulásul. De hogy mindezt magyar nyelven teszi, ékes keleti szóvirágokkal díszítve szövegét, erre hiteles magyarázat nincs, legigazibb magyarázat erre maga a mű. Valódi romantikus történet ez, a XIX. századi Jókai, Hugo regényeinek szellemében, csakhogy érezhetően Horváth Viktor élete munkája fekszik benne; ehhez fogható mennyiségű történelmi anyagot ilyen játszi könnyedséggel birtokolni, beleszöve a keleti mesevilág gazdag ornamentikájú, fordulatokban és tanulságokban bővelkedő történeteit, a muzulmán hit szent könyvének példázatait arabul és magyarul, a nagyszámú, elsősorban Pécs és környékének mondáit és legendáit, nem mindennapi teljesítmény, már-már zseniálisnak mondható, ahogy mindez egy hatalmas szőnyeg szövegmintájaként az olvasó tudatában összeáll. Testileg-lelkileg törökké lesz az író, mindenféle identitásp probléma nélkül bújik bele a török fiú alakjába. (Már-már félténem is, hogy ekkora önfeladás némileg veszélyes is lehet, ahogy Devecseri Gábor megszűnt poéta és jó műfordító lenni, miután az *Odüsszeia* magyarítását Homérosszá átszellemlülve bevégezte.) A már említett mesei világon túl az édeskés, zamatos, túlcifrázott, de nagyon fegyelmezett, hasonlatokban, egyéb költői eszközökben bővelkedő nyelv belső logikája szerint is a keleti gondolkodást követi, amikor sűrűn egymás után frappáns közmondásokkal, a *Korán*-ból vett idézetekkel zárja le az egyes epizódok tanulságait. Mi másért vonult vissza vénségére Ísza a tekkába (kolostor), minthogy már csak az írásnak-olvasásnak éljen, hogy egykori bölcs szolgálja-nevelője, Szejfi tanácsát követve, az emberi élet rejtelméről elmélkedjék.

Ha kissé alaposabb vizsgálat alá vesszük a nyelvisége által káprázatosnak minősített regényt, nyomban felvetődik a kérdés, hogy a Péterfy Jenő híres Jókai-elemzésében említett romantikus regények két fajtájából a *roman des aventures* vagy a *roman des caractères* esete illik-e rá inkább. Sajnos már első pillantásra be kell látnunk, hogy a regény erényei korántsem a jellemek kidolgozásának mélységéből eredeztethetőek. Horváth Viktor alakjainak megformáltsága rendkívül sekélyes, igazi mélységet felmutatni nem tudó történelmi bábok, akik éppen a nagyszámú kalandban való passzív mozdulásokra a legalkalmasabbak. A sematikus női szereplők felskiccelésére még volna is mentség, hiszen egy serdülő ifjú legény éppen el van tiltva a mohamedán világban a nők rejtélyes lelki életének behatóbb megismerésétől. Ám a mostohaanya, Szudabé konok, rátarti gonoszságára, az elrabolt Mária üres némaságára, a dajka, Halíma arctalanságára, de még Cecey Éva

színtelen, idillikus bárgyúságára sem adhat ez felmentést. A mellékszereplők éppen olyanok, amit éppen csinálnak. Ha rablásban vesznek részt, embertelen fenevadak, ha csak úgy időznek a regény lapjain, akkor teljességgel felismerhetetlenek (Gritti, Rác Gyurkó), de még a bölcs Dervis bég is meglehetősen szélsőséges érzelmi állapotok között leledzik. Bornemissza Gergely hamuszürke jelleme annál is meglepőbb, hisz itt egy kész figurát emelhetett át a szerző Gárdonyi regényéből. Csak a mű végén elevenedik meg jellembeli tetszhalottságából, amikor a vele szinte baráti viszonyban lévő Dervis béget kell elárulnia és kirabolnia. A főszereplők sem járnak sokkal jobban. Ísza bin Juszúf, mint a regény végén kiderül, a maga számára is teljesen kiismerhetetlen. Hol szenvedélyes sakkjátékos, hol nők után üzekedő kujon, hol hívő muzulmán, hol érthetetlen okokból veszélyek után ácsingózó himpellér, hol pedig igazi motívumokat nélkülöző testvérgyilkos. Összevissza életét, kegyetlenkedéseit imígyen magyarázza: „Lezártam Szejfi szemét, és ekkor meghozta a termését az a fa, aminek a magja tizenhat éves koromban hullott a szívembe, amikor megöltem Pietro Grittit. A magból aztán észrevétlenül hajtott ki valami növény, nőtt, nőtt, anélkül, hogy én magam tudtam volna róla, és amikor eltemettem Szejfit, megláttam rajta a termést. Tanulság: az élők lezárják a holtak szemét, a holtak kinyitják az élők szemét.”(540.) Ami nagyon szép, csak éppen semmit nem magyaráz. Ha visszalapozunk a testvérgyilkosságot követő jelenetre, még inkább meghökken az olvasó, hogy a történetek mennyire érintetlenül hagyták mindig Íszát. „(Antonio Gritti) megölelt, sokáig öleltük egymást nehezen és szorosan, aztán ő gyengéden eltolt magától.” (527.) Elképzelhetetlen, mit is akar jelenteni ez a kissé ragacsos ölelődsi testvérük hullája mellett. Nála már csak Jadzszuds jár rosszabbul, akit arra szemelt ki a sors, hogy folyton a gyűrűje után kutasson, mindenféle ablakoknál leselkedjék. Vagy az öreg Bornemissza, aki nevével ellentétben egyetlen pillanatra sem józanodik ki bortól szerzett mély delíriumából. Talán csak Szejfibe szorult egy jóféle kis karakter, bölcsessége azonban oly távol esik a mű köznapi történéseitől, hogy megnyilvánulásai csak ritkán mozdítanak a regény cselekményén.

Amiben roppant ügyesnek mutatkozik Horváth Viktor, a már említett nyelvi leleményen túl, a történeti kútfők, romantikus szálak egységes regényszerkezetté való összeillesztése. Csak egyetlen példát emelnék ki mindezek bemutatására. Történelmi tény, hogy a velencei dózse Lodovico Gritti nevű, Isztambulban nevelkedett természetes fiát nevezték ki Szapolyai János királysága idején Magyarország kormányzójává. A nevezett úr hétpróbás csirkefogó volt, aki lopásból, csalásból, gyilkosságokból szerezte és gyarapította vagyonát és a török udvarban lévő befolyását, de még Európát átszelő kémtevékenységet is folytatott, ami könnyen érthető, amikor ezekben az években a Birodalom és Velence kapcsolata megromlott. Mindebből szinte egyszerre lett elege a magyaroknak, a németeknek, az oláhoknak, de hallgatólagosan a török udvarnak is. Így aztán Medgyes várába szorították, és a segítségére siető koalíciós csapatok is Szapolyai oldalára álltak, mindannyiuk meglepédsére még a várvédők is kapituláltak, majd a prédaként ölükbe hulló kormányzóval rövid úton végeztek. Volt azonban két serdülőkorú fia is, akiknek a történelmi források szerint szintén nem volt kegyelem. Van már most a Pécs melletti Kantavár mondája, amely szerint egy Kanta nevű rablólovag lakta a romjaiban még ma is látható valamikori várat, s aki egy csodaszép leányt tartott fogságban, szerelmét azonban nem bírhatta, s aki egy arra tévedt idegen lovag kedvese lett végül. Kanta megölette a szívtiprót, s csak a nyakán talált, édesanyjukat ábrázoló medálból jött rá, hogy édestestvérenek lett gyilkosa.

Horváth Viktor regényében Kantavár testvérpárja a két Gritti fiú lesz, Pietro és Antonio, de harmadik féltestvérként hozzájuk társul a regény főhőse, Ísza is (kicsit homályba vész, és vélhetően a romantikus gubanc fel nem fejtett szála, hogy édesanyja, Amína miként is lett Lodovico Gritti feleségéből apja, Juszúf kedvese), itt ő lesz az, aki az elrabolt leány, Mária iránti szerelemfáltésből Jadzszuddzal megöleti a lány régi szerelmét, Pietrót.

Mint az eddigiekből is látszik, Horváth Viktor nyelvteremtő tehetsége ellenére nem

igazán mai fülnek való regényt írt. Már Gárdonyi könyve sem volt éppen a kor színvonalát meghaladó opusz, de a hazaszeretet érzésének és a történelmi „vigasztalosság” megjelenítésének olthatatlan vágya bizonyára örökérvényűen kijelölte helyét a magyar történelmi regények sorában, nem beszélve arról a nem jelentéktelen tényről, hogy koraérett *felnőttek* számára ma is nagyon lebilincselő, jól megszerkesztett, a romantikát nem burjánzásában, hanem visszaszűkített realiztikus kidolgozottságában meghaladó olvasmány. (A kritikus kedvét lelte benne mostani újraolvasásakor, hasonlóan mint a jelen mű stílárís szépségeiben is.)

Horváth Viktor megtehetette volna, mert tudása és nyelvteremtő ereje meg lett volna hozzá, hogy valami egész más ideát, korunkban érthetőbb problémakört érint művének megírásakor. Ha valamit hibájául róhatunk fel, az mind egygyökerű, a kalandos vadhajításokkal teli romantika nyúlványát tekintette mérvadónak, kissé csúfondárosan nyelvet öltve a mai olvasónak és az irodalommal foglalkozó beavatottnak, ezt a stílt próbálta irónia nélkül reaktivizálni. Mert az a kevéske kikacsintás, amit itt-ott megenged magának, hogy művét nem szabad komolyan venni (541.) – mintha a hóhér vigasztalná a delikvenst) –, csak egy pici csavarintás a regény vaskos, vérbő romantikáján. Szellemes ugyanakkor az a nyelvi túlburjánzás, ami törökségében a szerzőt néha elragadja: „Tugra nincs. Ez nem fermán és nem berát, hanem csak tezkere. Tezkerére nem rajzolnak tigrát. Most örülj a tezkerének. Majd ha a tezkerét elküldöd a defterdárnak, és a defterdár ellenjegyzí, akkor befizetheted a taput az eminnek, és az ámil bujurdit kér a kádiaszkeretől a sejk-ül-izslám véleményével, aztán ha a sejk-ül-izslám kimondja a fatvát a khánunnáme alapján, amit majd a Padisáh ír, mert sajnos gyaur vagy, barátom, és egész városok dzsízjeít és tapuját és a többít még hívőnek sem adta soha mukátába a Padisáh...” stb. (26.) Még szerencse, hogy az író török szószedetet is mellékel művéhez.

A regény nem más, mint pompás gyöngyszemkeként felfűzött kalandok láncolata. A romantikus helyszínek (várromok, alagutak, szerájok), a sok-sok önmagáért való kaland (leányszöktetések, rablások, várostromok, repülő szerkezet létrehozása) a regény cselekményébe szótt mesés-éremes legendák egzotikus színekkel való felfestése igénybe veszi a szerző minden stílárís díszítóművészeti tehetségét. Ezek a kalandok azonban, miután szervesen nem épülnek egybe, ki is oltják egymást. A haladvány megszűnteti az előzményeket. Ísza balkezességének története, a Szudabé utáni olthatatlan vágyakozása, sakk-szenvedélye megtölt egy-egy fejezetet, végső pontjára hág, tanulással szolgál, hogy aztán az égvilágon semmi folyománya ne legyen a regény további lapjain. Ezek a kalandok, a kaland természete szerint, egyszerek, lezártak, egyediek, mint az *Ezeregyéjszaka meséi*, ebbéli zártságukat feltörni, a nyugvópontonról elmozdítani egy egész más, többszálú történet-szövés segítségével lehetett volna, amely aztán nemcsak abszolút értelemben mutatta volna meg a történekek önértékeit, hanem azokat relativizálva, más eseményekkel tükrözttve biztosította volna az egyes kalandok közötti átjárhatóságot.

A szigorúan lineáris történetmondás ellenére teljesebbé lehetett volna tenni a regény világát, ha belegondolunk, hogy mindezt egy idős ember írta fiatalága bűneinek mentességére. A hang azonban, ami elbeszél, nagyon is kamaszos, egy magával nem bíró tinédzser hangja. Csak néha borong át a regény szövetén az öregség bölcs belátása, az élet hiábavalóságának, az eltűnt dolgok messzeségének fájdalma. A mohácsi csata különböző nézőpontú ábrázolása után így mereng el: „Mít számít, hogyan történt? Annyi az, mint amikor télen, a havazásban a kolostor sarkánál a huzatban megbillen egy hópihe. Fenntartja a légörvény, kicsit később esik le, követjük a szemünkkel egy darabig nagy nehezen, mert nem különbözik a többítől, pedig közelről bizonyosan más a formája, mit a társainak.” (75.) Ha a nagyon lírai anyagot ebbe az irányba engedte volna kiteljesedni, ha a gondolatiság, a filozófia felé mélyítette volna el, ha a műbe bedolgozott, a modern életet is mozgató paradoxonok mélyebben áthatották volna a regény mesés világát, ak-

kor egészen maradandó olvasmányélménnyé válhatott volna a regény. „Iszkender azt mondta a medreszében mindenki füle hallatára, hogy a tudomány nem azzal foglalkozik, hogy fogalmi milyen kapcsolatban vannak a tapasztalással, hanem azzal, hogy a fogalmi milyen kapcsolatban vannak egymással.” (168.) Az anakronisztikus kartézianus gondolatok egyáltalán nem zavarják meg a regény eszmeiségét, hiszen egy furcsa szerzet, egy őrült elme gondolatai, ugyanakkor távlatokat nyitnak az ember mindenkori racionalizmusra törekvő világszemléletére. Ugyancsak Iszkender veti fel azt a gondolatot, hogy „belül vagyunk kívül”(236.), eljutva a zavartalan őrültségig, amikor azt állítja: „attól olvad meg bent a mezőkön a hó, hogy kint a házakban annyit fűtenek”(237.), hogy aztán az épülő pécsi várfalak védműveit is kívülre tegye, mintha a bentiektől kéne a kintieket megvédeni. Ha alaposabban belegondolunk, nem is olyan abszurd ez az állítás, a kései olvasó számára legalábbis...

Újraolvasva a könyvet lesz mindez igazán hiányérzetté, amikor az olvasó nem az ismeretlen, a még beláthatatlan történetre veti tekintetét, hanem a szöveg boldog-szomorú hangulati hullámzásaira, az emlékezős különös fanyar ízeire, avarságára. Ekkor érezheti úgy, hogy csak átrohant egy életen, végigélte romantikus-véres kalandjait, de nem jutott közelebb a hőshöz, ahogy önmagáról sem tudott meg többet. Kissé fölöslegesnek találja a szentgyörgyvári leányrablást, szervesen a sok rémmesét, túlzásnak a regényt záró hitvitát, a gépmadár körüli bonyodalmakat, Dervis bég kirablását igazából nem tudja értelmezni, végül maga a testvérgyilkosság is kimódolt és szertelen, itt már erősen szakadoznak a vadromantikából szótt cselekménybonyolítás szálai. Az ezt követő néma csend, hogy Ísza bin Juszúf sorsának további bemutatása, élményszerű feldolgozása elmarad, ugyancsak meghökkenti az olvasót. Mintha ennek a hosszú tisztulási folyamatnak, amelynek végén hősiükből bölcs öregember lett, nem lennének tanulságai.

Talán a könyv utolsó gyöngyszeme (*A bolt*) a legárulkodóbb Horváth Viktor írói világára, amelyben egy példázattal vesz búcsút az olvasótól. „Ez a tanulság: Ha nem találd a kincset, ne türelmetlenkedj. Bérbe vettél egy boltot a bazárban, és a kincs ott van valahol a boltban. Amíg tied a bolt, nem kell kapkodnod, de találd meg, mielőtt lejár a bérlet! Ha máshogy nem megy, forgass fel mindent!” (545.) Legelőször is tudhatjuk, nem olyan boltokat vesztegetnek, ahol kincsek lennének elásva. Ha mégis valami rejtett kincs reményében vettük ki a boltot, ássuk csak föl mihamarabb, és ne vacakoljunk a bolttal, mert még valaki megelőz bennünket! Ám a legtöbbször a kincs nincs elásva a boltban, hanem maga a bolt a kincs, az írói tevékenység révén képződött érték. Kiásni ezt a legkevésbé sem lehet, csak méltó módon, okosan gazdálkodva, hasznot hozóan üzemeltetni, ahogy Horváth Viktor is a regény jelentős részében teszi. És ha még jobban erre összpontosított volna, és nem a kreált kincs képzetére, még talányosabb művel gyarapodhatott volna a mai magyar próza. Mert bár „a tezerére nem rajzolnak tigrát”, Jumurdzsák gyűrűje e regény megszületése pillanatától őt illeti meg.

MI, FILOLÓGUSOK, A VÁROSUNK ÉS LAKÓI

Horváth Viktor: Török tükör

Hogyan ítélünk, mi filológusok? Professzionális módon? Szívből? Olvasottságunkra támaszkodva? Impresszióinkat tálalva? Tudományos módon? Kritikus kritikusként?

Elsősorban filológusként, azt mondanám, bárki bármit is ért alatta, filológusként és nem történészként, nem szociológusként, nem politikusként és nem is átlagemberként. Baj ez? Miért ne ítélhetnénk így? Hiszen filológusok vagyunk.

És hogyan íránk regényt, mi filológusok? Baj az, ha azt is filológusként tesszük?

Horváth Viktor filológus, ismerjük régi-irodalmi versfordításait, kollégánk a Magyar Tanszéken. Megtanulta és megtanítja, amit mi is tudunk: szövegeket értelmezni, más szövegekhez társítani. Tanítja és megtanulta azt is, amit nem mindannyian csinálunk és nem igazán tudunk: *pastiche*-t írni, más bőrébe bújni, középkori verset fordítani, sőt középkori verset írni. Persze mi filológusok fanyaloghathatunk látván a *pastiche* műves vagy művelt voltát. Talán igazunk is van. Talán néhol túlzó. De tulajdonképpen nem más, mint mi magunk: filológia.

Komolyan kell-e ítelnünk egy regényről, amelynek jól láthatóan közönségsikere van, annak ellenére, hogy írójáról a közönség nyilvánvalóan semmit nem tudott e regényét megelőzően, nem olvasta se verseit, se versfordításait, se első regényét. Közönségsiker annak ellenére, hogy szépirodalmi kiadó adta ki, olyan, amelynek nem szokása, sőt nincs hozzászokva, hogy szerzőit egy hónap alatt sztárrá tegye. Nyilvánvalóan az ilyen könyv olvasmányos kell, hogy legyen, lektúr. És nekünk filológusoknak kötelezően fanyalog-nunk kell. Távol álljon tőlem, hogy a belletrisztikát vagy a ponyvát védjem, aki ismer, tudhatja, hogy irodalmi ízlésem konzervativizmusa szörnyűségesen korszerűtlenné teszi olvasási szokásaimat ebben a kultúripartól minden eddiginél jobban meghatározott posztmodern irodalmiságban. De mégis, úgy érzem, a *Török tükör* olyasvalami, amit nagyon is komolyan, vagy legalábbis nagyon is félig komolyan kell vennem. Fontos könyv és jó könyv, ez olvasói ítéletem róla, de, hogy mitől jó, azt már a bennem lévő filológus mondhatja csak meg.

Ha tehát a kérdést komolyan akarnám venni, azaz ha valóban válaszolni szeretnék arra, a *Török tükör* jó regény-e, vagy sem, akkor valószínűleg először is azt a kérdést kellene feltenni, vajon *mi* a *Török tükör*, és miféle elvárásoknak kell, hogy megfeleljen? Ha valóban komolyan gondolnám ezt a kérdést, akkor ugyanis a *Török tükör*nek, mint minden valódi irodalmi műnek, magának kellene létrehoznia saját lényegét: akkor *causa sui* lenne. Ebben az esetben azért lenne haszontalan azt szembesíteni azokkal az elvárásokkal, amelyeket más olvasmányélményeink felől fogalmazunk meg, mert ezeket önmaga tenné irrelevánssá, nem számít, mennyire támaszkodna más irodalmi művekre, vagy egyszerűen más szövegekre, a saját törvényeit hozná létre (ahogy az *Ulysses* idézi meg az *Odüsszeiát* és a *Hamletet*). Semmi ilyesmi nem áll ugyan fenn, a *Török tükör*nek (posztmodern öntudatból vagy populáris kívánalmaknak megfelelően – itt nem számít) nincsenek ilyen igényei, mégsem haszontalan feltenni a kérdést. Ez estben tehát nem azért, mert a regény sa-

ját törvényeit hozza létre, hanem, hogy ne olyan külső meghatározásokkal szembesítsük, amelyeknek nem volt, sőt nem is lehet célja megfelelni.

Mi hát a *Török tükör*? – kérdezem most félig komolyan. „Tükör”, ahogy a cím is eligazít minket. A kérdés csupán az, minek is a tükre?

A regény mint tükör – ki ne ismerné az unalomig csépelte metaforát, amely egy időben sokkal inkább kötelező előírás volt, mintsem az értelmezést segítő trópus. Nyilvánvaló, hogy a tükör ebben az esetben mást jelent, mint az objektív valóság tükröződését a tudatban. Nem azért, mintha a tükrözés-elmélet tagadta volna a valóság különböző nézőpontjainak meglétét, hanem azért, mert a *Török tükör* egy konstruktív tudatot feltételez vagy még inkább: hoz létre, olyat, amely nem egyszerűen más nézőpontot nyújt ugyanarra a valóságra, hanem megváltoztatja a valóság értelmét.

Túlságosan előreszaladtam, de tulajdonképpen csak ezt akartam mondani: a *Török tükör* nem a valóság „hű tükre”, de nem is egyszerű megfordítása a szerepeknek. Bármennyire banális legyen az az állítás, hogy nem tudunk egyszerűen csak átugrani egy másik nézőpontba, nem tudunk törökké válni, akármennyire is szeretnénk, mégiscsak ez az első fontos elem, amire fel kell figyelniünk. Csakhogy rögtön utána arra is, hogy a *Török tükör*nek nincs is ilyen szándéka: a „tükör” nem értelmezhető az objektivitás tükréként, de nem értelmezhető egyszerűen a „másik oldal”-ként sem. A *Török tükör* ugyanis létrehoz egy olyan nézőpontot, amely azelőtt soha nem létezett.

Nem kétséges, minden, amit ebben a tükörben látunk ismerős, sőt többet mondhatunk: ismert. Ha nagyon határozottak akarunk lenni, azt mondhatjuk, a *Török tükör* semmi újat nem mond. Ismerjük az ottomán aranykor elméletét, a magyar nemzetfogalom kiterjeszhetetlenségét egy olyan korra, ahol csak a nemesi *natio* alkotta azt, a török és tágabban a muszlim kultúra relatív türelmét a legyőzött kultúrák irányában, a hódoltsági területek kettős adóztatását, a török igazgatási rendszert. Ismerjük a keresztény uralkodók acsarkodását, a magyar ugar hadviselési hasonlóságát, a ruházatkodás megkülönböztethetlenségét, a magyar ugar kultúrátlanságát, ahol a reneszánsz csak az udvarra, néhány püspöki székhelyre (köztük éppen Pécsre), és néhány arisztokratára korlátozódott. Ismerjük a török terjeszkedésnek a hadsereg hatótávolságára vonatkozó határszámítását, amely irrelevanttá teszi a „kereszténység bástyája” toposzt, mivel kimutatja, hogy a török hadsereg maximális hatótávolsága nagyjából ott volt, ahol a hódoltság határa húzódtott. Ismerjük tehát a történeti legendák demitologizálását.

És ismerjük a kalandregény formáját, Arisztotelész véleményét arról, hogy a leghatásosabb drámai elem, ha a fordulat és a felismerés együtt van jelen. Ismerjük még az intertextualitás elméletét is, és azt is, hogy miképpen lehet áthágni a könyv határait. És ismerjük mindenekelőtt az *Egri csillagokat*. Ismerjük Bornemissza Gergelyt és tudjuk – ha pécsiek vagyunk biztosan tudjuk –, hogy egy pécsi kovács fia volt, ismerjük Évicát és ismerjük Jancsit, Jumurdsákot és annak elragadott gyűrűjét. És ismerjük Aladdint és Szinbádót, a negyven rablót, a dzsinneket.

Jóformán mindent ismerünk, de legalábbis ismerhetünk.

És mégis. Létrejön valami, amit még sohasem láttunk.

Létrejön egy színpompás tabló Pécsről. Egy város az időben és az időn túl (mert Alláh számára nincs idő, ugyebár), egy hely, egy *toposz*, egy *locus*, e szavak teljes filológiai és retorikai gazdagságában; egyszerre egy bizonyos, meghatározott hely, és a forrás, amiből érveinket, de ugyanígy tapasztalatainkat, sőt élményeinket meríthetjük. Egy hely, amely valóban öntörvényű, mert nem a „nagy elbeszélések” által meghatározott. Hiszen határvidéken járunk, na nem a magában tulajdonképpen jelentéktelen Magyar Királyság, még csak nem is a valójában kulturálisan szűkkeblű Német-római Birodalom, hanem a kultúra valódi kontinuitását képviselő Birodalom, a nagy Róm jogos örököse, az Oszmán Birodalom határvidékén. Határon tehát, ahol megmarad a kultúra, de érvényét veszti az, ami

a kultúrát látszólag irányítja vagy uralja: nincs nemzet, nincs anyaföld, nincs anyanyelv, nincs Történelem, csak történetek.

Van (Horváth Viktor nem dolgozik a „van”-nal úgy, ahogy a leíró irodalom dolgozott azzal, mégis valójában szigorú és modern értelemben nem *történik* semmi ebben a regényben) egy perspektíva, egy középpont, van a láthatónak egy új és egyedi felosztása. Van egy látvány, ami e helyhez kötődik. Lokális.

És van egy Város. Nem a város, nem Róm és nem Isztambul. Csak egy város, ahol néha *megesnek* (nem pedig történnek) érdekes dolgok, néha meg nem esik meg semmi. Egy fiú felnő. Egy asszony behálózza férjét. Néhány török fejet bevernek a magyarok. Néhány magyar fejet bevernek a törökök. Egy város fürdőekkel, mecsetekkel, ortodox, katolikus és protestáns templommal, piaccal, kuplerájjal, török kádival és német polgármesterrel, magyar paraszttal, német polgárokkal, török reguláris és szerb irreguláris katonasággal, cigánynegyeddel. Van róla térképünk is.

És van persze vidék. Mármost hogy a város vidéke (először érthetetlen volt, amikor Pécsre költöztem, hogy a pécsiek „vidéknek” nevezik azt, ami nem Pécs, csakúgy mint a budapestiek – kivéve Budapestet magát). A Ferava és ami azon túl van: Kantavár. A szigeti út, ami mindig veszélyekkel terhes, mert Szigeten az éhes, nem fizetett magyar könnyűlovasság tanyázik. És van két Szentgyörgyvár. És Jakubhegy. És Tekke (azaz der-viskolostor).

És van Kaland. Igazi kaland, mindennel, ami kell, mindennel, amire vágytunk (már aki). Olyan, ami csak a végén derül ki, de azért sejtjük, valami motoszkál.

Hatalmas, egyedi és lokális *látkép*.

És itt a felismerés. Lehet, hogy nem is más a feladata: *láttatni*, szemléletivé tenni azt, amit eddig is *tudtunk*. Nincsenek jellemek, nincsenek igazi hősök, nincsenek hús-vér tettek és aktusok – mondjátok, barátaim. No de miért kellene, hogy legyenek? Egy tablón, egy képsorozaton, egy *tükör*ben nincsenek nagy drámák, nincsenek megindító sorsok és tettek.

Vannak helyette mesteri részletek. A nyelvek, amelyeket azért kell ismerni, hogy a vidéket élni és túlélni tudd. Ha megtanulsz magyarul káromkodni, a mindig tajtrészeg Bornemissza kovácstól, nem vernek agyon a parasztok. Az *élő lelkek*: Pókos, a fiktív falu, ami életre kel, az úgy látszik, nem is oly műveletlen főhős filológiai cselvetései következtében. A kívül és belül metafizikája és a kívülre épített gyilokjárók (tartógerendáinak lyukai ma is megtekinthetők a keleti városfalon, az Ágoston térnél) esete Iszkender béggel.

Miközben a regény valódi prózapoétikai alapja a variáció, az egyenrangú elemek összekapcsolása és elválasztása, valójában tétje nem a strukturalista magyar regény megszületése. Három leírást találunk a mohácsi csatáról, ki tudja, hány értelmezését a Feraván túli kincsnak. Éppígy strukturalista, hogy a főhős szexuális kalandjai enciklopédikus felsorolásként jelennek meg. Az az előírás is szüntiszta strukturalizmus, hogy mindennek a képen kell lennie, ami csak lehetséges, hogy ott legyen. Leonardo, Dante, *Ezeregyéjszaka*, hitvita, Tumor Pauli, Zrínyi Miklós, Török Bálint és így tovább.

A tét abban áll, ahogy a valóság (nem a magyar valóság, hogy is lehetne olyan) értelme megváltozik: a Történelem vertikálitása a történetek horizontálisításává változik, az okozatiság variációk sokaságává változik, a szükségszerűség esetlegessé válik. Történelmi regény szükségszerűség nélkül: majdnem páratlan a magyar irodalomban. Szerintem ilyet nem csinált Darvasi, nem csinált Láng, sem Márton, sem pedig Spiró. Talán Mészöly csinált, ez igaz. És bármennyire távol áll is stílusában, poétikai elveiben a *Török tükör* Mészölytől, én mégis azt mondanám az ő örökségének továbbvivője, *pannon történet*.

Mert a valóság értelmének megváltozása nem egyszerű formai elem, hanem határozott tartalma van. Ha engem kérdeznek, nem is annyira az *Egri csillagok* antitézise ez a regény, hanem *A láthatatlan emberé* és ugyanígy *A félhold árnyékbané*, valamint persze *Az új*

földesúr, amely ebben a kérdésben mintájuk. A hungarus gőgé, amely szerint a kultúrnépek képviselői nem tudnak nem összeomolni a büszke magyar erények láttán, és magukévá tenni azokat. Vagy persze nem is antitézis, mert nem az ellenkezőjét, a kultúrnépek kolonializációs érdemeit hirdeti, hanem mindezzel szemben a lokalitás hatalmát, amely egyszerre formál át törököt és magyart, szerbet és olaszt. Mivé formálja őket? Nem nagygyá és nem kicsivé, nem tragikus hőssé és nem komikus alakká, egyszerűen csak helyivé.

Van Pécssett az Aradi vértanúk útján egy emléktábla. Zrínyi Miklós 1664-ben erről a helyről lövette a pécsi várat, a város elfoglalása után. Akárki utánanézhethet mi történt itt akkor. Így számol be róla az egykorú magyar szemtanú: „Ez várost megszállván kevés munkával 30 ejusdem mensis [ezen hó 30. napján] ostrommal megvevénk, mintegy 300 az törökben levágánk, az többi az várban salválta [menekítette] magát. [...] Az mit be nem hordattak az várban az töröknek, azt ki érte prédálta [...] Itt két nap valánk együtt az várost és részegeskedtünk elannyira, hogy ha az ellenség kiütett volna az várból, sok száz németet vágthatott volna, mert mint a disznók, úgy heverték részegen az utszákon, de bán uram [Zrínyi] az magyarokat kemény fenyegetésekkel abstineálta [tartóztatta] az mód nélkül való securitastól [biztonságtól]”¹ Zrínyi Miklós ezek után az ostromot Hohenlohéra hagyta és Eszékre indult, de a német generális nem tudta azt bevenni. Amikor Zrínyi saját hadaival visszatért, abbahagyták az ostromot, a várost pedig felgyújtották. Gondolhatjuk-e hogy azok, akiknek a pincéjéből a bort felprédálta, feje fölül a tetőt leégette, mind muszlim emberevők voltak, akik a magyarok csontjaival kockáztak a piactéren? Ó, pécsi tükék, haragotok miért nem irányul e tábla ellen? A rablólovag emlékét miért őrizgetitek? Ím itt a tükör előttetek: „mert Alláh lepecsételi a hitetlenek szívét, de a város mindig megmaradt, akárhányszor gyújtották fel, rabolták ki és öldösték le a lakóit. Mert a városnak mindegy, miféle emberek lakják, a város megmarad. A városok lelkét nem az emberekhez mérte Alláh, hanem magáéhoz, és akkor teremtette őket, amikor a hatalmas dzsinneket. Alláh azt csinál, amit akar.”

¹ „Consignatio synoptica expeditionis...” [kézirat], idézi: *Angol életrajz Zrínyi Miklósról*. London 1664, Kovács Sándor Iván (szerk.), Budapest, Zrínyi Katonai Kiadó, 407. o.

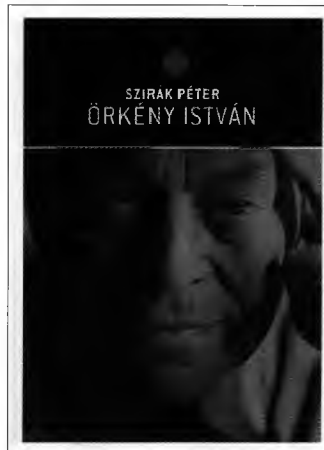
VAN VÁLASZTÁSUNK

Szirák Péter: Örkény István

Több mint harminc évvel Örkény István halála után az életmű szövegtárháza még mindig erős mozgást, változásokat mutat. Főleg az *Egyperces novellák* gyűjteménye, amelynek pillanatnyilag legteljesebb, legértékesebb megjelentetése (2008) negyven esztendő múltán nagyjából olyan viszonyban áll az 1968-as első kiadással, mint valamelyik kései – évtizedekkel Karinthy Frigyes halála utáni – *Így írtok ti*-elrendezés az 1912-es *Így írtok tivel*. Az eredeti, szerkesztett alapmű gyarapodott, kiterjeszkedett, fellazult, újraszerveződött, elvesztette-tartalékolja (illetve alkalmilag lecserélte) kezdeti kongeniális (Réber László készítette) illusztrációit. Zárt egység helyett inkább halmazzá vált. Az egypercesek kiadástörténetéről, a legfrissebb módosulásokról az *Örkény István művei* (Palatinus Kiadó, Új sorozat) indító kötetének utószavában az írói hagyaték értő és fáradhatatlan gondozója, Radnóti Zsuzsa nyújtott tájékoztatást. Tudható azonban, hogy az asztalfiókban várakoznak még írások, amelyek eddig „körön kívül” rekedtek, de amint korábban néhány társuknak, úgy ezeknek is kedvezhet még a szerkesztői döntés, a befogadási körülmények hívogató alakulása. S ott van persze az *Egyperces levelek* külön kötete is. Ismeretes továbbá: egyes rövidtörténet-szövegek hol a novellákhoz, hol az egyperces novellákhoz sorolódtak a kiadásokban. A nagyobb lélegzetű alkotások közül pedig az *Amíg idejutottunk* egykor Örkény megkérdése nélkül kapta e címet; 2000-ben Radnóti Zsuzsa visszaállította a hadifogolyportrék eredeti *Emlékezők* címét. Végül – a példákat, megjegyzéseket nem szaporítva – utaljunk arra is: a fentebb megnevezett sorozat, a Palatinusnál gondozott legújabb Örkény- [majdnem] összes tervek szerinti tizenegyedik, befejező köteteként a mostanáig nyomtatásban nem olvasható korai regény, az *Április* várható. (Az író születésének centenáriuma, 2012-ben.) Természetesen egy majdani kritikai kiadásnak feladata lesz felölelni azt is, ami a már eddig is szép számú Örkény-sorozatkiadásokba (az írói döntés, illetve az utókor állásfoglalása folytán) nem nyert bebocsátást (a *Házastársak* című regényt, az össze nem gyűjtött cikkeket, a lappangó publikációkat stb.).

Örkény István oeuvre-jét bemutató munkákkal szerencsére nem állunk rosszul. Nemzedékének írói, költői közül kevesen tudhatnak magukénak ilyen tágas és folyamatos recepciót. Elegendő – szerzői ábécérendben – Bécsy Tamás (*„e kor nekünk szüülönk és megölnk...”, 1984*), Földes Anna (*Örkény-színház, 1985; Örkény a színpadon, 2004*), Lázár István (*Örkény István, 1979*), P. Müller Péter (*A groteszk dramaturgiája, 1990; Drámaforma és nyilvánosság, 1997*), Simon Zoltán (*A groteszktől a groteszkig, 1996*), Szabó B. István (*Örkény, 1997*) könyveit magunk elé he-

Új Palatinus Könyvesház
Budapest, 2008
376 oldal, 3200 Ft

lyeznünk. A sor folytatható, az összeállítások közül pedig említhető az *Örkény István emlékkönyv* (szerkesztette Fráter Zoltán és Radnóti Zsuzsa, 1995) és a *Tengertánc – In memoriam Örkény István* (szerkesztette Réz Pál, 2004). Legfrissebb, 2008-as Örkény-monográfiánk szerzője, Szirák Péter e szekunder Örkény-irodalom korántsem valamennyi (önálló könyvbe foglalt) darabját sorolja fel bibliográfiai eligazításában (*Válogatott szakirodalom Örkény István műveiről*). Itt a kiemelt könyvek mellett mindössze négy tanulmányt, könyvrészletet nevez meg. Természetesen a monográfus szíve joga a válogatás, mely egyben orientálódásának jellemzője is. Ám ha már innen, a vége felől lapozzuk fel az *Örkény István* című pályaképet, éppenséggel ad okot e téren a töprengésre. Megkerülhető-e Szigethy Gábor úttörő érdemű tanulmánya (Tóték – *epika és dráma*, Irodalomtörténet, 1971), Almási Miklós máig alapvető következtetésekre jutó írása (*Örkénytől – Örkényig*, a *Kényszerpályán* című kötetben, 1977) vagy Nagy András szuverén összegzése (*Közép-Európa realizmusa: a groteszk*, Valóság, 1992)?

Érkezhető, értelmezhető és értékelhető, hogy Szirák a saját személyiség- és korrajza, gondolatmenete és elemzése kedvéért lehetőleg le akart válni a nagyszámú, szinte könyvtárnyi forrásról, melyekben bőven akad átfedés is. Az általa citált szöveghelyek legtöbbször a kutatótársak fáradásainak méltánylását tükrözik ugyan, de nemigen szegődik senkinek a nyomába. Ha mégis, akkor Kulcsár Szabó Ernő, Balassa Péter és Thomka Beáta nézeteihez kerül legközelebb, esetleg még vitatkozva is. Új Örkény-kalauzunk dicséretesen szuverén alkotás. E szuverenitásért a vállalkozás jellege folytán is meg kellett küzdenie Sziráknak. A könyv elkészítésére ugyanis a Palatinus Kiadó kérte fel, a monográfiát küllemében hozzáhangolva az Örkény-életműkiadáshoz. Hasonló esetekben láttunk már példát arra, hogy a megrendelő kiadó mintegy sugalmazta: apologetikus bemutatás készüljön, amely a sorozatot mint egészét legitimálja, népszerűsíti. Természetesen Örkény nem szorul rá ilyesfajta „védelemre” és menedzselésre, egyik legrangosabb kiadónkhoz pedig a gyanú árnyéka sem férhet, hogy bármiben befolyásolta volna az amúgy sem a befolyásolhatóságáról ismert, középnemzedékbeli debreceni tudóst. (A mű szerkesztője Háty János, felelős szerkesztője Reményi József Tamás.) Az öntörvényű Örkény-portretizálásban – mely egyedül illik az öntörvényű Örkényhez – maradtak azonban műfaji következtelenségek, elcsúszások. A feldolgozás némely fejezetekben a kor kulisszáira és az írói alkatra, karakterjegyekre koncentrálna valamelyest megkerüli a szövegekkel kapcsolatos egyértelműbb értékítéletet.

Részben ez történik az első négy fejezetben. Ezek az „úri amatőr” tanulóéveitől „a jövő derűjéig”, azaz a negyvenes évek második feléig haladnak. Az elemző számára a híres (több alakot öltött) novella, a *Tengertánc* kivételével ez az osztott időszak nem kínál változatos terepet, inkább a historikus jut szóhoz. Érdekességekben, problémákban így sincs hiány. Időzzünk egynél, bár jó lett volna választ kapni például arra is: eddig miért nem jelent meg, s most majd miért jelenik meg az *Április*. Bizonyára lesz, akit meglep és elgondolkodtat, hogy Lengyel Balázs hosszabb külföldi tartózkodása idején, 1947 decemberétől 1948 augusztusáig (Szirák hivatkozás nélküli közlése szerint) az *Újholdat* a periodikához közel álló Örkény István szerkesztette, Gyárfás Miklóssal közösen. Ez a (mindjárt látjuk, intervallumában kétséges) pár hónap az *Újhold* 1946 júliusától íródó történetének nagyjából az egyharmada. Meghökkenítő, hogy – bármennyire is „baráti kapcsolatokat ápolt” Örkény István „a kommunista kultúrpolitikusok szemében oly gyanús újjholdasok körével” – éppen a Magyar Kommunista Párt újsütetű tagjára bízta a szerkesztést. Vagy a folyóirat önvédelmének egy formája lett volna e választás? Milyen tényleges válogatási, döntési funkciókat engedett meg a szituáció, milyen konzultációs lehetőségek, formák közepette? S vajon Gyárfás (akkortájt Örkény alkalmi drámaszerző társa) is párttag volt-e? És miben állhatott az *Újhold* szerkesztése 1948 tavasza után? Mivelhogy az utolsó megjelent lapszám (a hetedik; összesítve, az összevonásokat is számolva a nyolcadik–kilencedik) 1948. február–májusi datálású.

Az *Abban a hiszemben* című ötödik egység (a fejezetek nincsenek számozva, a továbbiakban ezért e helyütt sem lajstromozzuk őket) tárgyát zárójelben három műcímmel illeti: (*Házastársak, Lila tinta, Írás közben*). Az első egy balul sikerült, a vállalt életműből később kirotált sematikus regény (1951); a második egy a maga nemében színvonalas novella (1952), melyet az ezerkilencszázötvenes évek elejére jellemző támadás, olvasói és korifeusi kritika ért, s melynek hányattatását Örkény jóval utóbb az elbeszéléshez csatolt szarkasztikus emlékezésben kommentálta; a harmadik pedig számvető újságcikk (1953). A három metszet alkalmas arra, hogy a kis perióduson belüli fejlődésrajzot megvonja, ám valójában nem egy, hanem három stádium volt ez az író és „olvasó népe” életében-történetében is. Egyetlen fejezet nem könnyen bírja a megháromszorozott terhet, viszont a monográfia arányai és koncepiáltsága nemigen viselte volna el az aprózóbb beosztást. Vonalvezetési gondjain Szirák Péter elsőrangú idézés- és még mesteribb lábjegyzetelési technikájával segít. A lábjegyzetekben olykor mintha egy második, párhuzamos könyv íródna, amely asszociációs sávokat nyit, szakirodalmi reflexiókat tesz, átvállalja az életrajzi és filológiai tájékoztatás indázó mellékesebbjét.

A monográfia kellős közepén helyezkednek el a törzsfejezetek (összesen öt), amelyek Örkény alkotásainak legjavát taglalják magas szinten. Az *Ólmos novellák* a kispróza magára találó kiválóságának szenteli lapjait. Ebből az időszakából, ebből a vállalkozásból nő ki majd a két klasszikus kisregény (és dráma), a kettős kimunkálású *Macskajáték* és a *Tóték* (persze létrejöttükhöz az a próza- és drámafordulat is kellett, mely az 1956 utáni megrázkódtatásból, az írói szilencium éveiből, az ars poetica, a nyelvhasználat, az író és olvasó közötti viszony újragondolásából is fakadt Örkénynél). A *Glória*, a *Meddig él egy fa?* és a *Niagara Nagy-kávéház* kiragadásával – bár önmagában ez nem is színtisztán novellisztikus sor – Szirák valóban a legjobb kvalitásokra figyelmezhethet, kitűnő, szakszerű és közérthető műelemzőként. Talán a *Tizenhárom* beillesztése nem ártott volna e kis példatárnak (az olajozott tevékenysége során áldozatait már nem is számoló bakó, a megveretése után szándékosan kivégzésbe, halálba sündörgő jobbagy alakja keserűen, fojtogatóan feledhetetlen).

A *Macskajáték* és a *Tóték* összességében három egybevető fejezetet nyer. A *Borzongató mulatság* a két mű kisregényváltozatát szemléli egymás mellett, a *Valóság fellazítása* a *Tóték* drámaváltozatát és Fábri Zoltán *Isten hozta, őrnagy úr* című filmjét szembesíti (tudomásom szerint a címben nem szükséges – a könyvvel ellentétben – az őrnagy szó nagybetűvel kezdett alakját használni), a *távbeszélés szenvedélye* pedig a dráma-*Macskajátékot* pergeti együtt a Makk Károly rendezte filmmel. Mintaszerű vizsgálódásokat kapunk. Komikum, burleszk, groteszk, abszurd: jóllehet a fogalomhasználat nem mindig teljességében kibontott (a groteszk pontosabb betájolása lett volna a legszükségesebb), hű kép formálódik a súlyos, sőt dokumentált valószerűség és az álomszerű-szürrealisztikus elvontság közt egyensúlyozó kisregényekről/színarabokról. Örömmel vettük volna, ha az anyagát szívósan felgöngyöltő és precízen analizáló Szirák belemélyed a két színmű utóéletének némely kérdéseibe is. A *Tóték* szinte sosem kerül színre Örkény írta alakjában (ha mást nem, Dr. Eggenberger Alfrédot, a hétéves kisfiú-zsenit el szokták hagyni a színre állítók); a szövegből kicsapódott egy elég kedvelté vált ötszereplős változat is (az eredeti tizenhárom szereplős helyett) stb. A *Macskajáték* esetében ugyan csak nagyfokú dramaturgiai beavatkozásoknak, az egyszerű, gyakorlatias színházi szövegváltoztatásnál nagyobb műtétéknek lehetünk tanúi. Legutóbb, már jóval a monográfia megjelenése után, épp az Örkény István nevét viselő színházban, a kisregény terjedelmes szövegrészeit ékelte vissza a jócskán megkurtított tragikomédiába az új dramaturgi-rendezői koncepció. Ezek nem egyszeri jelenségek, s nem is egyszerűen színházi szabadság vagy önkény tárgya vagy célpontja a szöveg. Az ide sorolható vállalkozások, *Tóték*- és *Macskajáték*-rendezések valójában a színműíró Örkény Istvánnal szembeni, tapintatos vagy kevésbé tapintatos kritikát juttatnak érvényre (előfordult,

hogy épp Radnóti Zsuzsa, az egyik legkiválóbb magyar dramaturg közreműködésével vagy egyetértésével). Maga a tendencia (a kritikai közelítésmód oka) még beletartozhatott volna a könyv vizsgálódási körébe. A medialitás, a médiumváltás iránt máskor is alkotó érdeklődést mutató Szirák Péter remélhetőleg a pályarajzzal, kisregény és színmű, színmű és filmváltozat összevetésével nem zárta le Örkény-kutatásait. Érdekes lenne például épp az ő tollából olvasni arról, hogy az írás és a kommunikáció új módozatai (a számítógép-használat és a mobiltelefon többek között) mennyiben szól(hat)nak bele a levélforma, a klasszikus táviratozás, a hagyományos telefonos diskurzus, a postai fényképküldés játékerén érvényesített, a maga idejében újszerű, térben-időben technikailag, játékrendben viszont erősen kötött *Macskajáték*-dramaturgia – és benne az uralkodó beszédmódok – színházi újragondolásába.

A könyv mintaszerű fejezete az egyperces novellák körbejárása, becserkészése. A vicctől az újságcikken a ready-made-ig, a szövegtípus előzményeiig és változataiig Szirák eredet és következmény szinte egyetlen szintjét sem hagyja találó megjegyzések nélkül e specifikus rövidtörténet sokféle megvalósulását számba véve, s ismét pompásan elemez. Kitekintései merészek, csak úgy zúdítják a mérlegelési lehetőségeket az olvasóra. Az egypercesek prózapoétikájának továbbélésére vonatkozó észlelete (azaz hogy Kukorelly Endre – *A Memória-part*, 1990 – és Garaczi László – *Nincs alvás!*, 1992 – posztmodern kispróza-írása lenne elsősorban az egypercesek szövegvilágának folytatója) ki nem fejtett ajándék ötlet, lábjegyzet-inspiráció vállalkozó szellemű szakdolgozóknak, örkényológusoknak. Hasonló teóriacsírárt nem egyet nyújt át a mű. Valakinek érdemes lenne egyszer áttekintenie például azt az irdatlan mennyiségű „félperces”, „másfél perces” és egyéb egybecsengő-ráutaló jelölésű – vagy jelöletlen – kisnovellát, amelyek bevallva-bevallatlanul Örkény-hommage-ként íródtak megannyi magyar szerző tollából. A folytatás paradoxonáról Temesi Ferenc még Örkény István életében, saját első kötetében – *Látom, nekem kell lemennem*, 1977 – írt egy *Kihágás* című „egypercest”: „Mester, szólítottam le az írózt az utcasarkon, azt mondják, hogy az ön egyperceseit utánzom! / Maga értelmes fiatalembernek látszik, válaszolt. Tisztában kell lennie azzal is, hogy a prózai munkákért terjedelem szerint fizetnek. Biztosíthatom: én nem tételezek fel magáról ekkora meggondolatlanságot. / És ha mégis, ha valóban utánoznám? / Hát akkor ezt csinálja utánam!, szól, és pirosat jelző forgalmi lámpává változott. / Megilletődötten ballagtam át a túldalra”. Jóllehet a summázó utolsó mondatra semmi szükség, az *egypercesek-utániség* epikai szituációját, a[z egyik] prózai paradigmaváltás támasztotta alkotói problémákat és felelősséget híven tükrözi Temesi „párbeszéde”, illetve a *Kihágással* azonos című ciklusba illesztett további kilenc kvázi-egypercese. Temesi Ferenc *Eladója* mindenképp rászolgál az Örkény István *Leltárával* történő együtt-, egymásra olvasásra, szegedi, lokálpatrióta „betűkép-novellája”, a *Szabadtéri játékok* is a *Zászló* szomszédságára. De ez csupán, ismételjük, a korai, elhárító rájátszások egyike (amiként Spiró György is korán elhárította Kalmár Béla figurája köré rajzolt, *kalmárbéla* műfaj-megnevezésű írásainak az egypercesekkel való kontaminálódását). A variációk, tisztelgések, distinkciók, felülírások, epigoníadák java-sekélye csak később jött és máig tart.

Szirák nem rejtja véka alá, hogy a prózai termésben a részértékek ellenére a „*Rózsakiállítás*”-t nem tartja igazán versenyképesnek a *Macskajáték* és a *Tótek* epikai kidolgozásával. Ugyanígy – és ugyancsak nem indokolatlanul – értékskáláján a *Vérrokonok*, a *Kulcskeresők*, a *Pisti a vérzivatarban* és a *Forgatókönyv* szintén nem éri el a dráma-*Macskajáték* és *-Tótek* nivóját. Okfejtései azonban e műveket is kontúros megvilágításba helyezik, különösen a két *Pisti*-változatot. Ha ismét feltesszük, hogy a monográfia kompetenciájába közvettebb kérdések is beletartozhatnak (mindezt abból a reményből, hogy – mint a közelmúltban nem egy sikerült pályaképnek – Szirák könyvének is lehet később javított, bővített kiadása), megfontolásra érdemes probléma, miért mondott le oly könnyedén a magyar színház

a *Vérrokonok* kudarcorientált magyarságképéről és nagyvonalúan ajánlattevő, de semmilyen tekintetben nem követelőző dramaturgiájáról. Ez a dramaturgia sokkal rugalmasabb, engedékenyebb, mint a *Macskajáték* instrukciós „parancsszavai”. Hasonló dilemmák merülhetnek fel az úgyszintén a kudarcra kihegyezett *Kulcskeresőket* mérlegelve is. Ha netán e két színművet valamelyest már konzervatívnak érezné a hazai színházművészet, a *Pistivel* és a *Forgatókönyvvel* viszont még a posztdramatikus színház egy-egy stádiumához is közel férközhetne. Utóbbi két darab azonban (főleg a *Forgatókönyv*) olyan ideologikus zavarokkal terheli önnön organizmusát, amelyek nem csupán elriasztóan hatnak, hanem a zavarok feloldását, a válaszadást inkább a félmúltban, mintsem a jelenben-jövőben tennék lehetővé, kevésbé ígérve elvonatkoztható modellszerűséget. Így számos színházi ember nem véli kamatozónak újból elővenni a *Pisti* a *vérzivatarbant* és a *Forgatókönyvet*, vallva (kissé elstietten): ezek a saját dekádjuk végére és önmagukra is pontot tettek (1969-ben, illetve 1979-ben). Prózában a *Rózsakiállítás* szolid utóéletét az is okozhatja, hogy Örkény ugyan bizonyos fokig úttörő volt a (kései 20. századi) haláltény kendőzetlen epikai ábrázolása terén, ám könyve sokkal szordínósabb – a haldoklás- és meghalás-esemény közelítését és a nyelvezetet tekintve is –, mint amilyenhez az Örkény István távozását kevésbé követő prózafordulat áramában mind a mai napig (például Nádas Péter, Esterházy Péter regényeiben – de azt megelőzően többek között már Mészöly Miklósnál is) hozzáédződhetett az olvasó.

Szirák Péter a hagyományos monográfia, pályakép iránt megingott irodalomtudományi bizalom idején is szívesen vág bele ilyen vállalkozásokba. Grendel Lajos- és Kertész Imre-pályaképe után az Örkény István-pályakép is jelentős szakmai nyereség. Önkörén belül – vitatható pontjaival és hiányosságaival együtt is – hitelesen, láttatóan mutatja be Örkény szoros olvasással követett, higgadtan vizsgált alkotásait. Közvetve vagy kimondva értésünkre adja: három évtizeddel Örkény halála után a magyar dramaturgia már nem az Örkény-féle groteszk sokáig irányjelző nyomvonalán halad (elsősorban a radikális nyelvi átrendeződésből fakadó konzekvenciák miatt nem), és a máig utolsónak tekintett, 1985 körül kezdetét vevő prózafordulat is csak néhány írónál és csak részint szívta magába a korábbi fordulatok egyikét hozó egyperces novellák hatását. Mindösszesen viszont Örkény István a közelmúlt legmegbecsültebb, legnépszerűbb, legolvasottabb írói között tudhatja a helyét ma is, és ezeket az értékpreferenciákat egyelőre jótékonyan katalizálja a középiskolai oktatás, melyben Örkényt (és különösen a *Tótékat*) továbbra is kitüntetett szerep illeti meg.

Az *Örkény István-pályaképet* forgatva van választásunk a Szirák által vallott meggyőződések és más lehetséges értékelési metódusok között. Mozoghatnak az értékhangsúlyok, mert mindenütt értékekre siklanak. Új tartalmakkal telítődik a tapasztalati tény, miszerint az Örkény-életművet (az életmű bizonyos szegmenseit) a „magas irodalom” és a legszélesebb olvasói kör is szívesen vallja sajátjának. A komoly könyv nem készlet arra, hogy feladjuk az Örkény-olvasáskor feladhatatlant: humorunkat. Miért ne juthatna eszünkbe a *Van választásunk* című egyperces, az *ugyanarra cserélés* nevezetes Örkény István-i – groteszk vagy abszurdoid – motívumának egypercese? Ebben a repülőgépjegyvet vásárló utas két járat között választhat Rómába igyekezvén. A Bécsből indulórol annyit lehet előre tudni, hogy a kifutópályán fog felrobbanni, a prágai géppel az a bibi, hogy az Alpesebben zúzódik ízzé-porrá egy sziklán.

De azért, amikor a helyfoglalás megtörténik (a prágai járatra), a jegyeladó légikisasszony csak azzal végzi: *Jó utat.*

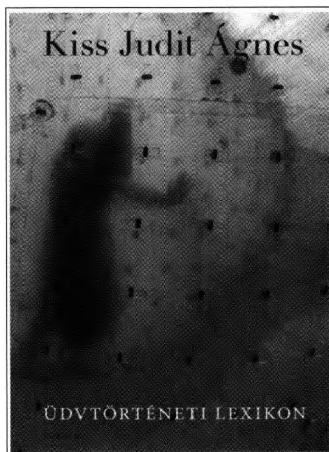
NEGATÍV ÜDVTÖRTÉNET

Kiss Judit Ágnes: Üdvtörténeti lexikon

Aki szerette Kiss Judit Ágnes első két kötetét, nem fog csalódni az *Üdvtörténeti lexikon*ban sem. Az előző könyvhöz, a *nincs új üzenet*hez hasonlóan ismét szokatlan kompozíciós eljárást alkalmazott a szerző. A sorrendet ezúttal a verscímekek ábécérendje határozza meg, a versek úgy következnek egymásra, mint szócikkek a lexikonban. A szövegek ezúttal is a költő felismerhető hanghordozásában szólnak, igaz, a hat évvel ezelőtti *Irgalmasvérnő*hez képest történt elmozdulás e költészetben.

Mindenekelőtt arról kell beszélni, ami már a második kötetben is érzékelhető volt: a különböző perszónák (Bolondistók, Irgalmasvérnő etc.) megjelenése mellett egyre erősebbé válik az érzékelhető „én” vallomások szövege. A új kötet versei kapcsán pedig kijelenthető, hogy itt minden szerep ellenére is alanyi költészetrel van dolga az olvasónak. Kiss Judit Ágnes újabb verseinek szerepjátéka a lírai én sokrétűségét mutatja, ennek a lírai ének viszont olyannyira felismerhető hangja van (mind témáit, mind stílusát tekintve), a verseknek pedig olyan biztonságos (néhol virtuóz) a formakezelése, hogy a kötetet hiba lenne kizárólag a szerepjátékok felől olvasni. Annál is inkább, mert az *Üdvtörténeti lexikon* véresen komoly könyv, melyben a transzcendens kérdéseket feszegető szövegek kerülnek túlsúlyba. A nyitó vers ab ovo a teremtéstől indít, aminek kapcsán rögtön a fájdalomra kérdez rá („fájt-e akkor az Istennek vajon / világra vajúdni a világot?”). A fájdalom témája aztán végigvonul a verseken, ezáltal téve lehetetlenné, hogy az üdvtörténet valóban üdvözüléssé váljék. A beszélő a számvetés közben (nem véletlenül kerülnek elő több versben is az „emberélet útjának felén” különböző parafrázisai) ugyanolyan ironikus reflexiókkal él, mint az eddig megismert kötetekben, viszont a szokatlanul erős negatív felhang („a történetben nincsen más szerep, / de választhatsz, hogy szar vagy még szarabb”) izgalmassal gazdagítja a verseket. A kötet legjobb darabjai éppen azok, ahol a negativitás feszültségbe kerül a versek zeneiségével. A *Csonttörődék* Szabó

Lőrinc-féle dikciója (mely a monoton jambikus lejtést az élőbeszéd természetes retorikájával elegyíti) például szokatlan naturalizmussal keveredik („Mikor először törtem szét az orrod, / az öklöm fájt, ahogy a csonthoz ért, / és papírzsebkendővel törölgettem / ujjaimról a taknyot és a vért”). Hasonló disszonancia érzékelhető a *Szemét szöveg napi használatra* balladájának zárlatában is, ahol a játékos hangolt versritmus feszül neki a felemás ajánlásnak („Az egész, felség, annyit ér, / A tél, a nyár, tavasz vagy ős, / Hogy megtanulj a csontodig / Szeretni, amíg megdögölsz”). A diszharmonikus darabok mellett persze a szelídebb tónusú versek is nagy hatással bírnak. A *Még*

Európa Kiadó
Budapest, 2009
60 oldal, 2000 Ft

izgalmas... vége arra is jó példa, hogy a szerep (a vers alcíme *Irgalmasvérnő örül*) hogyan válik a személyes vallomás terepévé. A kérdés nyugodt retorikája egyben a kötet egy másik fő témájára, a mulandóságra is rámutat („S te, kinek több voltam, mint a testem, / tudsz-e majd undor nélkül hozzám érni?”).

A kortárs magyar költészetéről szólva szinte közhelyszámba megy, hogy az alanyi indíttatású lírának nincsen problémája a nyelvi kifejezhetőséggel (még akkor is, ha vannak olyan jelentős alkotók, akiknek munkássága nem támasztja ezt alá, elég Kemény Istvánra gondolni). Kiss Judit Ágnes versei tematikai szinten ugyan felvetik a mondhatóság totalitásának problémáját („szöveg nincs, csak töredékek” – olvasható a *Csasztuskában*), viszont a nyelvhez való tényleges poétikai viszonyulás, annak használata másfelé mutat. Az *Ars cafetopoetica* például problémátlanul játssza ki vers- és kávéfogyasztás allegóriáját. Ugyanez a zökkenőmentesség jellemzi a *Q.e.d.* című verset, melyben a lírai én fejedelmi többesben és önkritikusan beszéli el a költészet majdani (és mindenkori) sorsát („Rég olvasatlan, sárgult lapjainkon / a részvét párája cseppekbe gyűl még, / s a szavakat értelmetlenné mossa, / mielőtt végleg szemétre kerülnénk”). A költői nyelv e problémamentes használata a kötet egyik legerősebb versének is sajátja. A *Nevek kárhozatra* első részének retorikus beszédébe egy látszólag ad hoc hasonlat kerül („hát magamba nyeltem a neveket / mint vizet a lefolyó”), ám a továbbiakban éppen a lefolyóba húzott nevek asszociációs mezőit írja szét a szerző, működésbe hozva ezzel a „csúnya vers” Petri-féle negatív esztétikáját, majd az utolsó sorban – váratlanul, ám annál hatásosabban – a(z ismét) Szabó Lőrincetől ismerős kíméletlenséget is. Érdeemes egészben idézni a vers második részét:

„Mikor szeretsz, fogd be a szám, ne hagyj
megszólalnom! Különben darabokban
öklendezem föl mindenki nevét,
ki egyszer is gyönyörbe juttatott.
Sikoltok, úgy szólítom őket sorban
helyetted. És te végighallgatod.”

E problémátlanságot viszont hiba lenne kritikai kategóriának tekinteni. Kiss Judit Ágnes költészete alternatívát nyújt arra, hogy a nyelv iránt bizalommal viseltető vallomások lírát kellő ellenpontozással (jelen esetben, ahogy ez az idézetekből is kiderül, durva ironiával) lehetséges érvényesen megújítani. Az idézett *Q.e.d.* például nem áttal közösségileg beszélni a többi költő nevében, így vállalja akár a „korszerűtlenség” jelzőjét is. Az *Üdvtörténeti lexikon* számomra éppen e kategória érvénytelenségét tükrözi, és ismét megerősít abban a meggyőződésemben, hogy a költészetet (egyáltalán az irodalmat) érdekesebb alakulás-, mint fejlődéstörténetként elgondolni.

Az automatizálódás, az önisméltés sokkal nagyobb veszélyt jelent Kiss Judit Ágnes lírájára nézve. A könyvben van olyan vers (*Céltalan*), amely megszerkesztettsége által nem mutat túl elsődleges jelentésén, ily módon a megirt penzum látszatát kelti. Sokkal fontosabb viszont, hogy az esetleges statikus versvilág felfrissítésére több út is mutatkozik a kötetben. Számomra a legizgalmasabbak azok a megoldások, melyek a Kiss Judit Ágnesnél megszokott formai egységességet valamilyen módon megtörik. A *Részeg lánykérés* mondókaszerű ritmusát például váratlanul „szakítja meg” a rímtelenség („Gyere hozzám feleségül, / sose verlek vasalóval, / nem erőltetek a szexre, / legyen akkor, ha kívánod”), a *Római töredék* pedig a rövid- és hosszú szótagok jeleinek versbe emelésével nyitja meg az értelmezés lehetséges jelentésmezőit („– U – – – U maradt keményen, / sírva kértem – U U – kegyelmet”).

A forma csavarásának egyik legérdekesebb példája a *szonettmozaik*. A vers sorai az előző kötetben a *szétszaggatott szonettkoszorú* című ciklus egyes darabjainak kezdő (egy

esetben záró) sorai voltak, tehát a szükségszerűen hiányzó mesterszonett részeinek tekinthetők. A ciklusban Kiss Judit Ágnes önreflexív módon számolta fel a szonettkoszorút, mint műfajt (ezzel erős kapcsolatot hozva létre Tandori Dezső *Még így sem* című „szonettkönyvével”), a *Üdvtörténeti lexikon*ban viszont a *szonettmozaik* megírásával tulajdonképpen visszavonja ezt a gesztust (külön pikantériája a dolognak, hogy a sorokat egymás mellé illesztve Várady Szabolcs laudációjában olvashattuk először, Kiss Judit Ágnes *Mozgó Világ*-díjának indoklásakor). A mesterszonett a jelen állás szerint (nem tudható, hogy a költő mikor áll elő esetleg egy újabb verzióval) kiteljesíti a verset, ezáltal eleget téve a műfaji kihívásnak, ugyanakkor rámutatva arra is, hogy e költészet nem csak témáival képes az olvasót provokálni.

Kiss Judit Ágnes harmadik kötetének megjelenése önmagában is örömteli esemény. Jelentőségét tovább fokozza, hogy az Európa Kiadó végre fiatal szerzőtől is kiadott kortárs verseskötetet. Kíváncsian várom a folytatást a kiadó és (főleg) a költő részéről, mert a kötet megjelenése mindenképpen üdvözlendő fejlemény.